

Nr 212.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående landsarkiv för Norrland m. m.; given Stockholms slott den 16 mars 1928.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

N. J. F. Almkvist.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 16 mars 1928.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden THYRÉN, RIBBING, GÄRDE, PETTERSSON, ROSÉN, HAMRIN, ALMKVIST, LYBERG, VON STOCKENSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet Almkvist anför efter gemensam beredning med t. f. chefen för kommunikationsdepartementet och chefen för jordbruksdepartementet:

Under punkten 2 i åttonde huvudtiteln av 1928 års statsverksproposition hemställde jag att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på proposition om anslag till uppförande av arkivbyggnad i Norrland m. m., för ändamålet beräkna ett extra reservationsanslag av 108,000 kronor. Denna min hemställan blev av Kungl. Maj:t bifallen.

Då utredningen i detta ärende numera avslutats, anhåller jag att ånyo få anmäla detsamma och däri göra definitiv hemställan.

Landsarkiv
för Norrland
m. m.

Enligt instruktion för landsarkiven i Uppsala, Vadstena och Lund den 14 november 1902 hörde till området för landsarkivet i Uppsala icke blott större delen av Svealand utan även hela Norrland. Det visade sig emellertid snart, att de för landsarkivet i Uppsala disponibla lokalerna ingalunda voro tillräckliga för att mottaga jämväl arkivhandlingarna från Norrland samt att det även av andra skäl vore nödvändigt att avse ett särskilt landsarkiv för denna del av landet. Sedan utredning i frågan inkommit, framlade Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till 1907 års riksdag (åttonde huvudtiteln, punkt 42) förslag om uppförande av landsarkivbyggnader i Östersund för en beräknad kostnad av 210,000 kronor, däri även inredningskostnad m. m. innefattades. Detta förslag blev emellertid icke antaget av riksdagen. I skrivelse den 31 maj 1907 angående reglering av utgifterna under riksstatsens åttonde huvudtitel anförde riksdagen härom under punkt 33:

Riksdagen, som icke vill bestrida, att ett landsarkiv särskilt för Norrland kan vara av behovet påkallat, håller emellertid före, att då, på sätt departementschefen framhållit, den nuvarande indelningen av fastlandet i landsarkivdistrikt icke synes tillfredsställande, definitiv plan för dessa distrikts omreglering bör vara fastställd, innan riksdagen beviljar medel till lokal för ett sådant arkiv. Då härtill kommer, att såsom framgår av särskilda under riksdagen väckta motioner, meningarna äro synnerligen delade angående den lämpligaste platsen för arkivet och en mera omfattande utredning i detta hänseende än den nu i ärendet förebragta synes erforderlig, innan beslut i frågan fattas, har riksdagen icke ansett sig för närvarande kunna bifalla Kungl. Maj:ts förslag.

Enligt ovannämnda jämväl av riksdagen berörda instruktion för landsarkiven i Uppsala, Vadstena och Lund var riket indelat i tre landsarkivdistrikt, omfattande för landsarkivet i *Uppsala* Stockholms, Uppsala, Västmanlands och Kopparbergs län samt de fem norrländska länen, för landsarkivet i *Vadstena* Södermanlands, Östergötlands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands och Örebro län samt för landsarkivet i *Lund* Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus och Hallands län.

Denna instruktion har sedermera upprepade gånger ändrats. Enligt nu gällande instruktion för landsarkiven av den 8 september 1924 (nr 406) hava landsarkivdistrikten följande omfattning: för landsarkivet i *Uppsala*: Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län; för landsarkivet i *Vadstena*: Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län; för landsarkivet i *Lund*: Blekinge, Kristianstads, Malmöhus och Hallands län; samt för landsarkivet i *Göteborg*: Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län. Gotlands län sorterar under arkivdepån i Visby, för vilken instruktion fastställts

samma den 8 september 1924 (nr 407). De fem norrländska länen stå alltså utanför den nuvarande landsarkivindelningen. Vad i övrigt beträffar landsarkivens och arkivdepåns arbetsuppgifter och verksamhet tillåter jag mig hänvisa till de nu senast nämnda instruktionerna.

Beträffande behandlingen vid 1907 års riksdag av frågan om förläggande av ett landsarkiv för Norrland till Östersund anhåller jag att få hänvisa till Kungl. Maj:ts ovanberörda framställning å sid. 204 o. f. i 1907 års åttonde huvudtitel samt riksdagens skrivelse nr 8, sid. 59. Jag tillåter mig allenast erinra därom att stadsfullmäktige i Östersund i skrivelse den 12 december 1906 bland annat förklarar,

1907 Års
riksdag.

dels att staden vore villig att till Kungl. Maj:t och kronan under äganderätt överlåta utan ersättning och gravationsfritt samt vederbörligen avstyckat och å karta avfattat och beskrivet det å en med »Litt. B» märkt situationsplan angivna område, vars norra och östra gränser sammanfölla med en i ärendet omförmäld vretlotts norra och östra gränslinjer och som för övrigt begränsades i väster av Köpmangatans förlängning eller nuvarande landsvägen till Ås, och i söder av en linje dragen från sydligaste punkten av vretlottens östra gränslinje parallellt med norra gränslinjen, dels att staden utfäste sig, att inga eldfarliga inrättningar på mindre avstånd än fyrtiofem meter från arkivbyggnaderna skulle någonsin få uppföras på någon av de till arkivtomten angränsande lotterna, dels ock att, om ifrågakvarande område i en framtid skulle komma att läggas inom stadsplanen, gator av tillräcklig bredd skulle utläggas på de tre sidorna av arkivtomten, som icke gränsade mot landsvägen.

I skrivelse den 24 oktober 1907 upptog *riksarkivarien* ånyo frågan om lämpligaste platsen för ett norrländskt landsarkiv till skärskådande och anförde därom i huvudsak:

Någon stad i Norrland, som kunde anses vara självskriven såsom säte för ett landsarkiv på samma sätt som till exempel Lund eller Uppsala inom sina respektive områden, lär icke finnas, ännu mindre någon stad med verkligt centralt läge, då den egentliga bygden ända till senaste tid varit samlad öster och söder om Lappmarkens ofantliga ödemarker. I Norrland har som bekant intill senare tider kustbygden spelat den största rollen, och Umeå synes ligga, väl ej på kustlinjens mittpunkt, men icke heller så synnerligt långt därifrån. Men Jämtlands till stor del bördiga och relativt folkrika bygd bildar ett undantag från nyssnämnda förhållande. Jämtlands län sträcker sig långt åt söder, och om Gävleborgs län kommer till, lär Östersund utan alltför mycken överdrift kunna sägas ha »ett jämförelsevis centralt läge», så långt man kan tala om ett sådant inom en landsdel, varav den vida större hälften intill senaste tid utgjorts av en sammanhängande ytterst glest befolkad öde- och vildmark. Ett nytt moment har i detta hänseende tillkommit genom riksdagens beslut om den norrländska inlandsbanans påbörjande. Till det övre Norrlands inre delar lär Östersund genom nämnda bana komma i ett centralare läge än vare sig Umeå eller Härnösand. Skall man inom Norr-

lands väldiga område utse platsen för ett första landsarkiv, synes det vidare vara naturligt nog, att man söker den i den södra hälften. Landsdelen är tillräckligt stor att inom sig rymma mer än ett landsarkivområde. Kommer en gång tiden för upprättande av ett nytt sådant, bör dess medelpunkt givetvis sökas i det övre Norrland. Även om Gävleborgs län skulle förläggas till Uppsala landsarkivområde, synes Östersund kunna försvara sin plats som säte för ett landsarkiv.

En huvudsynpunkt vid utseende av orten för ett landsarkiv har för riksarkivariern emellertid varit, att arkivet skulle bliva av så stort gagn för forskningen som möjligt. I detta avseende har framhållits, att Östersund låge vid en under en god del av året allt livligare trafikerad stråkväg, att staden komme att inrymma ett bibliotek, som borde vara utvecklingsmässigt — dess volymantal uppgives till nära 40,000 — och sålunda torde bliva uppsökt för forskningar av olika slag, ävensom att där finnes en fornminnesförening, som utövade en förtjänstfull litterär verksamhet. Östersund torde därför för närvarande bland Norrlands städer äga de bästa förutsättningar för att mottaga ett landsarkiv och få dess innehåll tillgodogjort för forskningen. Tilläggas må, att den av stadsfullmäktige i Östersund erbjudna tomten lär vara synnerligen lämplig.

Huvudsaken är emellertid, att Norrland får ett eget landsarkiv. Skulle Kungl. Maj:t och riksdagen bestämma sig för en annan ort, lärer arkivväsendet i varje fall komma att göra det bästa möjliga av valet. Och i detta avseende kan för närvarande åtskilligt anses tala för Härnösand; staden har onekligen varit ett centrum för andlig odling i Norrland, den är säte för dess äldsta domkapitel, vars arkiv tvivelsutan är innehållsrikt; den har liksom Östersund ett högre allmänt läroverk och därjämte ett seminarium, och dess läge är också sådant, att det torde locka resande, om än icke i samma grad som Jämtland. Det ligger något sydligare än Östersund, men ej så mycket, att detta i och för sig kan få någon väsentlig betydelse.

Över denna riksarkivarierns skrivelse avgåvos i anledning av remissyttrandet av domkapitlen i Uppsala, Härnösand och Luleå samt länsstyrelserna i de fem norrländska länen.

Domkapitlet i Uppsala yttrade:

Beträffande frågan huruvida Gävleborgs län borde tillhöra Norrlands landsarkivområde ville domkapitlet såsom sin mening uttala, att med hänsyn därtill, att såväl Hälsingland som Gästrikland av ålder tillhört Uppsala ärkestift, det vore ur stiftshistorisk synpunkt såväl som forskningsynpunkt ändamålsenligt, att dessa landskaps arkivalier samlades i Uppsala landsarkiv. I fråga om platsen för det norrländska landsarkivet funne domkapitlet, på grund av vad som dittills offentligen uttalats, Östersund vara den lämpligaste platsen både med avseende på trygghet och forskningsmöjligheter.

En ledamot av domkapitlet, dåvarande professorn L. O. J. Söderblom, var i denna punkt av skiljaktig mening och ansåg, att Härnösand såsom varande andligt centrum för Norrland och på grund av denna stads utvecklingsmöjligheter närmast borde ifrågakomma såsom förläggningsort för ett norrländskt landsarkiv.

Domkapitlet i Härnösand yttrade:

De städer, som av Kungl. Maj:tt i till riksdagen avlåten proposition eller av motionärer vid riksdagen ifrågasatts såsom plats för ett norrländskt landsarkiv, vore Östersund, Härnösand och Umeå. På skäl, som av riksarkivarien anförts, syntes dock sistnämnda stad utan vidare kunna lämnas ur räkningen. Vid jämförelse mellan Östersund och Härnösand ur synpunkten av lämplig förläggningsort för ett blivande första landsarkiv för Norrland måste domkapitlet giva företräde åt Härnösand. Såsom av såväl motionären vid riksdagen som riksarkivarien framhållits, hade Härnösand sedan århundraden tillbaka utgjort centralpunkten för den andliga odlingen i Norrland. Och genom sina många läroanstalter vore ock staden fortfarande i särskild grad ägnad att tillgodose de kulturella intressena. Vid domkapitlet funnes ett innehållsrikt och värdefullt arkiv, som borde kunna draga forskare till sig. Även stadens läge och kommunikationsförhållanden syntes domkapitlet erbjuda avsevärda fördelar. För resande, som föredroge sjövägen, och detta torde i allmänhet vara förhållandet med den i jämförelse med det inre Norrland tätast befolkade kustbygden, vore staden på detta sätt tillgänglig under större delen av året. Och redan nu genom Härnösand—Sollefteå järnväg sammanknutet med statens järnvägsnät, torde samhället efter all sannolikhet inom en icke alltför långt avlägsen framtid genom den så kallade ostkustbanan komma i en mera direkt och raskare förbindelse med de södra orterna.

Domkapitlet i Luleå framhöll bland annat önskvärdheten av att ett blivande landsarkiv i Norrland icke komme att förläggas så avlägset från det även i övrigt från den allmänna samfärdseln isolerade övre Norrland, som från sydliga delar av landsändan påyrkats. Det syntes fördensskull domkapitlet, att Umeå borde befinnas vara en lämplig förläggningsort för det norrländska landsarkivet.

Länsstyrelsen i Gävle hemställde på de av riksarkivarien anförda skälen, att det ifrågasatta landsarkivet för Norrland måtte förläggas till Östersund.

Länsstyrelsen i Härnösand anförde i utlåtande den 26 november 1907:

Härnösand hade sedan århundraden varit medelpunkten för andlig odling i Norrland; då där funnes ett mer än vanligt stort antal läroanstalter, kunde man med skäl säga, att där gäves förutsättningar för tillgodoseende av kulturella intressen. Norrlands äldsta domkapitel med dess utan tvivel innehållsrika arkiv hade där sitt säte.

Härnösands läge och kommunikationsförhållanden, vilka mer och mer förbättrades och komme att ofantligt utvecklas, när den s. k. ostkustbanan bleve färdig, talade ock för valet av Härnösand.

Förutom nu angivna förhållanden, vilka med varandra sammanställda otvetydigt talade för Härnösand såsom den rätta platsen för arkivet, borde även bemärkas, att Härnösands stad, såsom av två skrivelsen bilagda utdrag av dess protokoll för den 12 mars och den 12 november 1907 framginge, vore villig att kostnadsfritt upplåta för arkivet ändamålsenlig och lämpligt belägen tomt ävensom att låta utan kostnad för statsverket framdraga till tomten vatten och avloppsledning. Kungl. Maj:ts befallningshavande finge fördensskull för sin del uttala den mening, att ett blivande landsarkiv för Norrland borde förläggas till Härnösand.

Länsstyrelsen i Östersund meddelade i utlåtande den 31 december 1908:

För att utröna intresset i länet för förläggande inom detsamma av ett landsarkiv för Norrland hade länsstyrelsen genom allmän kungörelse lämnat församlingarna i länet tillfälle att å kyrkostämmor uttala sig rörande önskvärdheten av arkivets förläggande till Östersund.

Länsstyrelsen, som med sitt utlåtande överlämnat i anledning härav inkomna yttranden från församlingar inom länet ävensom en skrivelse från Jämtlands läns fornminnesförening, anförde i fortsättningen:

Vid behandling i riksdagens andra kammare av Kungl. Maj:ts proposition år 1907 angående uppförande av ett landsarkiv i Östersund hade undertecknad landshövding tillfälle att uttala sig i frågan. Och jag framhöll därvid, att huvudsaken vore att få ett särskilt landsarkiv för Norrland och att få det snart. Lokalfrågan borde ej göras till någon huvudfråga. Vad angick de då ifrågasatta platserna, Östersund, Härnösand och Umeå, antydde jag, att jag ansåg den förstnämnda vara den lämpligaste.

Den sålunda framhållna åsikten synes länsstyrelsen fortfarande äga sin giltighet. Då det här emellertid gäller att yttra sig just om platsen för arkivet, må ytterligare beröras de skäl av objektiv beskaffenhet, som tala för arkivets förläggande till Östersund.

Det viktigaste och såsom det synes avgörande av dessa är den större trygghet, som denna plats äger, såsom belägen långt inne i landet, i förhållande till städerna vid kusten. Därnäst kommer den omständigheten, att Östersund är, framförallt efter det den redan påbörjade inlandsbanan blivit färdig, i avseende å kommunikationer bättre lottat än de andra föreslagna platserna, som båda äro belägna vid bibanor, vilka, särskilt den till Härnösand, försinka resan dit. Även i avseende på central belägenhet synes Östersund, efter tillkomsten av inlandsbanan, taga försteget, helst om till distriktet skulle läggas Gävleborgs län. Ur denna synpunkt lär det emellertid ej vara riktigt att räkna allenast avståndet fågelvägen till de olika platserna i det blivande distriktet, ehuru väl även så räknat Östersund torde få anses fullt mäta sig med de andra båda städerna; utan man måste även, synes det, taga hänsyn till att arkivet är avsett att göra där förvarade arkivalier tillgängliga för studier, vadan det icke bör läggas mera avlägset från medelpunkterna för landets vetenskapliga liv, än en erforderlig hänsyn till arkivdistriktets intressen med nödvändighet kräver. Ur sistberörda synpunkt synes Östersund vara vida bättre beläget än vilken som helst av städerna Härnösand eller Umeå, framför allt den sistnämnda, vilken därför såsom plats för det ifrågavarande arkivet icke torde ens böra komma i fråga.

Ett skäl, som med avseende på Härnösand plägat framhållas och vid vilket även riksarkivarien fäst en viss betydelse, är, att Härnösand av ålder skulle vara medelpunkten för kulturellt liv i Norrland. I detta avseende vill länsstyrelsen erinra, att det stora kulturella intresse, som av ålder utmärkt Jämtlands inbyggare och på senare tiden tagit sig ganska påtagliga uttryck i en strävan att till Östersund såsom länets huvudort samla provinsens från gammalt bevarade kulturella skatter; dit skall förflyttas det gamla biblioteket på Frösön, tillökad med andra värdefulla samlingar; dit hava sammanförts ej obetydliga samlingar av fornsaker, som stå under fornminnesföreningens vård och bland vilka till och med

vittherhetsakademien i dagarna funnit anledning att utvälja några för att, i utbyte mot andra, tillöka dess samlingar; dit strävar en nybildad förening för hemslöjdens utveckling att samla, såsom kulturella minnen av allmogens forna konstskicklighet och modeller för dennas återuppväckande, de alster, som ännu finnas kvar av detta förfäders arbete. Om det kulturella intresset inom provinsen vittnar även det flitiga arbete, som, även av män ur allmogens led, där bedrivits och fortfarande bedrivs inom området för skildringar av särskilda socknars forna förhållanden samt andliga och ekonomiska liv, av vilka skildringar flera befordrats till trycket och ännu andra äro fortfarande gömda i dannemäns otryckta anteckningar.

Slutligen vill länsstyrelsen framhålla, till den betydelse det kan hava, att den av Östersunds stad erbjudna platsen för landsarkivet är såsom byggnadsplats av utmärkt beskaffenhet samt har en sällsynt fri och vacker belägenhet med utsikt över Storsjön och Frösön.

På grund av dessa skäl anser länsstyrelsen för sin del, att med avseende på belägenhet och övriga förhållanden Östersund är den lämpligaste platsen av de föreslagna för det nu ifrågasatta landsarkivet för Norrland.

De församlingar inom länet, som uttalat sig i frågan (33 stycken), hava samtliga liksom Jämtlands läns fornminnesförening förordat Östersund såsom förläggningsort för landsarkivet.

Länsstyrelsen i Umeå, som i ärendet hört stadsfullmäktige och magistraten därstädes, förordade i likhet med dessa korporationer, att Umeå måtte utses till plats för ett blivande landsarkiv för Norrland.

Stadsfullmäktige i Umeå anförde i skrivelse den 6 december 1907 bland annat:

I fråga om läget hade Umeå ett avgjort företräde framför andra orter, då denna stad kunde sägas vara centralpunkten på Norrlands långsträckta kustland. Säte för Västerbottens läns administration och dess viktigaste ort för in- och utförsel ägde Umeå genom sitt läge vid den dit segelbara Umeälv sedan gammalt goda sjö- och landsvägskommunikationer; och hade genom statsbanans framdragande genom Norrland Umeå stad kommit i ännu livligare och snabbare förbindelse såväl med de övriga norrländska länen som med riket i allmänhet. Inlandsbanan komme genom de sammanbindningsbanor, som otvivelaktigt skulle komma till stånd, i hög grad att underlätta förbindelserna mellan Umeå och inre landet, särskilt lappmarken. Vidare hade Umeå varit och vore fortfarande centrum för den andliga bildningen inom Västerbotten, och staden måste med hänsyn till invånarantalets ökning samt utveckling av stadens handel, industri och näringar räknas bland de stadigt framåtgående samhällena. Slutligen borde det förhållande, att staden vore villig att för ändamålet upplåta synnerligen väl belägen tomt, visa stadens livliga intresse för landsarkivväsendet.

Länsstyrelsen i Luleå förordade i utlåtande den 31 december 1907 Östersund såsom förläggningsplats för ifrågavarande landsarkiv och uttalade sig därvid sålunda:

Tvekan syntes visserligen kunna råda, om företrädet i detta avseende borde givas åt Härnösand eller åt Östersund, då bägge dessa städer på

goda skäl förordats. Dock torde de skäl, riksarkivariern anfört såsom stöd för sin uppfattning, att arkivet lämpligen borde förläggas till Östersund, vara mest vägande. Dess från kusten avlägsna läge skulle erbjuda arkivet det bästa skydd, och genom sina kommunikationsleder bleve arkivet lättare tillgängligt för övre Norrland än om det komme att förläggas till Härnösand. Det syntes också med tanke på den utveckling, de nordligaste länen otvivelaktigt ginge tillmötes, vara välbetänkt att nu förlägga det ifrågasatta arkivet till en mera sydligt belägen plats, då förhållandena i en framtid, om också avlägsen, kunde kräva inrättandet av ett särskilt arkiv för den nordligare delen av Norrland. Med avseende fäst härå och då Umeå syntes vara allt för nordligt beläget för ett för närvarande komma i åtanke, då fråga vore om inrättande av ett arkiv för Norrland, syntes denna plats bland de föreslagna vara minst lämplig.

Sedan handlingarna i ärendet härefter remitterats till *riksarkivariern*, anförde denne i utlåtande den 18 november 1910 huvudsakligen följande:

I avseende på det norrländska landsarkivområdets utsträckning i söder hade riksarkivariern i sin skrivelse den 9 november 1907 framhållit, att en viss tvekan kunde uppstå, nämligen beträffande Gävleborgs län, som hörde till Uppsala ärkestift. Större delen av länet utgjordes emellertid av ett rent norrländskt landskap; åtskilliga domkapitel med sina arkiv, såsom Västerås, Strängnäs, Linköping, Kalmar, Växjö, Skara, befunno sig på annan ort än landsarkiven, utan att några väsentliga olägenheter därav förmärkts, och sedan leveranserna från Örebro län till Uppsala landsarkiv fullbordats, torde utrymmet där bliva så pass upptaget, att plats ej finnes för något nytt län. Riksarkivariern ansåge det under sådana förhållanden vara lämpligast, att Gävleborgs län hänfördes till det norrländska landsarkivområdet.

I skrivelsen den 9 december 1907 hade riksarkivariern redan framhållit, att Norrland till arealen vore så stort, att där utrymme finnes för flera landsarkivområden, ända till tre eller fyra. Det vore tydligt, att ett enda landsarkiv för omkring 240,000 kvadratkilometer icke kunde tillfredsställa önskningsar eller intressen på alla håll. Även om Norrland delades i två landsarkivområden, bleve dessa i jämförelse med förhållandena i södra delen av fastlandet mycket stora. Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län, som i sådant fall tydligen borde utgöra ett område, omfattade nära 90,000 kvadratkilometer, eller omkring 50 procent mera än Uppsala landsarkivområde, som vore det största i den södra delen; Västerbottens och Norrbottens län, som skulle utgöra det andra området, omfattade nära 155,000 kvadratkilometer eller föga mindre än hela fastlandet söder om Norrland (omkring 158,000 kvadratkilometer), som vore delat i fyra landsarkivområden. Men det sydnorrländska området räknade för närvarande endast omkring 614,000, det nordnorrländska endast omkring 314,000 invånare, medan i Götaland ett landsarkiv representerade omkring 960,000 invånare, i Svealand ännu flera eller omkring 1,100,000.

Om man nu, såsom riksarkivariern ansåge, borde ordna landsarkivförhållandena i Norrland även med tanke på framtiden, syntes det vara uppenbart, att ett första landsarkiv borde läggas så, att det väl kunde motsvara sin uppgift, även om det ofantliga området en gång skulle komma att delas, och det syntes då vara lika tydligt, att det första landsarkivet borde läggas inom den södra delen av Norrland, den, som mot-

svarades av Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län. Detta skulle följaktligen innebära, att Umeå för närvarande verkligen vore uteslutet ur tävlan. Alltså återstode städerna Härnösand och Östersund, båda belägna i södra delen av Norrland, nära nog på samma breddgrad, men den ena vid kusten, den andra långt in i landet.

I sin skrivelse den 24 oktober 1907 hade riksarkivarien anmält, hurusom det för honom nyligen framhållits, att man i vissa kretsar umginges med planer att försöka göra Härnösand till en medelpunkt för en kulturell norrländsk verksamhet. Sedan detta skrivits hade ifrågavarande verksamhet låtit på flerfaldigt sätt höra av sig. Ett upprop hade år 1909 utfärdats till förmån för »Norrländska hembygdsbiblioteket» och under-tecknat av omkring 150 personer. Det ville emellertid synas, som om uppropet förnämligast vore att betrakta som ett inlägg till förmån för det norrländska landsarkivets förläggande till Härnösand, vartill anknöte sig uppmaningen att lämna bidrag till ett något så när fullständigt och utvecklingsmöjligt norrländskt hembygdsbibliotek, enär utsikterna för Härnösand tvivelsutan i hög grad skulle förbättras, om man där vid sidan om arkivet kunde bjuda på ett dylikt bibliotek. Man torde kunna anmärka, att det vore två skilda saker som behandlades, att arkivutsikten användes som ett lockmedel för att få bidrag till hembygdsbiblioteket, på det att biblioteket sedermera måtte kunna attrahera arkivet; man torde vidare kunna göra åtskilliga erinringar mot den något vittsvävande planen för hembygdsbiblioteket, i vilken icke många grenar av mänskligt vetande torde saknas.

Till riksarkivarien hade vidare överlämnats »Stadgar för föreningen för norrländsk hembygdsforskning», av vilka framginge, att föreningens styrelse skulle hava sitt säte i Härnösand, att föreningen skulle hava en avdelning för biblioteksverksamhet med uppgift att såsom styrelse för det »norrländska hembygdsbiblioteket i Härnösand» hava överinseende över detsamma, ävensom bland annat »att upptaga historisk-arkivalisk forskning». Något annat förekomme icke och kunde ju knappast förekomma om föreningens blivande arkivaliska verksamhet.

Vidare omnämnde riksarkivarien de erbjudanden av fri tomtplats, som stadsfullmäktige i Härnösand lämnat. Av vad därutinnan förekommit framginge, att stadsfullmäktige visat allt tillmötesgående, man rimligen kunde begära i fråga om upplåtande av tomt för ifrågavarande statsändamål.

Riksarkivarien hade härefter att upptaga frågan om Östersund. Riksarkivarien, som sommaren 1909 vid ett besök i staden haft tillfälle att taga den erbjudna arkivtomten i betraktande, kunde endast bekräfta, att den hade ett synnerligen fritt och vackert läge. Stadsfullmäktige i Östersund hade i det fallet gjort allt vad man av dem kunde begära.

Redan i skrivelse den 29 november 1904 angående tomt för en eventuell landsarkivbyggnad i Östersund hade riksarkivarien framhållit, att staden hade ett jämförelsevis centralt läge vid en under en del av året mycket trafikerad stråkväg, liksom att den läge mera skyddad än de norrländska kuststäderna. En bifogad karts-kiss utvisade, att inom ett i framtiden bildat sydnorrländskt landsarkivområde, omfattande Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län, Östersund verkligen skulle få ett något så när centralt läge även i rent geografiskt hänseende, beläget som det där-

jämte vore vid korsningen av den jämtländska tvärbanan och den norrländska inlandsbanan.

Östersunds betydelse i kulturellt hänseende hade, utom av riksarkivariern i tidigare skrivelser, framhållits både av länsstyrelsen i Jämtlands län och Jämtlands läns fornminnesförening. Att ett livligt intresse av ifrågavarande art vore till finnas i Jämtland torde vara obestriddt. Det syntes å andra sidan hittills hava inskränkt sig till länet och icke sträckt sig till Norrland i dess helhet. Denna omständighet gjorde, att riksarkivariern under hand och försöksvis hört sig för hos ett par intresserade personer inom länet, huruvida några sympatier vore att påräkna för upprättande av en arkivdepå i Östersund uteslutande för Jämtlands län och möjligen kombinerad med Jämtlands bibliotek, under det att ett landsarkiv för det övriga Norrland förlades till Härnösand, men hade riksarkivariern härpå omedelbart fått ett avböjande svar.

Om det gällde att föreslå platsen för ett enda norrländskt landsarkiv och välja mellan de två senast behandlade städerna, ansåge sig riksarkivariern utan någon tvekan kunna erkänna, att ett norrländskt landsarkiv i Härnösand väl torde kunna fylla sin uppgift. Stadsfullmäktige hade visat den offervillighet man kunnat begära, lämpligheten av den erbjudna tomten syntes vara obestridd. Så allvarsamma faror i händelse av ett fientligt anfall hade ej stadens läge vid kusten av riksarkivariern ansetts innebära, att man ensamt av den anledningen borde förklara förslaget om detta förläggande oantagligt. Ett obestriddt kulturellt intresse hade kommit till synes i Härnösand och dess omnejd, som torde innebära en viss garanti för att ett landsarkivs arkivalieserier icke skulle förbliva obegagnade. Förekomsten av ett domkapitelsarkiv på platsen kunde ju också anses tala för saken.

Om riksarkivariern icke dess mindre ansett sig böra fasthålla sitt ursprungliga förslag att förlägga det första norrländska landsarkivet till Östersund, berodde det på följande skäl. Att börja med syntes Östersund i denna fråga hava en viss prioritet. Redan år 1904 väcktes hos stadsfullmäktige därstädes en motion om kostnadsfritt upplåtande av tomt till ett norrländskt landsarkiv och efter föregången utredning genom drätselkammaren beslöt stadsfullmäktige den 16 november samma år att till en blivande sådan byggnad kostnadsfritt erbjuda ett jordområde av omkring 50 ar; faktiskt vore det område, som staden erbjudit, betydligt större. Inom den södra delen av Norrland torde man vidare icke kunna bestrida, att Östersund har ett jämförelsevis ganska centralt läge. En viss betydelse ur skyddets synpunkt syntes man också böra tillerkänna Östersunds läge inne i landet. De kulturella förutsättningarna för ett landsarkivs utnyttjande syntes riksarkivariern knappast vara mindre i Östersund än i Härnösand. Härnösand hade flera läroanstalter än Östersund, och det erkändes villigt, att detta hade en viss betydelse. Den borde dock icke överskattas; erfarenheterna från södra Sverige tycktes visa, att det icke vore lärarna vid den ena eller andra skolan, som flitigast besökte arkiven. Vad åter förekomsten av ett gammalt domkapitelsarkiv anginge behövde endast erinras, att de flesta sådana arkiv för närvarande befunne sig på annan ort än landsarkivet. Härtill borde läggas, att den moderna kulturella verksamheten i Östersund uppenbarligen hade äldre anor än den motsvarande i Härnösand. Jämtlands fornminnesförening kunde snart

se tillbaka på tjugufem års verksamhet. Jämtlands bibliotek existerade likaledes sedan många år och komme snart att flytta in i egen byggnad. Det planerade norrländska biblioteket i Härnösand befunne sig ännu i tillblivandets skede, och vad som kommit till riksarkivariens kännedom om verksamheten för detsamma syntes icke riktigt vittna om en fullt genomtänkt plan och hade förefallit sakna nödig begränsning.

Riksarkivariern slutade med att hemställa, att Kungl. Maj:t till 1911 års riksdag täcktes avlåta proposition om beviljande av ett anslag av 230,000 kronor till uppförande efter redan befintliga ritningar av byggnader för ett landsarkiv i Östersund, av vilken summa ett lämpligt belopp, i händelse av riksdagens bifall till förslaget i dess helhet, torde böra äskas för år 1912.

I en den 10 januari 1911 dagtecknad skrivelse ingingo *stadsfullmäktige i Härnösand* i ett vidlyftigt bemötande av de av riksarkivariern angivna skälen till att giva Östersund företrädet. Jag tillåter mig att ur stadsfullmäktiges framställning anföra följande:

Såväl Medelpads som Ångermanlands flesta kommuner hade uttalat sig för Härnösand. Till förmån för Härnösand talade särskilt dess goda sjöfartsförbindelser såväl norrut som söderut.

Goda utsikter funnes för att den s. k. ostkustbanan skulle komma till stånd, varigenom stadens kommunikationsväsen skulle ytterligare förbättras. I fråga om belägenheten ur skyddets synpunkt kunde Härnösand och Östersund anses tämligen jämställda, då man ej kunde förutsäga, varifrån ett fientligt anfall kunde komma. I Östersund funnes blott ett elementarläroverk, medan Härnösand förutom ett sådant läroverk jämväl hade ett folkskoleseminarium, en teknisk elementarskola, en navigationskola och en dövstumskola, varjämte Härnösand vore säte för ett domkapitel, vid vilket vetenskapliga krafter vore knutna. Västernorrlands läns museisällskap vore äldre än Jämtlands fornminnesförening, vadan de kulturella intressena i Härnösand vore väl så gamla som de i Östersund. Östersundsmuseet stode såväl kvalitativt som kvantitativt avgjort efter Härnösandsmuseet. Jämtlands bibliotek innehölle icke, såsom namnet gäve anledning att antaga, litteratur om Jämtland och dess förhållanden utan väsentligen gammal teologisk, medicinsk och naturvetenskaplig litteratur från 1800-talets början, ävensom gamla filosofiska arbeten samt äldre historia. Till Härnösand vore det norrländska hembygdsbiblioteket förlagt. Detta vore avsett att innefatta litteratur om Norrland och norrländska förhållanden samt sådan vetenskaplig facklitteratur och populärvetenskaplig litteratur, som fölle inom hembygdsforskningens ram. I Härnösand funnes dessutom ett stiftsbibliotek med inemot 14,000 band. Även från billighetens synpunkt talade skäl för att Härnösand finge en ny offentlig statsinstitution i stället för den från staden avflyttade VI arméfördelningens expedition samt Västernorrlands regementes skolor och officerare. Östersund däremot hade i sådant avseende vederfarits stora förmåner. Två regementen hade förlagts dit liksom ock arméfördelningens expedition, ett nytt hospital vore under uppförande i stadens omedelbara närhet, och staten hade, om ock med något bidrag från Östersunds stad och Jämtlands kommuner, sörjt för dess järnvägsförbindelser, medan Härnösand och södra Ångermanland i sistnämnda avseende varit så gott som uteslutande hänvisade till sig själva.

Vid denna stadsfullmäktiges skrivelse voro fogade bland annat yttranden av 46 kommuner i Västernorrlands län rörande lämpligaste platsen för landsarkivets förläggning; och förordade dessa, med ett undantag till förmån för Sundsvall, Härnösand.

Härefter bemötte särskilda kommitterade, utsedda av stadsfullmäktige i Östersund, i skrivelse den 6 december 1911 vad Härnösands stadsfullmäktige anfört till förmån för Härnösand såsom förläggningsplats för ifrågasatt landsarkiv.

Vidare överlämnade *överintendentsämbetet* med utlåtande den 14 november 1911 från Härnösand infortrade upplysningar och kartor, varav — yttrade ämbetet — torde framgå, att den av stadsfullmäktige därstädes erbjudna tomten i avseende å såväl belägenhet som grundförhållanden vore för ändamålet lämplig. I samband därmed vitsordade ämbetet, att de för ett landsarkiv i Östersund utarbetade ritningarna kunde utan förhöjning i arbetskostnaden läggas till grund för uppförande av landsarkivbyggnader å den härför ifrågasatta tomten i Härnösand.

Äldre förslag till ombyggnad av landshövdingresidenset i Härnösand.

Ytterligare får jag omnämna ett förslag, som uppkom i samband med fråga om beredande av ny bostad åt landshövdingen i Västernorrlands län och som gick ut därpå, att till arkivlokaler skulle användas det dåvarande landshövdingeresidenset i Härnösand.

Sedan såväl 1910 som 1911 års riksdag avslagit av Kungl. Maj:t gjorda framställningar om uppförande av nybyggnad för beredande av lämplig bostad åt landshövdingen i nämnda län, anbefalldes Kungl. Maj:t den 29 september 1911 överintendentsämbetet att inkomma med skissritningar och approximativa kostnadsberäkningar till dels nytt landshövdingeresidens och dels i sammanhang härmed ny lokal för länets lantmäterikontor. Samtidigt därmed förständigades överintendentsämbetet att revidera tidigare gjorda utredningar och förslag till framtida användande av det dåvarande landshövdingeresidenset i främsta rummet för inrymmande av ett landsarkiv.

Överintendentsämbetet, som infortrat riksarkivariens yttrande i sistnämnda fråga, inkom med den 14 november 1911 dagtecknat utlåtande och förslag rörande landshövdingeresidensets omändring till ett landsarkiv för Norrland för en beräknad kostnad av 91,000 kronor.

I nyssnämnda yttrande, som är avgivet den 26 oktober 1911, upptog riksarkivarien nämnda förslag till ingående granskning och fann sig därvid av flera skäl böra på det bestämdaste avstyrka den ifrågasatta inredningen av det gamla länsresidenset i Härnösand till landsarkivlokaler.

1911 års förslag ang. förening av lantmäterikontor i

Genom beslut den 12 augusti 1912 anbefalldes Kungl. Maj:t överintendentsämbetet att inkomma med förslag jämte kostnadsberäkning till gemensam byggnad för landsarkiv i Norrland och lantmäterikontor för Väs-

ternorrlands län å den Härnösands stad tillhörande tomten nr 351—352 i samma stad.

Härnösand
och lands-
arkiv i
samma stad.

Med skrivelse den 24 december 1912 överlämnade *överintendentsäm-
betet* det sålunda infortrade förslaget och förordade därvid ett vid
skrivelsen fogat, med alternativ III betecknat förslag, vilket enligt bilagda
kostnadsberäkningar skulle draga en kostnad av 282,000 kronor, av vilken
summa cirka 25 procent skulle komma på lantmäterikontorslokalerna eller
70,500 kronor och cirka 75 procent på de till landsarkivet hörande loka-
lerna eller 211,500 kronor.

Över detta överintendentsämbetets förslag avgavs den 20 november
1913 yttrande av *riksarkivarien*, som därvid anförde följande:

I likhet med överintendentsämbetet får riksarkivarien förorda alterna-
tivet III, som innebär, att magasinsbyggnaden genom en gång är skild
från byggnaden för expeditionslokalen, att vaktmästarbostäderna äro
förlagda på vinden och att huvudingången är från Nybrogatan. I avse-
ende på landsarkivets lokaler framhåller riksarkivarien behovet av dels
ett reservrum att användas för forskare, som begagnade medförd skriv-
maskin och som icke gärna kunde placeras i den allmänna läsesalen, dels
ock anordnande i magasinlokalerna av några dammningsbalkonger. Vad
beträffar de uppgjorda kostnadsberäkningarna synes ingen post ha blivit
upptagen för inventarier i landsarkivet.

Vad huvudfrågan vidkommer eller förläggningsorten för ett gemensamt
norrländskt landsarkiv, har riksarkivarien för sin del ej kunnat över-
tyga sig om Härnösands företråde. Upprättande av ett enda landsarkiv
för Norrlands ofantliga områden kommer emellertid otvivelaktigt att fram-
kalla missnöje på olika håll. Erfarenheten under de senaste åren har
bestyrkt detta. Riksarkivarien har därför ånyo velat upptaga en tidigare
tanke, nämligen på inrättande tills vidare av två arkivdepåer, den ena i
Östersund närmast för Jämtlands län, som i åtskilliga avseenden synes
utgöra ett egenartat kulturområde, den andra i Härnösand närmast för
Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län. Fråga uppstår seder-
mera vart Gävleborgs län skall föras. De äldre arkivalierna från läns-
styrelsen i sistnämnda län äro för närvarande deponerade i Uppsala lands-
arkiv. De ha emellertid visat sig innehålla synnerligen värdefulla upp-
lysningar för hela södra Norrlands äldre förhållanden och synas sålunda
böra ha sin plats i ett norrländskt landsarkiv; övriga arkiv inom länet
borde i så fall givetvis göra sällskap. En utredning är i detta fall erfor-
derlig liksom även i fråga om åtskilliga andra omständigheter, lokal,
personal o. s. v. Det livliga intresse, som för närvarande på olika håll
råda både för Norrlands äldre kulturförhållanden och för dess utveck-
lingsmöjligheter, torde, vill det synas, bättre komma att tillgodoses ge-
nom en anordning av ovan angivna slag, om dess genomförande ej stöter
på alltför svåra hinder, än genom upprättande av ett enda landsarkiv för
hela det norrländska området. Den tid kan sedan möjligen en gång
komma, då man kan finna det lämpligt att upprätta ett tredje landsarkiv
för övre Norrland i Umeå eller Luleå eller någon nyuppvuxen stad.

Över överintendentsämbetets ovanberörda utredning och förslag avgav
vidare *lantmäteristyrelsen* den 20 november 1913 infortrat utlåtande och

anförde därvid, att styrelsen — då i alternativ III upptages ett särskilt rum för vaktmästare, vilket enligt styrelsens mening innebure en bestämd fördel, och då samtliga förslagen kunde anses i lika mån tillfredsställa lantmäterikontorets behov av utrymme — fann sig kunna biträda överintendentsämbetets mening i fråga om valet mellan de tre alternativen.

Frågan om förening av lantmäterikontor i Östersund med landsarkiv i denna stad.

Jag anhåller härefter att få något ingå på frågan om beredande av lokaler för lantmäterikontoret i Jämtlands län, vilken fråga även den kommit att i viss mån sammanhånga med frågan om förläggningen av det norrländska landsarkivet.

Redan i skrivelse den 7 november 1908 hade *lantmäteristyrelsen* hemställt om vidtagande av åtgärder för beredande av ändamålsenliga lokaler för lantmäterikontoren i länen. Denna framställning föranledde för Jämtlands läns vidkommande vissa smärre förbättringar, men i skrivelse den 27 mars 1920 fann sig dock lantmäteristyrelsen böra påkalla Kungl. Maj:ts åtgärd för att lantmäterikontoret i Jämtlands län måtte den 30 september 1926 få taga i anspråk en för stadigvarande bruk avsedd och fullt lämplig lokal.

Genom remiss den 1 april 1920 anbefalldes Kungl. Maj:t *byggnadsstyrelsen* att avgiva yttrande över lantmäteristyrelsens ifrågavarande framställning. Då av verkställd utredning framgick, att lämplig lokal för nämnda lantmäterikontor icke torde kunna beredas i någon staten tillhörig byggnad i Östersund, och då för nybyggnad lämplig tomt icke heller kunde i Östersund disponeras, anmodade byggnadsstyrelsen länsstyrelsen därstädes att till styrelsen inkomma med förslag till inköp för statsverkets räkning av lämplig tomt i nämnda stad för uppförande av nybyggnad för lantmäterikontoret. Med anledning härav meddelade *länsstyrelsen* i skrivelse den 20 december 1921, att tomt för uppförande av landsarkiv i Östersund upplåtits av Östersunds stadsfullmäktige samt att, då fråga uppstått om sammanförande av lantmäterikontoret med nämnda arkivbyggnad, vilken fråga för det dåvarande låge under beredning av riksarkivarien, någon åtgärd för tomtinköp för förutberörda ändamål för det dåvarande icke torde böra vidtagas.

Emellertid hade Kungl. Maj:t genom beslut den 29 juni 1921 jämväl anbefallt byggnadsstyrelsen att efter hörande av länsstyrelsen i Härnösand och eventuellt andra statsmyndigheter, för vilka yppats behov av lokaler, verkställa undersökning rörande den *framtida användningen av det påbörjade kasernetablissemnet i Härnösand*, därest detsamma icke skulle vid den blivande revisionen av försvarsväsendet avses för sitt ursprungliga ändamål. Sedan byggnadsstyrelsen med anledning härav i skrivelse den 1 september 1921 begärt nämnda länsstyrelsens yttrande i ärendet och därvid ifrågasatt, huruvida etablissemnet lämpligen skulle kunna tagas i anspråk för, bland annat, det planerade landsarkivet för

Norrland, uttalade *länsstyrelsen* i skrivelse den 28 januari 1922 såsom sin åsikt, att ifrågavarande byggnader erbjöde utmärkta lokaler för sistnämnda ändamål, varför ett förläggande av berörda landsarkiv till Härnösand av denna orsak syntes kunna ifrågasättas. Då sålunda såväl den framtida användningen av kasernetablissemnet i Härnösand som lösandet av lantmäterikontorets i Östersund lokalfråga vore beroende av frågan om lämpligaste platsen för förläggandet av det tillämnade landsarkivet för Norrland, anhöll *byggnadsstyrelsen* i skrivelse den 9 februari 1922, att riksarkivarien måtte till styrelsen inkomma med yttrande beträffande sistnämnda fråga.

I sitt med anledning härav avgivna, den 27 mars 1922 dagtecknade utlåtande har dåvarande *riksarkivarien* till en början i korthet erinrat om vad som förut tilldragit sig med avseende på det norrländska landsarkivets förläggning.

Härefter fortsätter *riksarkivarien*:

Enligt riksarkivets uppfattning måste allttjämt Östersund anses såsom den lämpligaste förläggningsorten.

Läget är härvid av väsentlig betydelse. Till ett landsarkiv skola från hela landsarkivområdet insamlas de äldre arkivalierna från bland annat samtliga länsstyrelser, härads- och lagmansrätter, stadsdomstolar, kronofogde- och häradsskrivarekontor ävensom kyrkoarkiv, från de senare i den mån dithörande handlingar huvudsakligen avse kommunernas förhållanden till staten eller avse tjänsteförrättningar för staten eller kyrkan. Denna centralisering avser att förskaffa de ifrågavarande arkivalierna bättre skydd, förvaring och vård, än de lokala myndigheterna vanligen kunna erbjuda dem, och att underlätta deras tillgängliggörande för forskningen. Det sålunda insamlade materialet är i regel oersättligt och i många fall, exempelvis då det föreligger i domböcker eller församlingsböcker, av den yttersta vikt och oundgängligt för belysning av en mängd rätts- och egendomsförhållanden inom området. Skall nu ett material av detta enastående värde från de olika orterna insamlas till ett landsarkiv, måste en oundgänglig förutsättning vara, att man söker giva åt landsarkivet ett så tryggt läge som möjligt. Att då förlägga det på en ö i havsbandet, omedelbart invid rikets gräns och detta vid en så utsatt punkt som utanför Ångermanälvens mynning, kan riksarkivet icke anse rådligt. Riksarkivet skulle därför av denna anledning icke kunna tillstyrka Härnösand såsom förläggningsort för ett norrländskt landsarkiv under andra förhållanden, än att platsen av andra grunder skulle vara den enda tänkbara. Men detta är icke förhållandet.

Det avsedda landsarkivdistriktet bör givetvis omfatta samtliga de norrländska länen. Ur samfärdselsynpunkt viktigast är icke huruvida man ur rent geografisk synpunkt uppnår centralast möjliga läge utan befolkningsförhållandena i allmänhet och den tilltänkta förläggningsortens belägenhet i förhållande till nuvarande eller blivande huvudsakliga stråkvägar för samfärdseln inom eller genom de norrländska bygderna. Vad de allmänna befolkningsförhållandena beträffar, utgjorde folkmängden i Norrbottens och Västerbottens län år 1921 sammanlagt 365,158 personer

och i Västernorrlands, Jämtlands och Gävleborgs län sammanlagt 666,299.¹ Ehuru Västerbotten har det mest centrala geografiska läget, tala sålunda dessa siffror bestämt emot en förläggning så nordligt som i Umeå. Den utom förläggningssorten boende allmänhet, från vilken arkivbesök väl företrädesvis äro att påräkna, torde dessutom i större utsträckning hava sina vägar söderut, mot rikets centralare delar, än norrut.

Ur samfärdselsynpunkt är jämväl en förläggningssorts närhet till huvudstråkvägarna en fördel; arkivforskaren blir därigenom lättare i tillfälle att kombinera sitt arkivbesök med övriga resor. Jämföras med hänsyn härtill Östersund och Härnösand så är ingendera staden belägen direkt invid den bana, som för närvarande är huvudvägen, nämligen norra stambanan. Östersund ligger emellertid närmare densamma (71 km.) och vid en större trafikled samt har i följd härav både absolut och relativt snabbara förbindelse med stambanan; Härnösand ligger på längre avstånd (116 km.) och vid en bibana med avsevärt mindre tågastighet. Härnösand har däremot sina sjökommunikationer och kommer, om ostkustbanan blir fullbordad, att få även sina förbindelser till lands åtminstone söderut avsevärt förbättrade. Men Östersund å sin sida är självt beläget både vid Norrlands andra stora trafikled, inlandsbanan, och vid knutpunkten mellan denna och den svensk-norska tvärbanan, banor, som båda äro av stor betydelse såsom genomfartsleder för norrländsk samfärdsel åt söder och väster. Ej blott för Jämtland och Härjedalen, utan ock för övriga delar av det inre Norrland vid inlandsbanan, för åtskilliga orter vid de påbörjade eller planerade tvärbanorna mellan inlandsbanan och norra stambanan samt för vissa bygder i Hälsingland och Medelpad kommer även efter en ostkustbanas fullbordande vägen till Östersund vara genare än till Härnösand. Ett visst beaktande torde ock böra skänkas åt det förhållande, att Östersund är beläget i en bygd, som både vinter- och sommartid plägar av turist- eller rekreationsskäl uppsöka av ett betydande antal resande. Den relativa närheten till Trondhjems norska provinsarkiv med dess viktiga samlingar till Jämtlands och de svensk-norska Norrlandsförbindelsernas äldre historia kan ock vara av någon betydelse. Med hänsyn till samfärdsförhållandena måste Östersunds läge alltså anses sådant, att orten är väl anpassad såsom förläggningssort för ett landsarkiv i Norrland.

Vid ett landsarkivs förläggning måste även hänsyn tagas därtill, att överhuvud intresse för en dylik institution och dess forskningsmaterial kan väntas föreligga och utvecklas inom den tilltänkta förläggningssorten. De rent yttre bevisen på sådant intresse ha givits såväl av Östersund (1904) som Härnösand (1907) genom båda städernas anbud att för ett landsarkiv upplåta erforderligt tomtutrymme samt utan kostnad för statsverket till tomtgränsen framdraga avlopps-, vatten- och belysningsledningar.

Vad angår de inre förutsättningarna för att en sådan central forskningsanstalt skall kunna framgångsrikt verka inom en viss ort, kunna dessa vara av olika slag.

Härnösand kan, vad traditionerna angår, åberopa sin ställning såsom norrländsk stiftsstad sedan 1600-talets mitt. Det äger i följd härav ock ett domkapitelsarkiv, som går tillbaka till 1715, och vars tillvaro på lands-

¹ Siffror här och i det följande avse befolkningen den 1 januari 1921.

arkivorten skulle vara av viss betydelse. Detta stift har emellertid aldrig omfattat Gästrikland och Hälsingland och omfattar numera och för framtiden ej heller Västerbotten och Lappland. Något centrum för *hela* den kyrkliga utvecklingen inom landsarkivdistriktet har Härnösand sålunda icke varit eller förblivit; och bidrag till denna utvecklings historia få sökas icke blott i Härnösands domkapitelsarkiv, utan även i domkapitelsarkiven i Uppsala och Luleå.

Vad åter angår den administrativa indelningen av det äldre Norrland, så äro både Härnösand och Östersund relativt unga såsom länsstäder. I Härnösand residerade visserligen en landshövding under åren 1645—1654 och på Frösön en annan 1658—1660, men eljest har Härnösand varit länsresidens först från 1778 (Sundsvall 1762—1778) och Östersund först från 1810. Centralpunkterna under 1600- och 1700-talen i den äldre norrländska länsindelningen voro i stället Gävle (med Hudiksvall såsom förelöpare) och Umeå, den förra staden med ett län, som intill 1762 omfattade samtliga landskap söder om Västerbotten. För landsarkivfrågan bör detta förhållande emellertid icke spela någon roll, eftersom i Norrland, likasom annorstädes, samtliga *äldre* länsarkiv skola insamlas till landsarkivet, där sålunda den äldre administrativa förvaltningen för hela arkivområdet skall kunna studeras.

Ser man åter på nutida förhållanden, så föreligga å båda orterna eller i deras närhet ett antal läroanstalter eller kårer, hos vilkas personal intresse för kulturell forskning kan väntas förekomma. Om något företräde härutinnan tillkommer den ena eller andra orten, kunna meningarna vara delade.

I Jämtlands län har vidare under de senare decennierna framvuxit en rad föreningar eller institutioner av vare sig allmänt kulturell karaktär eller särskilt avseende verksamhet inom hembygdsforskningens område. Jämtlands läns bibliotek, som erhållit egen byggnad i Östersund samt av landstinget och staden numera är ganska väl omhändertaget (årsanslag sammanlagt 7,300 kr.), är ett av landsortens största och värdefullaste bibliotek — omkring 45,000 arbeten — och bland annat väl företrätt inom avdelningarna svensk historia och statskunskap, äldre författningar, disputationer och biografisk litteratur av olika slag, vadan orten för historisk forskning disponerar ett bokbestånd av mindre vanlig omfattning och lämpligt urval, något som i väsentlig grad skulle underlätta arkivbesökarens studium av äldre tiders förhållanden. Det är ock starkt anlitat; för inköp kan det använda omkring 1,000 kronor årligen och stödes därjämte av en förening Jämtlands biblioteks vänner. Östersund äger ock andra bibliotek av värde, såsom ett läroverksbibliotek (omkring 13,000 band) m. m. Vidare verkar i länet Jämtlands läns fornminnesförening, med egen tidskrift, som ej blott ägnas åt arkeologi, utan ock åt länets historia överhuvud. Sedan 1908 har föreningen med årligt anslag av landstinget bedrivit systematiska undersökningar av länets fornminnen samt har upprättat ett historiskt museum, som fått betydande omfattning. Medlemsantalet har varit i stark stigning och ekonomien avsevärt stödd av stad och landsting. Från 1908 arbetar också i länet föreningen Jämtslöjd, som, utom åt hemslöjden, överhuvud ägnat sig åt arbete för höjande av länets andliga och materiella kultur, bl. a. genom museiverksamhet och hembygdsforskning. 1912 grundade den sålunda vid Storsjön strax norr om staden ett friluftsmuseum, fornvallen Jamtli, som varit stätt i rask utveckling. Vidare har den vid olika tillfällen anordnat

hembygdskurser och utställningar samt utger en årlig publikation, Jämten, av huvudsakligen kulturhistoriskt innehåll samt har 1920 med stöd av landstinget anställt en länsantikvarie m. m. Genom kurser 1919 för hembygdsvård i bygandet har den jämväl givit impuls till bildandet av ett Jämtlands läns byggmästarförbund för främjande av dylik vård. Landstingets och hushållningssällskapets anslag för 1922 till föreningen uppgå till sammanlagt 11,000 kronor; därjämte har till dess ekonomi bidragit medlemsavgifter, donationer m. m.

Inom Jämtlands län har uppenbarligen även ute i de olika bygderna uppammats ett starkt intresse för bygdehistoria och hembygdsvård. Här-om vittna såväl åtskilliga publikationer rörande dithörande frågor inom olika bygder, som ock ett antal bygdesamlingar inom länet, såsom Mörsils fornstuga, Västra Härjedalens fornminnesförenings museum i Funäsdalen, Ytterå museum m. fl. Kyrkoarkiv av stor fullständighet förefinnas ock; så t. ex. synes Offerdals kyrkoarkiv vara ett bland de allra rikhaltigaste sockenarkiven i riket, beroende bl. a. på, att Offerdals kyrkoherdar från senare delen av 1600-talet till in på 1800-talet voro prostar över tidvis hela, tidvis halva länet.

Härnösand har sedan gammalt ett läroverksbibliotek, som 1921 vid läroverkshusets ombyggnad erhållit en ny förträfflig lokal, och som upptager omkring 30,000 volymer. Det angives emellertid ha en rätt ålderdomlig prägel, dock med bland annat en god disputationssamling, samt lärer för inköp kunna disponera något över 250 kronor årligen, men kan såsom hjälpmedel åt forskarintresset vid ett landsarkiv icke mäta sig med Jämtlands läns bibliotek. Vidare har i Härnösand av den nedannämnda föreningen för norrländsk hembygdsvård börjat bildas ett hembygdsvårdsbibliotek, som uppgives innehålla omkring 14,000 volymer (dock i regel öppet blott sommartid), och även andra institutioner i staden hava boksamlingar; bl. a. finnes ett folkbibliotek (1,800 band; årsanslag av staden 1,500 kronor). En museiförening har verkat där sedan 1880. Sedan 1907 förslaget om Norrlandsarkivets förläggande till Östersund varit å bane i riksdagen, igångsattes vidare i Härnösand en livaktig kulturell rörelse, motsvarande de i Jämtland verkande, i syfte att försöka göra Härnösand till en medelpunkt för kulturell verksamhet i Norrland. Efter det att Kungl. Maj:t i slutet av 1908 beviljat koncession för ett större konst-, hemslöjds- och hantverkslotteri, bildades på våren 1909 i Härnösand "föreningen för norrländsk hembygdsvård", och samtidigt utiärdade ett 150-tal personer, huvudsakligen norrlänningar, ett uppdrag, som bl. a. under hänvisning till föreningsplanerna förordade Härnösand såsom förläggningssort för det blivande landsarkivet. Föreningen startade med ett mycket vittomfattande program, omfattande olika verksamhetsgrenar — naturhistorisk, arkeologisk och kulturhistorisk forskning, folkmålsforskning, insamlande och studium av folkmusik, biblioteks- och undervisningsverksamhet — av vilka dock endast vissa kunnat fullföljas i enlighet med planläggningen. Sälunda har den förutvarande museiföreningens kulturhistoriska museum kunnat väsentligt utvidgas, och ett stycke utanför stadens fastlandsdel börjat anläggas ett norrländskt friluftsmuseum med, bl. a., en lappby och en lapsk avdelning, för vars stödande riksdagen 1920 beviljat anslag till en amanuens. Museet har från landstinget, staden och hushållningssällskapet i årligt anslag sammanlagt 3,400 kronor. Vid sin folkmusikavdelning, som bedrivit ett avsevärt insamlingsarbete, har för-

eningen 1919 kunnat anställa en intendent och nyligen även börjat utgivning av folkmelodier. Därjämte har alltifrån 1914 föreningen två månader varje sommar pläгат anordna hembygdskurser, vart annat år med undervisning i, bl. a., historiska ämnen, och från 1919 har föreningen jämväl medverkat vid av skolöverstyrelsen anordnade yrkeskurser för fortsättningsskolans lärare. Båda dessa kurser ha väsentligen bekostats med statsanslag. Från 1918 har av föreningen ett "Arkiv för norrländsk hembygdsforskning" börjat utgivas, hittills med en volym om året. Föreningens ekonomi har emellertid i hög grad varit beroende på dess ovan omnämnda lotteri, som, trots en stark utvidgning 1919 och under hela tiden av större omfattning än Jämtslöjdslotteriet, under de senare åren icke givit önskad behållning; en från början planerad slöjdanstalt har sålunda ej kunnat upprättas, och även andra utvecklingsplaner icke kunnat förverkligas. Anslag från orten ha förekommit, men icke i samma omfattning som i Jämtlands län till den kulturella verksamheten därstädes. Även andra föreningar med i viss mån likartad verksamhet förefinnas inom länet: så dels Norra Ångermanlands fornminnesförening med centrum i Örnsköldsvik, dels Medelpads fornminnesförening med Sundsvall såsom centralpunkt. Den sistnämnda, som bildades 1906, har vid Sundsvall skapat ett betydande friluftsmuseum och sedan 1907 utgivit ett antal småskrifter dels med ämnen av direkt intresse för landskapets fornminnen och historia, dels med biografier över märkesmän från detsamma. De kulturella intressena inom länet ha alltså att räkna med flera olika centra.

Det torde av ovanstående framgå, att såväl i Östersund som i Härnösand framträtt en kulturell verksamhet av sådan art, att den kan vara en lämplig miljö för forskningsarbetena i landsarkiv. Frågas det åter, i vilken av de båda städerna förutsättningar av denna art starkast äro för handen, synes det riksarkivet, att Östersund icke kan sägas stå tillbaka utan snarare äga ett visst företräde. Den nutida kulturella verksamhet på hithörande områden, som där utvecklas, har framvuxit både tidigare och mera organiskt och följdriktigt. Från fornminnesföreningens stiftande 1887 har den gått framåt steg för steg, efterhand läggande nya kulturområden till de förut upptagna och därvid alltjämt väsentligen stödande sig på den personliga anslutning, som den tillvunnit sig inom bygden, och på de ekonomiska tillgångar, som härigenom kommit densamma till del. Lotterimedel och statsanslag hava för dess upprätthållande spelat en vida mindre roll, än för motsvarande utveckling i Härnösand. Härunder har den tillika inom de kringliggande bygderna uppenbarligen för sina strävanden uppammat ett mycket livligt intresse, vilket tagit sig mångahanda uttryck, och för vilket arbetet i Östersund tydligen framstått såsom en naturlig medelpunkt. Att denna verksamhet hittills i huvudsak begränsat sig inom det egna länet, har haft sin naturliga förklaring, men då ett landsarkiv i regel torde hava att påräkna det största antalet forskningsintresserade från förläggningssorten och bygden däromkring, är den målmedvetenhet och intensitet, med vilken hembygdsforskningen spontant vuxit upp och utvecklats sig inom Jämtlands län, en mycket god förutsättning för placeringen i Östersund av ett landsarkiv.

Den motsvarande moderna rörelsen i Härnösand har ej haft samma organiska uppkomst och utveckling, och för dess fortgång ha understöd utifrån genom statsanslag och lotterimedel spelat vida större roll. Den har däremot visserligen genom att från början taga hela den norrländska

utvecklingen till sitt verksamhetsfält siktat längre än till den egentliga hembygden, men de erinringar, som redan vid föreningens tillkomst gjordes därom, att planens vittomfattande karaktär komme att göra dess fulla realiserande vanskligt, kunna, trots all energi hos dess nuvarande ledning, icke sägas hava jävats av erfarenheten. Det vill ock synas antagligt, att ju starkare inom Norrlands olika landskap intresse för landskapens egna bygdeminnen och för hembygdsforskning uppväxer och utvecklas, dess vanskligare skall det bliva för föreningen att just till Härnösand koncentrera detta intresse. Detta så mycket mera, som icke ens i det egna länet Härnösand med sitt periferiska läge intager samma centrala ställning på hembygdsvårdens område som Östersund inom sitt län.

Härvid är slutligen även en annan omständighet att beakta. När 1907 den kungl. propositionen om Östersund såsom förläggningsort för landsarkivet framlades, var Östersund blott Norrlands sjätte stad med 7,494 invånare, Härnösand dess femte med 9,077. 1921 hade detta förändrats därhän, att Östersund var den tredje med 13,405; endast Gävle och Sundsvall voro större, den senare med 16,776; Härnösand stod däremot nu på den sjätte platsen med 9,740 invånare. Medan alltså Härnösand — och även Sundsvall — nära nog stått stilla, har Östersund i det närmaste fördubblats och visat sig mäktigt en utveckling, som är den ojämförligt starkaste bland Norrlands större eller medelstora städer.

Den jämförelse, som nu gjorts mellan de båda städerna med hänsyn till samfärdsförhållandena och nutida kulturell verksamhet, har visat, att Östersund i båda dessa hänseenden har mycket goda förutsättningar för att mottaga ett landsarkiv, och att det måste i vissa avseenden anses äga dylika förutsättningar i högre grad än Härnösand. Riksarkivet finner sålunda alltjämt Östersund vara den lämpligaste förläggningsorten.

Emellertid har under den senaste tiden framförts ännu ett argument för att icke dess mindre arkivet skulle förläggas till Härnösand, nämligen att det skulle kunna jämte andra institutioner inrymmas i det kasernetablissemment strax utanför Härnösand, vilket numera antages icke komma att åtminstone i sin helhet användas för försvarsändamål. Länsstyrelsen i Härnösand har i sitt ovan omförmälda yttrande den 28 januari 1922 förklarat, att en av kasernernas våningar skulle erbjuda utomordentliga lokaler för ett landsarkiv. Även om byggnaden skulle vara mera passande för ett landsarkiv än den i själva verket är, skulle riksarkivet icke finna tillrädligt att sammanföra de norrländska bygdernas arkivskatter på en ö i havsbandet. Nu måste mellertid länsstyrelsens sagda förklaring bero på obekantskap med kraven på en ändamålsenlig arkivbyggnad.

En arkivbyggnad kräver, om den skall väl fylla sitt ändamål, likasom byggnader för andra specialinstitutioner särskild planläggning och särskilda anordningar. Framför allt kräver den brandsäkerhet. Arkivbyggnaden skall därför hava fritt läge, utan särskilt eldfarliga inrättningar i närheten. Vidare skall man i möjligaste mån undvika att förbinda den med lokaler, där vanlig brandrisk förekommer genom bostadslägenheter, gas, elektricitet o. s. v. Ur sistnämnda synpunkt plägar man, om exempelvis en vaktmästarbostad bör förekomma i närheten av arkivet, söka till särskilda, endast med en gång förbundna byggnader förlägga å ena sidan såväl nämnda bostad som de lokaler, som äro avsedda för expedition, tjänsterum, forskarsal, bokbinderi och dylikt, å andra sidan själva förvaringslokalerna, från vilka man därigenom kan i högre grad utestänga

allt som kan medföra brandrisk. Men även ur andra synpunkter är ett dylikt byggnadssätt att anbefalla. Expeditionsavdelningen kräver vanlig rumshöjd för tjänste- och arbetsrum, eventuellt något därutöver för forskarsalen. Förvarings- eller magasinslokalerna böra däremot anordnas med relativt låga bottnar, omkring 2, högst $2\frac{1}{2}$ meter i höjd (den förra höjden motsvarande fyra hyllfack i höjd, den senare fem, ett hyllfack inemot 50 cm.). Härtill samverka två skäl. Det ena är, att man endast då kan nedtaga och uppsätta arkivalier utan stegar. Ofta föranleder en rekvisition eller annan arkivet åliggande åtgärd, att ett flertal volymer måste nedtagas, den ena efter den andra, och provisoriskt undersökas i själva förvaringslokalen för att omedelbart därpå återuppsättas, intill dess den eller de för frågans utredning mest givande volymerna eller handlingarna påträffats. Även ordnande-, omflyttnings- och damningsarbeten kunna föranleda ett upprepat nedtagande och återuppsättande. I alla dylika fall medför användningen av för höga hyllor både besvär och tidsutdräkt och kan för äldre befattningshavare vara förenat med risk. Arkivalievolymer kunna vara så omfattande — inemot 1 meter i ryggbredd — och tunga, att varje deras flyttning med hjälp av stegar är ytterst besvärlig; någon möjlighet åter att efter tjocklek och tyngd ordna dem i hyllfacken förefinnes självfallet icke. Det andra skälet för låga förvaringslokaler är, att därigenom utrymmet bättre kan tillvaratagas. Högre hyllor förutsätter större mellanrum mellan hyllorna; inom samma kubikrymd medgiva alltså de lägre hyllorna vida större förvaringskapacitet än de högre. De lägre förvaringsrummen bliva därför långt mera ekonomiska både vid engångskostnaderna och vid driftkostnaderna. Men hela denna anordning av arkivlokalen inverkar naturligtvis i hög grad också på det yttre byggnadssättet: på rummens höjd, på deras dimensioner i övrigt, så att mellanväggarna möjliggöra en ekonomisk hyllplacering, på placeringen av fönster, så att dagerförhållandena bliva lämpliga o. s. v.

Riksarkivarien ingår härefter på en granskning av förslaget om landsarkivets inhysande i Härnösandskasernen, finner detta förslag ur flera synpunkter olämpligt och förklarar sig till slut under inga förhållanden kunna tillstyrka att, när Norrland omsider skall erhålla sitt landsarkiv, detta skulle få sin lokalfråga löst på ett så otillfredsställande sätt. Härefter anför riksarkivarien vidare:

I fråga åter om landsarkivets förläggning till Östersund torde ännu en omständighet vara att beakta. Därvarande länslantmäterikontor har för närvarande såsom sin lokal förhyrt en souterrängvåning i stadens rådhus. Denna är emellertid, såsom riksarkivarien vid inspektioner övertygat sig, på grund av stark fukt icke lämplig för ändamålet. Endast genom eldning även sommartid och noggrann vaksamhet hava olägenheterna härav kunnat hämmas. Därtill kommer, att lokalen numera fått förhyras endast till 1926; därefter lär staden behöva den för egna ändamål. Att annorstädes i Östersund få för lantmäterikontoret förhyra en lokal, som fyller nödiga krav på brandsäkerhet, lär knappast vara möjligt, och staten synes sålunda stå inför utsikten att nödgas genom nybyggnad sörja för lantmäterikontorets behov. Riksarkivet tillåter sig då att påpeka, att kombinationen landsarkiv-länslantmäterikontor ej blott har byggnadstekniska skäl för sig, eftersom kraven på brand- och fuktsäkerhet måste för

båda ställas lika högt, utan ock i avsevärd grad skulle gagna de forskningsändamål, som båda ha till uppgift att främja.

Även med hänsyn till nu anförda förhållanden finner riksarkivet sålunda Östersund vara den lämpligaste förläggningsorten för ett landsarkiv för Norrland.

Med utlåtande den 27 april 1922 överlämnade därefter *byggnadsstyrelsen* handlingarna i ärendet till Kungl. Maj:t och anförde därvid bland annat:

Efter vad sålunda förekommit och då byggnadsstyrelsen för sin del måste finna lämpligt, att lantmäterikontoret och landsarkivet sammanföras i en och samma byggnad med hänsyn till den likartade karaktären av de för de båda institutionerna behövlige lokalerna, får styrelsen hemställa om bemyndigande att låta utarbета förslag till nybyggnad i Östersund för lantmäterikontoret i Jämtlands län jämte landsarkiv för Norrland, vilken byggnad borde vara färdigställd i så god tid, att densamma kunde tagas i bruk senast den 1 oktober 1926.

Skulle emellertid Kungl. Maj:t finna lämpligast, att lantmäterikontorets lokalfråga löses oberoende av frågan om lokal för ett landsarkiv för Norrland, synes det byggnadsstyrelsen, att detta borde ske genom inköp för ändamålet av en lämplig fastighet i Östersund.

På grund av vad riksarkivarien anført i sin ovanberörda utredning den 27 mars 1922 ingingo *stadsfullmäktige i Härnösand* den 2 och den 28 juni 1922 till Kungl. Maj:t med framställningar rörande förläggningsen av landsarkivet för Norrland. I sistnämnda framställning, vid vilken var fogad en av rektorn vid högre allmänna läroverket i Härnösand G. Bucht gjord utredning, hemställde stadsfullmäktige, att Kungl. Maj:t måtte besluta, att det blivande landsarkivet för Norrland skulle förläggas till Härnösand.

Den av rektor Bucht gjorda utredningen, vilken givits formen av ett bemötande punkt för punkt av de utav riksarkivarien i utlåtandet den 27 mars 1922 framlagda synpunkterna, var av i huvudsak följande innehåll:

1. *Militära skäl.* Riksarkivarien finner det icke tillrådigt att förlägga landsarkivet »på en ö i havsbandet, omedelbart invid rikets gräns och detta vid en så utsatt punkt som utanför Ångermanälvens mynning».

Häremot må först framhållas, att Härnön är med broförbindelser på två ställen knuten vid fastlandet. För övrigt innebär icke en förläggning till Härnösand med nödvändighet, att landsarkivet skall ligga på ön, ty staden omfattar även stora områden av fastlandet, där redan flera offentliga institutioner ligga.

Uttrycket »rikets gräns» användes ju i regel om landgräns till främmande rike. Här är det fråga om belägenhet vid Bottniska viken, som vid Härnösand är 15 mil bred. Det kan påpekas, att Östersund ligger blott 10 mil från närmaste norska gräns, således i verkligheten på mindre avstånd från främmande land än Härnösand.

Riksarkivariens uttalande, att Ångermanälvens mynning är en särskilt utsatt punkt, torde böra bemötas med fakta ur Sveriges krigshistoria. Det kan då först påpekas, att Norrlands kust i äldre tider varit en av de mest skyddade delarna av Sveriges rike.

Vid de ryska anfällen mot Sverige har i första hand Västerbotten blivit krigsskådeplats, därefter mellersta Sveriges kuster och först i tredje rummet Norrland söder om Västerbotten. Umeå, som angreps fyra gånger under stora ofreden och besattes två gånger av fientliga trupper 1809, kan med fog betecknas som en särskilt utsatt punkt, men Härnösand har icke mer än andra orter vid Norrlands kust varit föremål för krigiska angrepp.

Vid krig hör staden Härnösand icke till Hemsö fästnings område, och avståndet mellan staden och fästningsverken är så stort, att ett angrepp på de senare icke synes innebära någon risk för skador inom staden. Det nuvarande försvarspolitiska läget synes för övrigt sannolikt medföra, att befästningarna komma att nedläggas.

Jämtland har under gångna tider ofta hemsökts av krig. Efter 1677 har Jämtland varit i fast svensk besittning, och inga krigshändelser av större betydelse ha ägt rum inom dess gränser. Men å andra sidan är även den enda fara, som hotat den norrländska kusten, nämligen tillvaron av främmande krigsmakt i eller vid Bottniska viken, för närvarande icke för handen.

Efter luftkrigets tillkomst torde för övrigt vid eventuell ofred Östersund vara ett lockande mål för luftangrepp särskilt i sin egenskap av militär förläggningssort.

Riksarkivariens övertygelse om Härnösands riskabla läge i jämförelse med Östersund synes sålunda vila på ganska svaga grunder.

2. *Befolkningens fördelning.* Riksarkivariern anser såsom väsentliga omständigheter »befolkningsförhållandena i allmänhet och den tilltänkta förläggningssortens belägenhet i förhållande till de stora stråkvägar, som nu passeras, eller som framdeles kunna tänkas bli de huvudsakliga vid samfärdseln inom eller genom de norrländska bygderna». Härefter jämföres de två nordligaste länens folkmängd med de sydligares, och riksarkivariern finner ett så nordligt läge som Umeå olämpligt. Fortsätter man nu på den inslagna vägen och jämför befolkningens fördelning från öster till väster, så blir enligt docenten Ahlman resultatet följande. Slättbygden i öster med kustregionen 673,000, urbergsplatån 225,500, silurområdet 104,700 och fjällområdet 16,500 invånare, allt gällande år 1920. Härnösand hör till den första zonen, Östersund till den tredje. Dessa siffror tala sålunda på ett mycket kraftigt sätt till förmån för Härnösand. Då Härnösand vidare ligger ej långt från mitten av den norrländska kusten och har mellersta Norrlands två folkrikaste distrikt, nämligen Ångermanälvens och Indalsälven—Ljungans industriområden, på nära och ungefär lika avstånd i norr och i sydväst, blir dess läge ett av de mest centrala i hela Norrland med hänsyn till befolkningens fördelning. Östersund åter ligger mycket mera periferiskt.

I fråga om den norrländska befolkningens fördelning må i övrigt Sten de Geers befolkningskarta åberopas.

3. *Samfärdsselförhållanden.* Denna synpunkt sammanfaller nära med den närmast föregående och utgör en komplettering av denna. Vid bedömandet av samfärdsselförhållandena måste hänsyn tagas icke blott till de nuvarande järnvägsförbindelserna utan även till planerade men ännu icke fullbordade järnvägar. Genom senaste riksdags beslut har ostkustbanan blivit säkerställd. Stationsavstånden vid denna ligga till grund för följande beräkningar. I fråga om inlandsbanan och dess utfartsleder,

av vilka banan Forsmo—Hoting är under byggnad, ha dylika siffror icke varit tillgängliga, men förhållandena låta sig dock överblicka ganska väl.

Räknar man nu summan av bankilometer längs de kortaste järnvägsförbindelserna med Östersund och Härnösand, så finner man, att inom Gävleborgs län stationerna vid stambanan norr om Bollnäs ha kortare väg till Östersund men alla övriga järnvägsstationer i länet kortare väg till Härnösand. Till Östersundsområdet bör därför föras Hälsinglands västra domsaga, till Härnösandsområdet återstoden av länet. I Medelpad ligga stationerna västerifrån till och med Fränsta närmare Östersund, de övriga närmare Härnösand. Socknarna Haverö, Borgsjö och Torp räknas därför till Östersundsområdet, återstoden av landskapet till Härnösandsområdet. Inom Angermanland synas Täsjö, Bodum och Fjällsjö ha kortare väg till Östersund, återstoden av landskapet kortare väg till Härnösand. Hela Jämtlands län räknas till Östersundsområdet; visserligen har Fors socken för närvarande kortare väg till Härnösand, men om Ragunda förbindes med Östersund genom en direkt järnväg, ändras detta förhållande. Uti de två nordligaste länen räknas Lappland till Östersundsområdet, Västerbotten till Härnösandsområdet. Summeras sedan folkmängden vid årsskiftet 1921—1922, så blir resultatet följande:

	Östersunds- området.	Härnösands- området.	Summa.
Gävleborgs län	37,616	233,344	270,960
Västernorrlands län	28,364	239,732	268,096
Jämtlands län	134,993	—	134,993
Västerbottens län	45,889	139,299	185,188
Norrbottnens län	52,617	132,761	185,378
Hela Norrland	299,479	745,136	1,044,615
De fyra nordligaste länen för sig	261,863	511,792	773,655

I hela Norrland få sålunda ungefär 2 ½ gånger så många personer kortare väg till Härnösand och av de fyra nordligaste länen befolkning nära dubbelt så många kortare väg till Härnösand.

Av de norrländska städerna få allesammans utom Östersund självt närmare förbindelse med Härnösand; detta gäller tolv städer utom Härnösand.

Järnvägsavståndet från Uppsala eller Stockholm till Härnösand är 105 km. kortare än till Östersund, och likaså ligger Härnösand på närmare avstånd för alla, vilkas resor till Norrland komma att gå över någon station vid norra stambanan från Uppsala till Bollnäs.

Den blivande förbindelsen Uppsala—Härnösand—Långsele har av statsbanechefen karakteriserats såsom en stambana, och en talare i riksdagen betecknade den såsom ett dubbelspår till norra stambanan. Dess längd utgör 531 km., under det att den nuvarande förbindelsen över Krylbo och Bräcke utgör 580 km., över Gävle, Ockelbo och Bräcke 541 km. Den kortaste vägen från huvudstaden till Norrland ovan Långsele kommer sålunda att i framtiden gå över Härnösand, och vid denna väg ligga redan sex norrländska städer. Vid norra stambanan ligger ingen stad förrän uppe i Boden och vid inlandsbanan blott en, nämligen Östersund. Ostkustbanan återställer upp till Härnösand Norrlands urgamla huvudförbindelseled, som gick längs kusten och passerade gamla kulturbygder, vilka i nutiden äro tätt befolkade industridistrikt. Allt talar för att denna för-

bindelseled blir av vida större betydelse än inlandsbanan, vilken av riksarkivariern betecknades såsom Norrlands andra stora trafikled (näst norra stambanan). Inlandsbanans huvudsakliga betydelse torde bli dess egenkap av lokalbana för Jämtlands län, under det att de lappländska byggena väl torde söka sina förbindelser åt samma håll som förut, d. v. s. längs utfartsbanorna i älvarnas riktning mot kusten. Och då riksarkivariern framhållit, att ett betydande antal turister och rekreationsresande färdas till Jämtland, må erinras om att även Ångermanälven från Härnösand till Sollefteå är en gammal välkänd turistled.

Slutligen har Härnösand sommartiden sina kommunikationer sjöledes med övriga norrländska kustorter och huvudstaden.

Riksarkivariern har i sitt yttrande icke dragit någon direkt slutsats i fråga om Härnösands eller Östersunds företräde i fråga om kommunikationer. Slutsatsen synes enligt det föregående med all tydlighet böra bli den, att Härnösand efter ostkustbanans färdigbyggande blir mycket överlägset sin konkurrent.

4. *Nuvarande arkiv.* Tydligt är, att ett landsarkiv bör placeras så, att det icke medför onödigt stor rubbning i nuvarande förhållanden i fråga om arkivaliernas förläggning, och det är av betydelse för forskningen, att de arkivalier, som icke skola inlevereras till landsarkivet, ej i större kvantiteter komma att befinna sig på annan ort än detta.

Till stiftsarkivet i Härnösand, vilket innehåller handlingar från 1600-talet och är så gott som fullständigt efter 1715, har Östersund ingen motsvarighet. Länsarkivet i Härnösand börjar, om man undantager en del äldre hit överlämnade handlingar, år 1762, motsvarande arkiv i Östersund först 1810, och det förra berör ett för närvarande dubbelt så folkrikt län och omfattar för tiden före 1810 jämväl Jämtland. Stadsarkivet i Härnösand börjar 1584 och är så gott som fullständigt efter 1721. Östersund grundlades 1786 och fick rådstuvurätt först 1859.

Då Gävleborgs läns äldre arkivalier överlämnats till Uppsala landsarkiv och Umeå länsarkivs äldre delar till största delen spolierats genom vidriga öden, synes Härnösand för närvarande genom sina stifts- och länsarkiv och sitt stora stadsarkiv vara betydligt överlägset samtliga andra norrländska orter ur arkivsynpunkt.

Gävleborgs län har, såsom riksarkivariern påpekar, alltid hört till Uppsala ärkestift. Vad de övriga fyra länen angår, är Härnösandsarkivets betydelse alldeles dominerande. För tiden före 1647, då hela det svenska Norrland hörde under Uppsala ärkestift, bevarar Uppsala domkapitels arkiv några volymer protokoll, nu förvarade i därvarande landsarkiv, vilka äga betydelse även för Norrlands kyrkliga historia. De därtill hörande från Norrland inkomna handlingarna finnas emellertid i Härnösands stiftsarkiv, dit de överlämnats i äldre tid. Luleå stiftsarkiv äger betydelse för Västerbottens och Norrbottens län efter 1904, men det dröjer tydligen mycket länge, innan arkivet kommer att nå en mera avsevärd omfattning. Till Luleå domkapitel överlämnades vid stiftsdelningen från Härnösands stiftsarkiv en del handlingar av praktisk betydelse för det nya domkapitlets arbete, huvudsakligen visitationshandlingar och kungl. brev. Dessa omfattade dock sammanlagt blott en helt ringa del av de arkivalier, som beröra de båda nordligaste länen. I Härnösands domkapitels protokoll och därtill hörande inkomna handlingar, vilka senare utgöra den mest omfattande serien av domkapitlets arkivalier, företogs ingen delning; det hade varit omöjligt beträffande protokollen och ytterst

opraktiskt i fråga om de inkomna handlingarna, emedan dessa höra samman med protokollen. Detta anföres, emedan man av riksarkivariens ovan citerade yttrande lätt får det intrycket, att stiftsarkivet i Härnösand icke spelar den roll, som det faktiskt gör.

Riksarkivariern anser, att Östersunds närhet till Trondhjems stiftsarkiv utgör ett beaktansvärt skäl för placeringen av det norrländska landsarkivet i Östersund. Trondhjemsarkivet synes dock icke kunna vara av någon större betydelse för annat än Jämtlands län före 1645 samt för vissa svensk-norska gränsfrågor. Härnösands stiftsarkiv åter är av största betydelse för de fyra nordligaste svenska länen kulturella historia under tiden 1715—1904, och detta arkiv behöves enligt nuvarande författningar icke inlevereras till landsarkiv, om det väl vårdas. Denna omständighet utgör ett betydelsefullt skäl till förmån för placering av det norrländska landsarkivet i Härnösand.

Det är sålunda tydligt, att de norrländska arkivaliernas nuvarande placering mycket starkt talar för Härnösand såsom den lämpligaste orten för landsarkivet.

5. *Bibliotek.* Vid jämförelse mellan Härnösand och Östersund ur bibliotekssynpunkt finner riksarkivariern att det föreligger en överlägsenhet för Östersund. Härvid är dock att märka, såsom också riksarkivariern omnämner, att även andra än de uttryckligen angivna institutionerna i de båda städerna äga bibliotek. Till nämnda institutioner höra städernas övriga skolor, varav ett betydligt större antal finnes i Härnösand. Tages hänsyn även till deras boksamlingar, så synes det mycket tvivelaktigt, huruvida de sammanlagda bokkvantiteterna verkligen äro större i Östersund.

Riksarkivariern fäller även ett kvalitativt omdöme, då han säger, att Härnösands läroverksbibliotek kan såsom hjälpmedel åt forskarintresset vid ett landsarkiv icke mäta sig med Jämtlands läns bibliotek. I fråga om Härnösand måste betonas, att ortens hembygdsbibliotek äger ett högst betydande värde i det hänseende, som här är fråga om.

Landsarkivens placering i olika landsdelar avser givetvis just att främja det lokala forskningsintresset. Hembygdsbiblioteket i Härnösand står nu i bytesförbindelse med en mängd institutioner på samma eller besläktade områden och är därför rikt försett med nyare litteratur av värde för bygdeforskare. Undertecknads personliga intryck från besök i Jämtlands läns bibliotek, jämförda med min kännedom om biblioteken i Härnösand, ge icke vid handen, att Östersund skulle äga större resurser än Härnösand i fråga om hjälpmedel för forskning i ett landsarkiv.

En sifferuppgift i riksarkivariens yttrande bör korrigeras. I stället för något över 250 kronor årligen till inköp ha Härnösands läroverks bibliotek enligt senaste tre årsredogörelser för underhåll och tillökning av boksamlingarna disponerat

år 1919	kronor	780: 39
» 1920	»	998: 58
» 1921	»	1,614: 07

Såsom framgår av årsredogörelserna, har blott en mindre del av sumorna använts till lärjungebiblioteket.

6. *Hembygdsforskning.* Riksarkivariern har uteslutande beaktat verksamheten inom de organisationer, som i de båda städerna tjäna hembygdsforskningen. Dennas historia kommer därför att i Härnösand taga sin

egentliga början år 1909, då föreningen för norrländsk hembygdsforskning stiftades, varvid den år 1880 bildade museiföreningens verksamhet tjänat såsom inledning. Men om man endast beaktar, vad dessa föreningar utträttat, så blir hembygdsforskningens historia i Härnösand helt kort och stympad. Verkliga förhållandet är det, att i Härnösand, som är en gammal lärdomsstad, även hembygdsforskningen har mycket gamla anor. Efter att hava lämnat några data ur denna forsknings historia fortsätter Bucht:

Det allra mesta av det anförda utgöres av arbete, som utförts utanför de ovannämnda till Härnösand lokaliserade organisationerna. Läger man nu härtill vad föreningen för norrländsk hembygdsforskning hunnit utträtta under sin korta tillvaro, så torde den ångermanländska hembygdsforskningen gott kunna tåla en jämförelse med den jämtländska. Riksarkivariens slutsats, att den »moderna rörelsen i Härnösand har ej haft samma organiska uppkomst och utveckling som den jämtländska», måste tillbakavisas. En huvudorsak till föreningens för norrländsk hembygdsforskning raska utveckling var just ångermanlänningarnas kärlek till sin hembygd och sedan gammalt djupt rotade intresse för dess utforskande. Att det i främsta rummet varit i Härnösand boende skolmän och andra ämbetsmän, som intresserat sig för bygdens historia, är ju helt naturligt i en gammal lärdomsstad. Och att den nutida kulturella verksamheten skulle ha framvuxit senare i Härnösand är ett påstående, vars riktighet helt beror på från vilken tid man vill räkna den nutida rörelsen på de båda orterna; den föregående framställningen torde ha visat, att den nutida verksamheten i Härnösand är en direkt fortsättning av den äldre, som kan spåras 200 år tillbaka i tiden.

Årtalen 1725 för grundandet av Härnösands läroverksbibliotek och 1833 för Jämtlands bibliotek samt 1880 för Härnösands museiförening och 1887 för Jämtlands läns fornminnesförening giva vid handen, att Härnösand i båda hänseendena har företrädare i fråga om anciennitet.

Riksarkivariern anser vidare, att Östersund har ett företräde framför Härnösand däri, att hembygdsvärden i Jämtlands län är koncentrerad till Östersund, under det att den i Västernorrlands län är splittrad på flera orter. Att så är fallet, är helt naturligt, då det senare länet är dubbelt så folkrikt som det förra och har fyra städer mot Jämtlands läns enda stad. Östersund är centrum för hembygdsvärden endast i det folkfattigaste av de fem länen och har i motsats till Härnösand aldrig spelat rollen av administrativt eller kulturellt centrum utanför sitt eget län. I fråga om Härnösands påstådda periferiska läge inom sitt eget län må framhållas, att Härnösand är den mellersta av länets tre kuststäder, att kustlandet och nejden omkring Ångermanälvens mynningsfjärd äro de tätast befolkade delarna av länets område, och att ostkustbanan kommer att upphäva stadens nuvarande ofördelaktiga läge ur järnvägssynpunkt. Härnösand har sålunda snarare det mest centrala läget av länets städer.

Slutligen må framhållas, att då föreningen för norrländsk hembygdsforskning satt studiet av Norrland i dess helhet på sitt program, och genomför detta på sådant sätt, som framgår av de av föreningen utgivna publikationerna, under det att motsvarande organisationer i Östersund begränsa sin verksamhet till Jämtlands län, så måste detta innebära en överlägsenhet, då de bägge städernas förutsättningar såsom förläggningsort för ett norrländskt landsarkiv skola jämföras.

7. *Folkmängden i Östersund och Härnösand.* Riksarkivarien framhåller såsom en betydelsefull synpunkt vid frågans avgörande, att Östersund sedan 1907 ökat högst avsevärt i folkmängd, under det att Härnösand och Sundsvall stått så gott som stilla under denna tid. Om detta verkligen innebure, att Jämtland har mycket större utvecklingsmöjligheter än kustlandet, så kunde det vara ett beaktansvärt skäl för förläggningen av en offentlig institution för Norrland till Östersund. Man måste emellertid undersöka, huruvida icke orsaker av mera tillfällig art åstadkommit Östersunds hastiga tillväxt just sedan 1907. Och en dylik orsak, som ensam räcker till för att förklara det hela, finnes. År 1908 påbörjades inlandsbanan; den har numera framdragits norrut till Vilhelmina och söderut till Åsarne. Under hela tiden 1907—1922 ha Härnösand och Sundsvall förgäves fått vänta på ostkustbanan, och ingen av tvärbanorna mellan norra stambanan och inlandsbanan är ännu färdig. Östersund med sina nuvarande kommunikationer i fyra väderstreck har sålunda haft gynnsammast möjliga konjunkturen för uppblomstring under de senaste 15 åren, under det att motsatsen varit fallet beträffande de två kuststäderna. För att kunna draga en pålitlig slutsats i fråga om städernas utvecklingsmöjligheter måste man först ha sett, vilken verkan ostkustbanans färdigbyggande kommer att få i fråga om Sundsvalls och Härnösands folkmängd. Intill dess synes argumentet om Östersunds folkmängdstillväxt vara av föga värde. Jämför man de båda länens befolkning, så finner man att proportionen under tidernas lopp ändrat sig föga.

8. *Historiska skäl.* Riksarkivarien förbigår helt och hållet historiska skäl av den art, som föranledde hans företrädare i ämbetet att uttala sig mot att arkivalierna från det urgamla svenska landskapet Småland skulle sändas till Skåne, en i relativt sen tid med Sveriges krona förenad provins. Förhållandet är dock alldeles analogt i Norrland, Jämtland och Härjedalen ha intill år 1645 varit förenade med ett främmande rike. De övriga fyra länen ha däremot alltid tillhört Sveriges krona. Den uppdelning av Norrland mellan två stater, som sålunda förekom i äldre tider, motsvaras av ännu bestående motsättningar mellan landskapen. De fyra länen vid kusten ha Bottniska viken såsom sin sammanhållande trafikled, Jämtlands intressen gå ofta i annan riktning, och jämtlänningarna isolera sig gärna från övriga norrlänningar. Särskilt skarpt utpräglad är motsättningen mellan Ångermanland och Jämtland, och denna förstärkes ytterligare genom olikheter i folkkaraktären. Men om nu Norrland på detta sätt sönderfaller i två skilda gebit med olika historiska traditioner, så synes det vara vida lämpligare, att ett landsarkiv, som just skall bevара de historiska dokumenten och vid vars placering om någonsin just historiska synpunkter böra anläggas, anordnas inom den folkrikare delen, som omfattar mer än sex gånger så många invånare som den andra och dessutom alltid tillhört den svenska staten.

Och jämför man de båda eventualiteterna, jämtländska arkivaliers sändande till Härnösand och ångermanländska arkivaliers överflyttande till Östersund, så kan till förmån för den förra åberopas, att Härnösand varit länsstad och alltjämt är stiftsstad för Jämtland och sålunda redan har en mängd arkivalier av betydelse för Jämtland, under det att intet dylikt kan anföras i fråga om Östersunds relationer till Ångermanland.

I fråga om administrativa och kyrkliga relationer till landsarkivområdet har Härnösand att åberopa sin egenskap av f. d. länsstad för tre landskap och f. d. stifts- och gymnasie stad för fyra län samt nuvarande

länsstad för två landskap och stiftsstad för två län, under det att Östersunds betydelse inskränker sig till dess egenskap av nuvarande länsstad för två landskap.

I fråga om kulturell historia må nämnas, att Härnösands första skola tillkom på 1580-talet, dess trivialskola 1640 och gymnasium 1650. Jämtland fick sin första skola i Oviken 1649, trivialskola på Frösön 1674 och fullständigt läroverk i Östersund 1847.

9. *Kustartillerikasernen i Härnösand* bör givetvis icke få spela den centrala rollen i fråga om valet av ort för landsarkivet. Och givetvis är det för ett landsarkiv under alla omständigheter bäst att få särskild lokal uppförd åt sig.

Men då nu staten i Härnösand äger en alldeles ny och solitt uppförd byggnad, som sannolikt icke behöves för det ändamål, vartill den blivit byggd, och man därför måste disponera den för andra syften, synes man böra av statsfinansiella skäl undersöka, huruvida icke ett landsarkiv, om det på grund av andra orsaker anses böra förläggas till Härnösand, kan inrymmas däri.

10. *Hembygdsforskningens i Härnösand* intressen. Till ett eventuellt landsarkiv i Östersund skulle enligt gällande författningar inlevereras de äldre arkivalierna från rådstuvurättens, domkyrkans och länsstyrelsens arkiv i Härnösand, och undantag från denna skyldighet kommer, såsom framgår av riksarkivariens yttrande, säkerligen åtminstone icke att beviljas beträffande länsstyrelsens arkiv. Detta skulle innebära en mycket svår förlust för hembygdsforskningen i Härnösand och vore synnerligen obekvämt för de västernorrslänningar, som ville studera sitt läns historia; de äldre arkivalierna skulle nämligen uppsökas i Östersund, de yngre i Härnösand.

Om härnösandsarkivalier måste föras från orten, så vore det vida bättre, att Norrland enligt den ursprungliga organisationen lades under Uppsala landsarkiv. En forskare, som vill fullständigt lösa en historisk uppgift, är i varje fall tvungen att besöka riksarkivet m. fl. institutioner i Stockholm och har även mycket att inhämta av universitetsbiblioteket och det nuvarande landsarkivet i Uppsala. Till Östersund gå resorna från Härnösand ytterst sällan, och det skulle därför vara synnerligen obekvämt, om de norrländska arkivalierna placerades därstädes. Bättre än av ett landsarkiv i Östersund är den till Härnösand lokaliserade forskningen betjänt av det nuvarande tillståndet utan norrländskt landsarkiv, ty man har givetvis större gagn av att behålla sina arkivalier än att nödgas sända bort dem till en avlägset belägen ort.

Det bör framhållas, att forskningen i Härnösand icke har något direkt intresse av att få de jämtländska arkivalierna överförda hit och därför icke har något att erinra mot ett i pressen framlagt förslag om länsarkiv i Östersund för Jämtlands län och landsarkiv i Härnösand. Icke heller torde det däri framlagda förslaget om överförande av Gävleborgs län till Uppsala landsarkivområde möta några invändningar från härnösands-håll. Ur härnösandsintressets synpunkt synas de olika möjligheterna intaga följande rangordning:

1. Landsarkiv i Härnösand för fem eller tre län.
2. Intet norrländskt landsarkiv.
3. Uppsala landsarkiv omfattar hela Norrland.
4. Norrländskt landsarkiv i Östersund.

Enligt undertecknads uppfattning framgår av det anförda, att bärkraften hos de skäl, som kunna tala för Östersund, nämligen krigsfaran och tillvaron av Jämtlands bibliotek, förefaller ganska problematisk, men att för Härnösand såsom lämpligaste ort för det norrländska landsarkivet mycket avgjort tala befolkningens fördelning, samfärdsförhållandena efter ostkustbanans tillkomst, placeringen av de nuvarande arkiven och de historiska skälen. Undertecknad finner sålunda, att Härnösand är den lämpligaste orten för det norrländska landsarkivet.

I skrivelse den 16 september 1922 framlade därefter *länsstyrelsen i Östersund* inför Kungl. Maj:t vissa förhållanden, som enligt länsstyrelsens förmenande voro av betydelse för bedömandet av frågan om förläggningen av det norrländska landsarkivet.

Länsstyrelsen anförde därvid bland annat följande:

Den kulturella pietetsgärning för tillvaratagande och bevarande av där ännu befintliga föremål m. m. av arkeologiskt och kulturellt intresse, som förnämligast bedrivits av den sedan lång tid tillbaka existerande Jämtlands läns fornminnesförening samt den år 1908 bildade föreningen »Jämtslöjd. förening för kulturella mål», har uppburits av ett livligt intresse hos länets befolkning i dess helhet och bestritts i det allra väsentligaste med medel, åstadkomna genom tillskott inom länet. Även länets ledande korporationer, landstinget och hushållningssällskapet, hava visat stor förståelse och offervillighet för denna kulturella verksamhet. Fornminnesföreningen har sedan många år av landstinget åtnjutit anslag, senast till belopp av 1,500 kronor, för bedrivande av arkeologiska undersökningar och till hyreshjälp för samlingarnas förvarande; och den andra föreningen har av såväl landsting som hushållningssällskap alltsedan sin tillkomst åtnjutit ett understöd, som under många år utgått med något över 6,000 kronor årligen. Även Östersunds stad har i flera former till denna verksamhet lämnat värdefulla bidrag. År 1920 beslöt landstinget att anställa en antikvarie för länet för bedrivande av forskning inom det arkeologiska och kulturella området samt vårdande av de sammanbragta samlingarna, i vilken egenskap han åtnjutit en avlöning av 6,000 kronor. Vid årets landsting har denna befattning gjorts fast genom antagande av en instruktion för densamma och ett definitivt fastslående av beskaffenheten av länsantikvariens avlöning, som dock till beloppet fastställdes endast för ett år i taget.

De under tiden sammanbragta samlingarna, bestående av fornsaker, föremål från hem och förvärvsverksamhet under gångna tider, gamla byggnader — de senare återuppförda på en av Östersunds stad upplåten plats invid staden — m. m., representera enligt kännarens omdöme ett mycket stort värde och äro omsorgsfullt förvarade, fastän hittills i för ändamålet förhyrda lokaler. Sedan några år tillbaka hava planer varit å bane att genom uppförande av en museibygnad åstadkomma för ändamålet tillräckliga och samlingarnas beskaffenhet värdiga lokaler. För ändamålet har bildats »Jämtlands läns museiförening» med uppgift att »söka åstadkomma en museibygnad i Östersund för ett värdigt bevarande till forskningens och undervisningens fromma av Jämtlands läns fornminnesförenings, Jämtslöjds och Jämtlands läns konstförenings museala kultur- och konstföremål».

Det blivande museet är avsett att förläggas omedelbart intill den tomt,

som av stadsfullmäktige upplåtits till landsarkivet och det eventuellt därmed förenade lantmäterikontoret. Härigenom komma de arkeologiska och kulturella samlingarna att få sina lokaler i nära grannskap till de arkivaliska. Uppenbarligen läser det i hög grad bidra till ett lätt tillgodogörande för kulturella forskare, för vilka det ej sällan kan vara av betydelse att studera livet såväl i dokument som i byggnader, husgeråd och andra föremål, att hava tillgång till allt detta på samma plats. Flera av de jämtländska kyrkoarkiven lära innehålla rika skatter av historiskt och kulturellt värde från äldre tider och detta torde även, åtminstone delvis, vara händelsen med de ännu ej undersökta till länsstyrelsen insända kronofogdearkiven, särskilt det från Härjedalen. Härtill komma vidare samlingarna av äldre litteratur i det s. k. Jämtlands bibliotek.

Även för forskare från ett mera vidsträckt område, kanske främst för sådana från huvudstaden och universitetsstäderna bliver emellertid ett landsarkiv i Östersund genom de bekväma kommunikationerna och det lockande i den jämtländska naturen och kulturen, synnerligen lättillgängligt och lättbegagnat. Och även för dem läser kunna bliva av stor betydelse att omedelbart i arkivets närhet ha en synnerligen bekväm och rikhaltig tillgång till ett okulärt studium av kulturens gång inom en ur nämnda synpunkt betydande del av arkivdistriktet. Det stora intresse, som på sätt ovan framhållits, av länets befolkning och representativa myndigheter ådagalagts för de kulturella värdena, har jämväl, såsom tidigare erinrats, tagit sig uttryck uti även från allmogens led utgångna skildringar av gångna tiders liv och verksamhet, ett förhållande, som i sin mån borgar för, att jämväl för den mera speciella ortsforskningen landsarkivets förläggande till Östersund skulle visa sig särskilt fruktbringande.

Genom remiss den 20 juni 1924 anbefalldes länsstyrelsen i Östersund att skyndsamt verkställa utredning samt avgiva utlåtande rörande *möjligheten att, utan nybyggnad, ordna lantmäterikontorets i länet lokalfråga* efter utgången av gällande hyresavtal angående kontorets dåvarande lokaler.

Med skrivelse den 23 april 1925 inkom *länsstyrelsen* med det sålunda infordrade utlåtandet och anförde därvid bland annat, att länsstyrelsen trätt i underhandling med drätselkammaren i Östersund, vilken förklarar sig villig att för en tid av ytterligare fem år, räknat från och med den 1 oktober 1926, och utan förändring i nu gällande villkor förlänga hyresavtalet. Detta anbud tillstyrktes av länsstyrelsen.

På grund av remiss avgav därefter *lantmäteristyrelsen* utlåtande i ämnet den 25 juni 1926 och meddelade därvid till en början, att styrelsen icke kunde tillstyrka förlängning av hyresavtalet med Östersunds stad för längre tid än två år.

Härefter anför lantmäteristyrelsen bland annat:

Lantmäterikontorets lokalfråga synes åtminstone i någon mån böra ses i samband med frågan om ökade lokaler för länsstyrelsen samt i något större grad med frågan om en ifrågasatt nybyggnad för landsarkiv för Norrland.

Det torde emellertid möta betänkligheter att omedelbart i hela dess utsträckning sätta i gång ett så pass stort byggnadsföretag som en gemensam nybyggnad för lantmäterikontoret och landsarkivet utgör. Lantmäteristyrelsen anser därför, att utförandet lämpligen bör uppdelas i två repriser och uppförandet av lokal för landsarkiv anstå, vilket givetvis icke utesluter att ritningar och förslag böra uppgöras till hela komplexet.

Den tomt, som stadsfullmäktige i Östersund upplåtit för landsarkiv, lärar, enligt vad lantmäteristyrelsen inhämtat, bereda utrymme även för en byggnad för lantmäterikontor eller för en gemensam byggnad för båda institutionerna. Emellertid torde stadsfullmäktiges medgivande böra inhämtas, vilket enligt uppgift icke torde komma att möta svårigheter.

Lantmäteristyrelsen slutade med att hemställa, bland annat, att Kungl. Maj:t måtte

dels uppdraga åt byggnadsstyrelsen att skyndsamt låta utarbeta förslag till nybyggnad i Östersund för lantmäterikontoret i Jämtlands län jämte landsarkiv för Norrland å därför av stadsfullmäktige upplåten tomt att omedelbart uppföras endast vad byggnaden för lantmäterikontoret angår,

dels förelägga frågan 1926 års riksdag, så att lantmäterikontoret måtte kunna få tillträda den nya lokalen under år 1928.

Genom remiss den 6 juli 1925 anbefalldes Kungl. Maj:t byggnadsstyrelsen att efter samråd med riksarkivarien avgiva förnyat utlåtande i ärendet, varjämte Kungl. Maj:t genom beslut den 11 juni 1926 uppdrog åt byggnadsstyrelsen att i samråd med lantmäteristyrelsen och länsstyrelsen i Östersund bland annat skyndsamt verkställa utredning samt avgiva förslag rörande lämpligaste sättet för ett mera definitivt ordnande genom nybyggnad eller eljest av lantmäterikontorets i Jämtlands län lokalfråga. Med utlåtande den 28 oktober 1926 överlämnade *byggnadsstyrelsen* den anbefallda utredningen samt hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föreslå 1927 års riksdag att till uppförande i huvudsaklig överensstämmelse med dess förslag av en nybyggnad för lantmäterikontoret i Jämtlands län å den av staden Östersund för ändamålet erbjudna tomten å stadsdelen Norr därstädes för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 202,000 kronor.

Av handlingarna i ärendet, till vilka jag här för övrigt tillåter mig att hänvisa, framgick, att lämplig plats för ett landsarkiv kunde beredas invid lantmäterikontorets byggnad, varvid vissa fördelar, såsom anordnande av gemensam värmecentral m. m., enligt byggnadsstyrelsens förmenande kunde vinnas.

Byggnadsstyrelsens berörda förslag föranledde emellertid icke framställning till 1927 års riksdag.

I en inom riksdagen väckt motion (I: 26) hemställdes därefter, att riksdagen ville dels till förvärv av erforderligt tomtutrymme och dels till uppförande därå av nybyggnad för lantmäterikontoret i Jämtlands län anvisa för budgetåret 1927—1928 ett extra reservationsanslag av 222,000 kronor.

I skrivelse den 28 maj 1927, nr 222, anförde riksdagen härom bland annat följande:

Om än behovet av nya lokaler för lantmäterikontoret synes ådaga-lagt, har dock riksdagen ansett sig icke nu kunna bifalla den i ämnet väckta motionen. Avgörande för riksdagen har därvid varit det outhärliga läge, vari frågan om lantmäterikontorets förläggning befinner sig. Länsstyrelsen har förordat, att en lantmäterikontorsbyggnad uppföres å en av staden kostnadsfritt erbjuden tomt norr om stadens planlagda område intill den s. k. fornbyn (Jämtli kallad); där skulle också plats kunna beredas för en tilltänkt arkivdepå för Jämtlands län. Lantmäteristyrelsen — liksom ock statsrevisorerna — har ansett nämnda tomt på grund av sitt avlägsna läge vara för ändamålet mindre lämplig; i stället har lantmäteristyrelsen tillstyrkt nybyggnadens förläggning till en intill stadens rådhus belägen tomt, som kan förvärfvas för 20,000 kronor. Byggnadsstyrelsen har emellertid uttalat sig för ett antagande av det av staden gjorda anbudet om upplåtelse av tomten norr om staden.

Olika meningar hava, såsom härav framgår, gjort sig gällande om lämpligaste platsen för den blivande lantmäterikontorsbyggnaden.

Enligt riksdagens mening torde förevarande spörsmål, med vilket jämväl den uppkomna frågan om anordnande av en arkivdepå i Östersund i viss mån är sammanhängande, böra göras till föremål för ytterligare utredning. Härvid bör också övervägas, huruvida icke nuvarande landsstatshusets centralt belägna tomt skulle kunna lämna utrymme för någon ytterligare statlig byggnad. Vad särskilt lantmäterikontoret angår, skulle tvivelsutan genom dettas förläggning till nämnda tomt vinnas åtskilliga fördelar; i detta avseende må erinras om det samarbete, som i stor utsträckning förekommer mellan en länsstyrelse och länets lantmäterikontor. Ur dessa synpunkter torde — vid ett eventuellt val mellan de båda andra ifrågasatta tomtplatserna — den intill rådhuset belägna vara att föredraga.

Riksdagen slutade med att anhålla, bland annat, att Kungl. Maj:t måtte med beaktande av de utav riksdagen angivna synpunkter föranstalta om skyndsamt utredning samt framlägga därav föranlett förslag rörande nya lokaler för lantmäterikontoret i Jämtlands län.

Under punkt 53 av 1928 års sjätte huvudtitel har nu statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet — med förmålan att den av riksdagen avsedda utredningen påginge inom byggnadsstyrelsen men ännu icke vore slutförd — hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att i avbidan på den proposition, som kunde komma att avlätas i ämnet, för nybyggnad för lantmäterikontoret i Jämtlands län för budgetåret 1928—1929 beräkna ett extra reservationsanslag av 202,000 kronor.

Härefter anhåller jag så att i korthet få erinra därom att 1927 års riksdag för budgetåret 1927—1928 under sjätte huvudtiteln anvisat till uppförande för Västernorrlands läns lantmäterikontor av nybyggnad m. m.

Ytterligare
behandling
av frågan om
lantmäterikontor i
Härnösand.

ett extra reservationsanslag av 191,240 kronor samt för påbörjande av ett iståndsättande av gamla residensbyggnaden i Härnösand för bostad åt landshövdingen m. m. ett extra reservationsanslag av 66,250 kronor.

Vidare torde jag få bringa i erinran att stadsfullmäktige i Härnösand i skrivelse den 27 maj 1927 — under åberopande av utdrag av protokoll, fört vid stadsfullmäktiges sammanträde den 20 maj 1927 — erbjudit Kungl. Maj:t och kronan att utan ersättning förvärva tomterna nr 3 och 4 inom kvarteret Juristen i staden Härnösand för landsarkiv, avsett för Norrland med undantag av Jämtlands län, med rätt för staten att av samma tomter genast för lantmäterikontorsbyggnad m. m. disponera erforderligt område om 1,500 kvadratmeter närmast invid landsstatshusets tomt, dock att återstoden av tomterna skulle återgå till staden, därest beslut icke före utgången av år 1932 blivit fattat om uppförande av byggnad för landsarkiv därå. I samband härmed uttalade stadsfullmäktige önskvärdheten av att, i den händelse att landsarkiv, mot vad stadsfullmäktige ansåge sig hava anledning förmoda, icke förlades dit, Kungl. Maj:t måtte taga under övertvägande att giva staden skälig ersättning för den del av tomterna, som tagits i anspråk för lantmäterikontor.

Sedan byggnadsstyrelsen med anledning av riksdagens nyssberörda uttalande inkommit med utredning rörande förläggande av lantmäterikontorsbyggnaden till de förenämnda, i riksdagens skrivelse avsedda tomterna nr 3 och 4 i kvarteret Juristen, har Kungl. Maj:t den 9 september 1927 anbefallt byggnadsstyrelsen att i samråd med lantmäteristyrelsen låta å landsstatshusets tomt uppföra en byggnad för ifrågavarande lantmäterikontor i huvudsaklig överensstämmelse med av styrelsen med skrivelse den 18 augusti 1927 överlämnade ritningar och kostnadsberäkning, varjämte det för byggnadskostnadernas bestridande erforderliga beloppet, 188,000 kronor, ställts till byggnadsstyrelsens förfogande.

Frågan om
vanföranstalt i
Härnösand.

Med frågan om förläggningen av det norrländska landsarkivet har slutligen även i viss mån — på grund av spörsmålet om den framtida användningen av kustartillerikasernen i Härnösand — kommit att sammankopplas frågan om en vanföranstalt i Härnösand. Denna fråga är emellertid numera avgjord i det att 1927 års riksdag, såsom framgår av dess skrivelse den 20 maj 1927, nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning bland annat, *dels* medgivit, att det för Hemsö kustartillerikår ursprungligen avsedda kasernetablissemnetet i Härnösand finge för en beräknad kostnad av högst 960,000 kronor emändras till vanföranstalt, *dels* ock till vanföranstalt i Härnösand för budgetåret 1927—1928 under rikstatens femte huvudtitel anvisat ett extra reservationsanslag av 75,000 kronor.

Under punkt 67 av 1928 års femte huvudtitel har nu vidare Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att för samma ändamål för budgetåret 1928—1929 anvisa ett extra reservationsanslag av 200,000 kronor.

Efter dessa orienterande erinringar om dels den föregående behandlingen av Norrlands arkivfråga, dels de allmänna yttre förutsättningar, från vilka man för närvarande torde hava att betrakta dess eventuella lösning, tillåter jag mig övergå till att redogöra för nu senast i ämnet föreliggande framställningar.

I utlåtande den 22 december 1926 upptog riksarkivet ånyo till behandling i hela dess vidd frågan om landsarkiv för Norrland; och har riksarkivet i detta hänseende anfört följande:

Riksarkivets
utlåtande den
22 december
1926.

Vid överbägande av den svenska arkivvårdens närmaste behov har riksarkivet icke kunnat underlåta att hos Kungl. Maj:t göra förnyad underdånig framställning om landsarkivorganisationens utsträckande till de norrländska länen. Detta sker efter det att därmed sammanhängande frågor blivit föremål för ny prövning inom riksarkivet. Riksarkivarien och kanslirådet i ecklesiastikdepartementet B. Knös ha för övrigt studerat dessa under besök i Östersund och Härnösand den 6—8 november 1926, och förste arkivarien Boëthius har den 18—19 november 1926 vistats i Härnösand för att taga närmare kännedom om vissa tekniska sidor av frågan, särskilt i vad angår möjligheten att inreda arkiv i kasernbyggnaden i denna stad.

Enligt sakens natur är det icke en tillfredsställande ordning, att en vidsträckt landsända allttjämt ligger utom den arkivvårdsorganisation, som statsmakterna länge sedan genomfört i de övriga delarna av riket. Detta förhållande är betänkligt särskilt med hänsyn till de risker för skada av eld, fukt eller bristande vård, för vilka de spridda norrländska kyrko-, domsago- och häradsskrivararkiven — för att icke tala om de övriga arkiv, som ett landsarkiv har att mottaga eller kan komma att hysa — ständigt äro i större eller mindre grad utsatta. Hur förhållandena i det avseendet gestalta sig, är en fråga, som tarvar ytterligare utredning, men vissa slutsatser kunna dragas av den inspektion av vissa lokalarkiv i Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län, som riksarkivet anordnade på hösten 1922, och av andra för riksarkivet tillgängliga uppgifter. Inspektionen gav den väntade bilden av relativt god arkivvård på somliga håll och av allvarliga missförhållanden på andra. Svår skadegörelse av eld (t. ex. Skellefteå landsförsamlings arkiv 1901 och Åre kyrkoarkiv 1918) och av fukt (t. ex. Piteå tingslags arkiv, Rogsta kyrkoarkiv), olämpliga förvaringslokaler och fall av okontrollerad utlåning av arkivalier till enskilda ha kunnat konstateras. Man har all anledning att förmoda, att förhållandena inom det inspekterade området både på gott och ont äga sin motsvarighet på andra håll i Norrland.

Landsarkivorganisationens utsträckande till Norrland skulle råda bot på dessa missförhållanden och dessutom möjliggöra en planmässig och effektiv inspektion av de arkiv inom denna landsända, som på grund av bestämmelserna om leveransfrist tills vidare stanna hos respektive myndigheter eller som över huvud icke äro avsedda att införlivas med ett

landsarkiv, men dock anses tarva inseende från statens sida. Först i och med de norrländska arkivaliernas centralisering under sakkunnig vård skapas också den viktigaste förutsättningen för att det lokala materialet till Norrlands historia i äldre och nyare tid skall kunna överblickas och bearbetas, något som uppenbarligen är av största vikt både för administrativt utredningsarbete och för vetenskaplig forskning.

Orsaken till att Norrlands landsarkivfråga icke blivit löst torde vara att söka framförallt i svårigheten att förlika olika ortsintressen beträffande arkivets förläggning och att praktiskt lösa lokalfrågan utan för stora kostnader för staten. Det må därvid dock erinras, att de städer, som närmast komma i fråga, visat sitt intresse genom erbjudanden att kostnadsfritt upplåta tomtutrymme och genom tillmötesgående i därmed nära sammanhängande frågor. Också för övrigt ha under årens lopp vittnesbörd hopats därom, att upprättandet av landsarkiv i Norrland där omfattas med ett fast rotat och vida spritt intresse. Man har blott i alltför ringa grad beaktat den synpunkt, som för riksarkivet är principiellt bestämmande, nämligen att upprättandet av landsarkiv i Norrland är själva huvudsaken, bestämmandet av förläggningsorten däremot av underordnat intresse. Från denna synpunkt och med tanken på de risker och olägenheter, som äro förknippade med varje dröjsmål, finner riksarkivet det vara mycket beklagligt, att icke frågan tidigare blivit löst i enlighet med de förslag, som framlagts av den svenska arkivvårdens målsmän. Då riksarkivet nu framlägger ett nytt förslag, i vilket det söker att, under i vissa avseenden ändrade förutsättningar, tillgodose både arkivvårdens krav och de legitima ortsintressena, vill det från samma synpunkt framhålla, att det alltjämt finner det tidigare förslaget att förlägga landsarkivet odelat till Östersund erbjuda en acceptabel lösning, ehuru icke den bästa möjliga.

För en var, som närmare studerar förhållandena, torde det bliva påtagligt, att den norrländska kustbygden och Jämtlandsbygden (med Härjedalen) i mycket utgöra två skilda kulturområden. I den förra möter oss en landsända, vars skilda delar på en tid, då sjökommunikationerna erbjödo den lättaste förbindelsen, tack vare dessa trots avstånden sammansmälte sins emellan och med rikets sydligare delar. Jämtlandsbygden åter, med sin naturliga medelpunkt i Storsjöbäckens silurområde, har alltid trots stiftsbandet förblivit ett helt för sig med en egen intressant historia och en egenartad kultur; först 1645 lades ju också dessa trakter under Sveriges krona. I Jämtlandsbygdens arkiv finnas ännu rika kvarlevor från landskapets äldre perioder (före 1645). Särskilt i jämförelse med kustlandskapens arkivbestånd, som ofta skadats av fientliga härjningar, bidraga dessa gamla handlingar än mer att förstärka intrycket av den jämtländska bygdekulturens självständighet och höga ålder.

Handeln och samfärdseln föranledde i kustbygden relativt tidigt grundandet av städer, av vilka Härnösand alltjämt hävdar sin ställning som kulturcentrum, medan Storsjöbygden åtnöjdes med en medelpunkt (i Frösön) av ganska olikartad typ, tills även här Östersunds grundläggning skapade ett livskraftigt växande stadssamhälle. Även efter det att de äldre politiska traditionerna blivit brutna, även efter det att de moderna kommunikationerna i allt högre grad hävt isoleringen, har den bygd, som har sitt naturliga centrum kring Storsjön, i mycket bevarat sin egenart.

Ja, i viss mån kan det nog sägas, att motsättningarna ej minskats genom den moderna utvecklingen. Ty även om det är otörnekligt, att trävarurörelsen mer än förr sammanbundit inlandet med kustbygderna, är det å andra sidan ovedersägligt, att förädlingsverkens övervägande lokalisering vid kusten där skapat en bebyggelse av ny typ med större folktätthet och mångsidigare samhällsutveckling.

Dessa förhållanden, som här endast kunnat antydvas, förklara i viss mån motsättningarna i landsarkivfrågan, den i kustbygden härskande livliga motviljan mot tanken, att dess arkivskatter skulle förflyttas till Östersund, och det i Jämtlandsbygden lika starkt framträdande önskemålet, att dess lika dyrbara gamla handlingar icke måtte förflyttas till en kuststad. Man kan ej bestrida, att berättigade motiv ligga bakom Jämtlandsbygdens motvilja mot att se sina gamla, egenartade arkivalier bortflyttade, medan eljes så stora ansträngningar göras att bevara och bearbeta minnena av bygdens säregna utveckling. Men man måste också erkänna, att alldeles liknande skäl med samma berättigande kunna göras gällande i kustbygden gent emot överflyttandet av dess arkivalier till Östersund. Och därjämte torde kunna hävdvas, att det tätt befolkade kustområde, som rymmer en så väsentlig del av Norrlands invånare och vars södra och folkrikaste hälft snart kommer att effektivt sammanbindas genom ostkustbanan jämväl ur de nutida förhållandena kan hämta starka skäl för att få behålla sina även praktiskt betydelsefulla administrativa handlingar inom egna gränser.

Om den centrala arkivvårdens målsmän i regel icke ansett sig böra tillmäta dessa motsatta intressen avgörande betydelse, beror detta otvivelaktigt därpå, att de praktiska olägenheter, som uppkomma genom arkivaliernas borttransporterande från en bygd, oavslåeligt minskas genom trafikmedlens utveckling och i varje fall, såsom redan framhållits, måste anses oväsentliga i förhållande till fördelen av att äntligen få Norrlandsarkivalierna sammanförda under sakkunnig vård. Då nu lösningen av Norrlands arkivfråga söktes i upprättandet av *ett* landsarkiv, kom övervägandet närmast att gälla spörsmålet, om detta borde förläggas till Östersund eller till Härnösand. Förslaget om Umeå såsom förläggningsort har, svagt motiverat som det enligt riksarkivets mening måste sägas vara, icke kunnat vinna beaktande, och efter de långvariga utredningarna torde det numera knappast kunna anses vara aktuellt. Såsom lämpligaste plats för landsarkivet har Östersund vid olika tillfällen erhållit riksarkivariens eller riksarkivets förord; utan närmare ingående på den nu föreliggande frågans förhistoria må i det sammanhanget erinras om hithörande del av statsverkspropositionen till 1907 års riksdag, om riksarkivariens skrivelser till Kungl. Maj:t 24 oktober 1907 och 19 november 1910 och om riksarkivets skrivelse till byggnadsstyrelsen 27 mars 1922.

Icke dess mindre har tidigt också den tanken dryftats, om icke arkivvården liksom de legitima ortsintressena bäst skulle tillgodoses, om Norrland i detta avseende delades i två skilda områden. Riksarkivarien Hildebrand anförde sålunda i skrivelse till Kungl. Maj:t den 20 november 1913 bland annat, att han velat upptaga en tidigare tanke, nämligen på inrättande av två arkivdepåer, den ena i Östersund närmast för Jämtlands län, »som i åtskilliga avseenden synes utgöra ett egenartat kulturområde», den andra i Härnösand närmast för Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län; frågan, vart Gävleborgs läns arkivalier borde föras, lämnade han öppen, närmast med tanke på landsarkivet i Uppsala. Denna

framställning gjordes efter det att riksarkivariern tidigare (år 1910) hade gjort förfrågningar »hos ett par intresserade personer inom länet», huruvida sympatier kunde påräknas för upprättandet av en arkivdepå i Östersund för Jämtlands län, under det att ett landsarkiv för det övriga Norrland förlades till Härnösand. Om trots det klart avböjande svaret riksarkivariern år 1913 ånyo upptog denna tanke, måste detta anses visa, å ena sidan att han efter långa överväganden alltjämt fann den erbjuda en lycklig lösning av problemet och å andra sidan att han år 1913 antingen räknade med en vändning i den jämtländska opinionen eller mer principiellt — och enligt riksarkivets mening med full rätt — höll före, att ett lokalintresse icke finge utgöra hinder för en sådan lösning. Att sedermera frågan från riksarkivariern (respektive riksarkivets) sida blivit omformulerad till att gälla, om Norrlands ifrågavarande arkivalier skulle odelade förläggas till ett landsarkiv i Östersund eller i Härnösand, är ett förhållande, som närmast förklaras därav, att upprättandet av två norrländska arkivdepåer, åtminstone om det skulle gälla att för vardera uppföra en ny byggnad, med hänsyn till kostnaderna kunde väcka vissa betänkligheter hos statsmakterna. Riksarkivet har emellertid icke efter år 1918 riktat någon principiell kritik mot tanken på en delning, och att denna tanke alltjämt ägt och äger sympatier inom intresserade kretsar, finner riksarkivet styrkt dels av ett uppmärksammat diskussionsinlägg år 1922 av den kände Norrlandsforskaren doktor Nils Ahnlund, dels av i övrigt bekanta förhållanden. Då betänkligheterna mot en sådan lösning, som enligt riksarkivets mening är den principiellt lyckligaste, måste försvinna, i den mån den visas vara från statsfinansiell synpunkt möjlig eller rentav önskvärd, har riksarkivet funnit sig böra ånyo framlägga förslag i sådan riktning för Kungl. Maj:t.

Endast i förbigående vill riksarkivet bemöta en tänkbar men föga bärande invändning mot tanken på en delning av de ifrågavarande arkivalierna, nämligen den, att en centralisering av hela arkivbeståndet skulle innebära en praktisk lättnad vid forskningar och utredningar. Det må blott erinras därom, att detta icke äger giltighet i fråga om ortsforskningar inom länets ram och att den, som utsträcker sina forskningar till hela Norrland, i många fall (även om Norrlands enda landsarkiv förlades till Östersund) skulle vara hänvisad till forskningar i domkapitlets arkiv i Härnösand, liksom han icke skulle kunna försumma de centrala arkiven i Stockholm och (i vissa fall) landsarkivet i Uppsala. Invändningen förtjänar så mycket mindre avseende, som man har att utgå ifrån att, på numera vanligt sätt, arkivalier skulle i stor utsträckning kunna sändas med post från Härnösand till Östersund och omvänt.

Den föreslagna delningen bör enligt riksarkivets mening, såsom redan torde framgå av det föregående, genomföras på det sättet, att ett *landsarkiv* för Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län förlägges till Härnösand och ett *länsarkiv* för Jämtlands län till Östersund. Varje tanke, att landsarkivet skulle förläggas till Östersund och ett mindre arkiv till Härnösand, är i sig själv orimlig, icke minst därför att sistnämnda stad icke såsom Östersund är att i detta sammanhang betrakta såsom huvudorten i en stor bygd med egenartade traditioner, utan såsom kulturell medelpunkt för hela det norrländska kustlandet.

Förslaget, i vad det avser att avsöndra Jämtlands län såsom arkivområde från det övriga Norrland, har i det föregående fått sin principiella motivering. Här må endast ytterligare framhållas, att något liknande

redan skett i fråga om Gotland med dess till Visby förlagda arkivdepå och att Jämtlands län med en areal av 51,734 kvadratkilometer och ett invånarantal av cirka 136,000, jämfört med Gotlands län (respektive 3.160 och cirka 57,000), måste från statistisk synpunkt sägas i högre grad än Gotland ägnat att uppbära en särskild arkivorganisation, ehuru därmed ingalunda är sagt, att en indragning av Gotlands särskilda arkivvård skulle vara önskvärd. I det sammanhanget vill riksarkivet, utan att närmare ingå på enskildheter i fråga om det påtänkta jämtländska länsarkivets organisation eller personalstat, såsom sin bestämde mening framhålla, att det visserligen icke kräver ett landsarkivs hela utrustning, men å andra sidan icke kan hållas inom den gotländska arkivdepåns snäva ram. Såsom särskilt viktigt framstår kravet, att den blivande »länsarkivarien» bör äga sådana meriter i fråga om allmänna vetenskapliga förutsättningar och arkivkännedom, att han är fullt skickad för sin uppgift. I lönehänsende torde han icke utan skadliga följder kunna ställas lägre än en andre arkivarie i riksarkivet.

En särskild, ganska viktig fördel skulle för övrigt vinnas genom den föreslagna delningen, i det att arkivvården skulle kunna bli mer effektiv och specialiserad än om hela den väldiga landsändan skulle läggas under blott ett landsarkiv. Icke minst i fråga om de inspektioner, som skulle ingå i en landsarkivaries (respektive en länsarkivaries) åligganden, skulle detta vara av stor betydelse.

Det gäller att i detta sammanhang utreda, i vad mån de föreslagna städerna var för sig erbjuda de nödvändiga eller önskvärda förutsättningarna för en sådan förläggning och att därvid bland annat pröva vissa förhållanden, som beröras i riksarkivets skrivelse den 27 mars 1922. Om riksarkivet odelat fasthölle vid de argument, som framföras i denna, skulle nämligen fördelen av den föreslagna anordningen ur vissa synpunkter förefalla synnerligen tvivelaktig.

Vid den föreliggande frågans bedömande har det alltid ansetts vara och måste vara av väsentlig betydelse, att den ort, till vilken ett arkiv förlägges, äger goda kommunikationer. Beträffande Härnösand vill riksarkivet framhålla, att läget avsevärt förskjutits till dess förmån genom de senare årens utbyggande av ostkustbanan. Staden äger redan nu direkt förbindelse med Sundsvall och kommer under loppet av år 1927 att se denna utsträckt till Söderhamn. Medelpad, Hälsingland och Gästrikland ha sålunda i detta avseende kommit staden betydligt närmare än förut, och om också vissa av dessa landskaps gränsbygder alltjämt äga genare väg till Östersund än till Härnösand, spelar detta ingen väsentlig roll vid frågans bedömande i stort. Även den numera fullbordade järnvägslinjen Forsmo—Hoting förtjänar i detta sammanhang ett omnämnande. Siffermässigt uttryckta innebära förändringarna en förkortning av avståndet Gävle—Härnösand med 242, Stockholm—Härnösand med 281 och Vilhelmina—Härnösand med 233 kilometer.

Beträffande de ifrågavarande städernas folkmängd, som riksarkivet tidigare ägnat en viss uppmärksamhet i detta sammanhang, må det erinras om att den sedan år 1921 något förskjutits i proportioner till Härnösands förmån, i det att siffran för dess del stigit från 9,740 till 11,635, för Östersund åter från 13,405 till 14,332. En sådan skillnad i folkmängd synes icke riksarkivet äga avsevärd betydelse för frågan, om den ena eller andra staden bör anses äga företräde i fråga om landsarkivets förläggning. Förskjutningar i detta avseende kunna för övrigt aldrig på för-

hand med visshet beräknas, och inkorporeringar med stadsområdet kunna avspeglas i siffror, som ha föga att betyda för bedömandet av en stads verkliga tillväxt. De ekonomiska konjunkturernas växlingar inom en relativt snäv ram kunna enligt riksarkivets mening lika litet som de ifrågavarande folkmängdssiffrorna vid en given tidpunkt vara av nämnvärd betydelse för den här föreliggande frågan.

För biblioteks- och arkivresurser i de båda städerna lämnas i riksarkivets skrivelse till byggnadsstyrelsen 27 mars 1922 en redogörelse, till vars faktiska uppgifter riksarkivet alltjämt kan hänvisa. Ehuru naturligtvis de senaste årens accessioner och fortsatta verksamhet skulle avspeglas i höjda siffror och ytterligare detaljuppgifter, torde dock totalbilden objektivt betraktad bliva densamma. Dock anser sig riksarkivet böra framhålla, att läroverksbiblioteket i Härnösand icke blott, såsom tidigare framhållits, förfogar över en förträfflig lokal, utan också inrymmer så väl en någorlunda representativ samling av modern svensk historisk litteratur som en omfattande och synnerligen värdefull samling av äldre svenskt författningstryck och andra tryckalster av historiskt intresse. I flera avseenden torde det för arkivforskaren i värde kunna mäta sig med det visserligen mer omfattande Jämtlands bibliotek i Östersund, och det är ojämförligt bättre försett än läroverksbiblioteket i sistnämnda stad. Man bör vidare beakta det ganska viktiga förhållandet, att Härnösand rymmer ett för Norrlands historia mycket värdefullt domkapitelsarkiv, som enligt gällande författningar icke behöver och av allt att döma icke skulle komma att överföras till ett landsarkiv i Östersund. Om ett sådant kommer till stånd, förspilles sålunda möjligheten att till gagn för forskningen förena domkapitelsarkivet med de samlingar, som ett landsarkiv har att mottaga. Under sådana förhållanden ligger den slutsatsen nära till hands, att om ur här anlagda synpunkter företräde skulle tillerkännas en av städerna, snarast Härnösand skulle komma i fråga.

En jämförelse mellan de kulturinsatser, som gjorts i Östersund respektive Härnösand i fråga om fornvård, museiverksamhet, hembygdsvård och på andra närliggande områden, anser riksarkivet vara synnerligen vansklig, framför allt om det skulle gälla att värdesätta det intresse, som i dessa avseenden på ett så respektingivande sätt framträtt i båda dessa städer. Riksarkivet inskränker sig till att framhålla, att detta intresse på båda hållen skapat livaktiga föreningar samt museala samlingar och publikationer av stort värde och att det ingalunda tycks vara fråga om någon avmattning i denna verksamhet. Liksom de samlingar, som hopbragts i Östersund på fornvallen, i biblioteksbyggnadens museiavdelning och i det ståtliga rådhuset, äro ägnade att väcka beundran, äro de motsvarande samlingarna och anläggningarna i Härnösand förtjänta av största erkännande och intresse. Och liksom riksarkivet alltjämt håller före, att »den målmedvetenhet och intensitet, med vilken hembygdsforskningen spontant vuxit upp och utvecklats inom Jämtlands län, är en mycket god förutsättning för placeringen i Östersund av ett landsarkiv», måste det lika bestämt hävda, att motsvarande rörelse i Härnösand, »som från början tagit hela den norrländska utvecklingen till sitt verksamhetsfält», har att uppvisa tillräckligt stora resultat och visar tillräcklig livskraft, för att detsamma skall kunna sägas om denna stad.

Vid bedömandet av frågan, om ett norrländskt landsarkiv bör förläggas till Östersund eller Härnösand eller till äventyrs till någon annan ort, gäller det att överväga också de risker, för vilka arkiven vid ett fient-

ligt anfall på riket kunna anses bliva utsatta. Dessa risker torde ha spelat en väsentlig roll vid riksarkivets tidigare behandling av den norrlandska landsarkivfrågan, ehuru de i dess framställningar till Kungl. Maj:t berörts endast antydningssvis. De äro emellertid i detta sammanhang av den vikt, att riksarkivet — icke utan en viss kännedom om den militära sakkunskapens uppfattning, men naturligtvis utan att kunna tala å dess vägnar — anser sig böra närmare ingå på frågan.

Det torde efter världskrigets erfarenheter vara uppenbart, att offentliga byggnader vid krigsutbrott främst eller i varje fall mest omedelbart hotas av bombanfall från luften, och det torde också vara säkert, att den radie, inom vilken krigsflygare röra sig, redan högst betydlig i mån av teknikens framsteg kan väntas bliva allt större. I samma mån lär i detta avseende en inlandsstad, belägen inom denna radie, allt mindre komma i åtnjutande av det relativa skydd, som det geografiska läget i sig själv innebär. Däremot måste det sägas vara ett oföränderligt faktum, att varje ort attraherar fiendens anfall, i samma mån som den äger militär betydelse, såsom förläggningssort för trupper och krigsförråd, såsom kommunikationscentrum eller på annat sätt. Från dessa synpunkter torde Östersund vid ett anfall mot Norrland och särskilt i händelse av att en fiende vinner en flygbas vid Bottniska viken, vara utsatt för risker, från vilka man icke kan bortse, även om de svårigheter, som ett fientligt flyganfall har att övervinna, för närvarande skulle anses betydliga. För Härnösand åter torde faran, sedan staden upphört att vara militär förläggningssort, väsentligen vara förknippad med den relativa närheten till befästningarna på Hemsö och till den visserligen relativt avlägsna flottbas, som dessa avse att skydda, men risken torde, särskilt i den mån befästningarna i fråga enligt beslut av statsmakterna förlora sin militära betydelse, vara ganska liten. Om hänsyn till varje risk i händelse av krig skulle vara ensamt avgörande, skulle visserligen strängt taget varken Östersund eller Härnösand kunna komma i fråga såsom förläggningssort för ett landsarkiv, men då måste det också anses såsom synnerligen betänkligt, att sådana finnas exempelvis i Uppsala och Göteborg, och riksarkivets (liksom andra viktiga arkivs) förläggning till Stockholm (och i en militärt sett mycket exponerad del av Stockholm) skulle anses såsom höjden av lättsinne. Riksarkivet, som icke underskattar faran av arkivens förödelse i händelse av krig, anser sålunda, att de nämnda hänsynen, isolerade och drivna till sin yttersta konsekvens, leda till orimligheter, men att så mycket större uppmärksamhet bör ägnas åt frågan, hur arkiven i ett kritiskt läge snabbt och planmässigt skola kunna evakueras och deras skatter provisoriskt skyddas. Men denna fråga måste naturligtvis prövas i ett annat sammanhang.

Beträffande *landsarkivets* lokalfråga finner riksarkivet mycket tala för uppförandet av en ny, för ändamålet särskilt planlagd och inredd byggnad på någon av de tomter, som staden Härnösand torde befinnas villig att efter statsmakternas val ställa till förfogande utan krav på ersättning. Av dessa tomter, som finnas utmärkta på en skrivelsen bilagd kartskiss, finner riksarkivet den med 1 betecknade äga särskilda fördelar med hänsyn till det centrala läget invid länsstyrelsens ämbetslokaler, men anser sig icke för närvarande böra närmare ingå på denna fråga. Riksarkivet framför detta förslag såsom det ena alternativet till lokalfrågans lösning. Någon kostnadsberäkning för arkivbyggnadens uppförande och

inredning har i frågans nuvarande läge icke kommit i fråga, helst som riksarkivet finner vissa skäl, icke minst statsinansiella, kunna åberopas för det andra alternativ, som här skall närmare utvecklas.

Riksarkivet har nämligen änyo öfvervägt den tidigare vid olika tillfällen dryftade planen att till landsarkiv inreda en del av den invid staden belägna kaserubyggnad, som enligt statsmakternas beslut icke skall användas till det ursprungligen avsedda ändamålet och som endast till mycket obetydlig del tillfälligt tages i anspråk för militära tjänste- och bostadslokaler. Riksarkivet ingår härefter närmare på denna fråga och uttalar därvid den uppfattningen att därest vissa anordningar vidtoges en del av byggnaden skulle kunna användas för inredningen av ett arkiv utan alltför omfattande och dyrbara ändringsarbeten och att alla oeftergivliga krav på arkivlokalers beskaffenhet kunde tillgodoses — i vissa fall till och med i större utsträckning än som skett i för arkivändamål särskilt uppförda byggnader. Härefter fortsätter riksarkivet:

Riksarkivet har att i detta sammanhang söka utreda den viktiga frågan om landsarkivets magasinsbehov. Att detta i vidaste mån kan tillgodoses, om en till ändamålet särskilt avsedd byggnad uppföres, är utan vidare klart, men en utredning av frågan är påkallad, vare sig det ena eller det andra av riksarkivets här framlagda lokalalternativ vinner beaktande. I detta sammanhang bör lämpligen också det jämtländska länsarkivets magasinsbehov komma under prövning.

Då det gäller att beräkna det utrymme, som skulle erfordras för sammanförandet av Norrlands hos de arkivbildande myndigheterna obehörliga arkivalier, måste det först betonas, att material för en verklig utredning ej föreligger. Medan det trängande behovet av sakkunnig vård och betryggande förvaring klart framgår av varje inspektion och betygas av varje med förhållandena förtrogen forskare, måste man sålunda i fråga om det erforderliga utrymmet stanna vid mycket approximativa beräkningar.

I den proposition om inrättande av ett landsarkiv i Norrland, som år 1907 av Kungl. Maj:t förelades riksdagen, angavs det erforderliga utrymmet, inberäknat accessionsbehov för 50 år, till cirka 3,000 hyllmeter. Därvarande riksarkivarien räknade i den skrivelse, som låg till grund för Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning, med länsstyrelsearkiven till och med år 1650, men torde i övrigt ha utgått från den i författningarna föreskrivna 100-åriga leveransfristen. Att så skedde var ju endast naturligt under det tidiga skede av landsarkivförfattningarnas tillämpning, som förarbetena till ovanberörda proposition tillhöra. Men de erfarenheter, som sedan dess vunnits, tyda på att landsarkiven i vida större utsträckning än man från början tänkt sig måste komma att tagas i anspråk även för modernare handlingar. Otvivelaktigt är det både för de arkivbildande myndigheterna och för arkivvården ur vissa synpunkter önskvärdt, att arkivalierna stanna hos myndigheterna, så länge de äga aktualitet för deras dagliga förrättningar. Men om man också med hänsyn därtill är böjd för en relativt lång leveransfrist, torde det numera föreligga en övertygande erfarenhet därom, att man icke utan skadliga följder kan bortse från att sådana hänsyn, för långt drivna, omöjliggöra landsarkivens viktiga uppgifter att effektivt betjäna förvaltningen och att sörja för arkivaliebeståndens bevarande åt framtiden.

Innan riksarkivet närmare ingår på frågan om de till landsarkiven leveranspliktiga myndigheternas behov av en kortare leveransfrist, får

detsamma till en början för jämförelses skull erinra därom, att i Stockholm departementen och riksräkenskapsverket avlämna arkivalier till riksarkivet efter mycket korta frister. Ehuru detta obestriddigen tillför riksarkivet åtskilliga för detsamma ganska främmande och ej så litet betungande arbetsuppgifter, torde den tidigt insättande värden genom särskilt härför avsedd personal ha visat sig äga sådan betydelse för arkivaliernas bevarande, att man knappast skulle vilja yrka på annan ordning, även om utrymmesförhållandena hos de arkivbildande myndigheterna skulle tillåta en längre leveransfrist. Av riksarkivets förbindelser med ett flertal centrala ämbetsverk, vilka avlämnat sina äldre arkivalier, framgår jämväl, att desamma i regel skulle skatta det som en given fördel, om riksarkivets lokalförhållanden tillåte det att i större utsträckning än som skett mottaga även deras nyare arkivalier.

Vad som gäller om departementen och ett stort antal centrala verk är även tillämpligt på länsstyrelsernas arkivförhållanden. Också för dessa ämbetsverk torde det vara över hövan betungande att ordna och i ordnat skick bevara de mycket omfattande och svåröverskådliga arkivaliebestånd, som under en hundraårsperiod hopas i deras lokaler, och det torde från intet håll bestridas, att deras kvarvarande äldre arkivalier i regel knappast kunna sägas vara effektivt tillgängliga för förvaltningen och forskningen. Av riksarkivet anställda inspektioner ha i stor utsträckning visat, att ordningen ej kunnat bevaras i ett flertal länsstyrelsearkiv, och fall ha även nyligen inträffat, där ingen annan utväg ur oredan återstått än ett fullständigt nyordnande, för vilket särskilda anslag måst utverkas. Det lärer sålunda ej kunna dragas i tvivelsmål, att både förvaltningens och arkivvårdens intressen bäst betjänas, i den mån landsarkiven äro i stånd att mottaga de delar av länsstyrelsernas arkiv, som dessa ej önska ha tillgängliga i tjänstelokalerna.

För kyrkoarkivens del tala särskilt starka skäl för en leveransfrist av sådan omfattning, att de få stanna kvar i församlingarna, så länge de behövas där för tillgodoseende av aktuella behov och intressen. Erfarenheten har emellertid även i fråga om dessa arkiv visat, att denna grundsats ingalunda alltid kan förenas med arkivvårdens krav; nödiga resurser för deras betryggande förvaring och vård saknas flerstädes. Särskilt gör sig bristen på välbelägna brand- och fuktfria förvaringsrum starkt gällande. Även för kyrkoarkivens del ha därför de redan upprättade landsarkiven tagits väsentligt starkare i anspråk än från början förutsetts.

Av övriga leveranspliktiga arkiv ha numera kronofogdearkiven helt och hållet indragits, varföre deras snara ordnande torde få anses tillhöra landsarkivens mera trängande uppgifter. Att tullstatens lokala arkiv även i sina yngre serier i hög grad äro i behov av verklig arkivvård, har framgått av vissa förhandlingar mellan riksarkivet och generaltullstyrelsen, och från medicinalstyrelsen torde en framställning vara att motse, att landsarkiven med mycket kort frist skola mottaga tjänsteläkarnas ämbetsarkiv.

Lägges till det nu anförda, att ett stort antal lokala befattningshavare, särskilt å landsbygden, sakna fasta ämbetslokaler och därmed även den grundläggande förutsättningen för en betryggande arkivvård, torde det vara tillräckligt ådagalagt, att både förvaltningens och arkivvårdens intressen göra det rådligt att vid lösandet av Norrlands landsarkivfråga räkna med omfattande leveranser av arkivalier, som äro yngre än 100 år.

Även i andra avseenden torde ganska stora anspråk komma att ställas på de påtänkta norrländska arkivdepåernas magasinsutrymmen. Enligt gällande författningar tillhör det landsarkiven att i mån av utrymme mottaga, förvara och ordna även de enskilda personers och inrättningsars arkivalier, som äga betydelse i historiskt eller administrativt avseende. Det kan knappast bestridas, att de redan inrättade landsarkiven i fråga om lokaler äro ganska klen utrustade för denna uppgift. Särskilt då det gäller de många nedlagda bruksföretagens arkivaliska kvarlätenskap, torde också av nyss antydda skäl det offentliga arkivväsendet enligt en säkerligen ganska spridd åsikt knappast ha visat sig kunna effektivt sörja för framtidens intressen. I Norrland kommer givetvis samma problem att möta. Vad särskilt bruksarkiven beträffar, måste uppgiften där sägas vara så mycket mera maktpåliggande, som bruken inom denna landsända i större utsträckning än eljes nedlagts och de trävaruföretag, som tagit arv efter dem, i regel nedflyttat till kusten, varvid arkiven i ingalunda obetydlig, fastän visserligen ej närmare känd omfattning torde ha kvarblivit vid de gamla bruksbyggnaderna.

Innan riksarkivet under beaktande av nu anförda förhållanden går att redogöra för de uppgifter om arkivaliebestånden i Norrland, som för närvarande äro tillgängliga, anser det sig för jämförelses skull böra meddela, att arkivaliebestånden i de redan inrättade landsarkiven upptaga:

i Uppsala	7,750	hyllmeter	+ 140	lårar och lådor
i Vadstena	5,915	»	+ 35	lårar och diverse
i Lund	6,400	»		
i Göteborg	5,325	»	+ 21	lårar.

Om enligt riksarkivets förslag halva Hemsö kustartillerikårs kasern i Härnösand skulle användas till lokaler för ett landsarkiv för de norrländska kustlänen, skulle man enligt det nämnda av riksarkivet i samråd med byggnadsstyrelsen uppgjorda byggnadsförslaget kunna påräkna cirka 6,000 hyllmeter.

Av de arkivalier, som skulle överlämnas till *landsarkivet i Härnösand*, må först nämnas de fyra länsstyrelsearkiven. Beträffande dessa ha år 1921 till riksarkivet lämnats följande uppgifter:

Arkivet i	Hyllmeter.	Årstillväxt.
Gävleborgs län	1,282,00 m.	23 m.
Västernorrlands län	621,50 m.	8 m.
Västerbottens län	175,00 m.	6 m.
Norrbottnens län	1,365,00 m.	9 m.
	<hr/>	
	Summa 3,643,50 m.	46 m.

Härtill komma de numera till länsstyrelserna indragna kronofogdearkiven, som till stor del torde förvaras nedpackade och vilkas omfattning är okänd.

Då länsstyrelsen i Norrbottens län inrättades först år 1810 och arkivet i Västerbottens län förstördes vid Umeå brand år 1888, tillhör den övervägande delen av ovan angivna bestånd tiden efter den närmast tillstundande leveransterminen 1830. Alla skäl tala emellertid för antagandet,

att ett blivande landsarkiv i avsevärt större utsträckning skulle komma att tagas i anspråk av de fyra länsstyrelserna. Länsstyrelsearkivet i Gävleborgs län kan reda sig med sina lokaler endast därför, att en väsentlig del av arkivet (420 m.) magasinrats i Uppsala landsarkiv, och i de ändock ganska trånga lokalerna i Gävle råder icke fullt tillfredsställande ordning. I Härnösand har vinden ovan brandbottnen tagits i anspråk för stora serier, i Umeå ha genom Kungl. Maj:ts brev av den 15 oktober 1926 medel anvisats till biträde av fackman för att sätta länsstyrelsen i stånd att bemästra massor av arkivalier, härrörande från de underordnade myndigheternas efter förlusterna i länsstyrelsearkivet särskilt värdefulla arkiv, och i Luleå väntar, enligt vad riksarkivet har sig bekant, samma uppgift på sin lösning.

Förlägges landsarkivet till Härnösand, torde domkapitelsarkivets äldre serier med all sannolikhet komma att överflyttas dit på samma sätt som i övriga stiftsstäder, där landsarkiv äro förlagda.

Häradsrättsarkiven inom kustlänen uppgåvos 1921 till 1,202:99 m. + 13 säckar + 1 kista + diverse lösa handlingar. Om dem gäller liksom om länsstyrelsernas arkiv, att den övervägande delen tillhör tiden efter 1830 men att säkerligen även här behov att i avsevärd utsträckning lita till ett landsarkiv föreligger. Till de anförda siffrorna skola dessutom läggas inemot 25 hyllmeter domböcker äldre än 1736, vilka till följd av kungl. brevet 28 september 1869 levererats till riksarkivet men givetvis skulle återställas, om de arkiv, från vilka de avsöndrats, komme i åtnjutande av betryggande förvaring och fackmässig vård.

Lagmansrättens i Västernorrlands län arkiv upptager 11,5 m.

För fångvårdsanstalternas, landsfogdarnas, häradsskrivarkontorens, landsfiskalernas, tullstatens, skogsstatens, domänintendenternas samt lots- och fyrstatens arkiv liksom även för tjänsteläkarnas arkiv saknas siffror. Räknar man med en 100-årig leveransfrist, bliva deras anspråk på landsarkivets hyllutrymme givetvis mycket små, men av skäl, som ovan berörts, torde man böra bereda sig på ett vida hastigare överlämnande.

Beträffande kontraktsprostarnas arkiv samt stads- och kyrkoarkiven gäller likaledes, att deras omfång är obekant, men det är uppenbart, att de komma att kräva ett ganska omfattande hyllutrymme, även om man räknar med den 100-åriga leveransfristen.

Vad slutligen angår omfattningen av de leveranser, som kunna komma att äga rum från icke-leveranspliktiga myndigheter samt enskilda inrättningar och personer, hänvisar riksarkivet utan att våga någon gissning rörande hyllmaterial till sina ovan gjorda allmänna uttalanden.

Såsom riksarkivet redan framhållit, lämna de uppgifter, som ovan refererats, icke rum för någon verklig beräkning av det erforderliga hyllutrymmet. Men tänker man sig landsarkivets uppgift i analogi med de anspråk, som ställas på de redan inrättade landsarkiven, torde det utrymme, som kasernen enligt ovanberörda inredningsförslag skulle erbjuda, icke få anses överflödigt. För den närmaste tidens accessioner skulle emellertid den föreslagna inredningen tvivelsutan räcka; därefter erbjuda källaren och under förutsättning av tillfredsställande brandskyddsåtgärder vinden betydande utvidgningsmöjligheter.

Att beräkna det erforderliga hyllutrymmet för det föreslagna *länsarkivet i Östersund* möter samma svårigheter, som ovan utvecklats beträffande det tilltänkta Härnösandsarkivet. Fasta utgångspunkter erbjuda dels

länsstyrelsearkivet med ett uppgivet bestånd av, kronofogdearkiven oberoende, 563,15 hyllmeter år 1921 samt en årlig tillväxt av 11 hyllmeter, dels häradsrättsarkiven, vilka vid samma tid uppvisade de motsvarande siffrorna 260,03, respektive 4,10 m., oberoende bortåt 5 hyllmeter äldre domböcker i riksarkivet. I övrigt må här blott särskilt betonas, att kyrkoarkiven inom länsarkivets tilltänkta distrikt äga anmärkningsvärt hög ålder och stor omfattning samt att det i allmänhet torde vara ett särdrag för denna bygd, att gamla handlingar i mindre vanlig utsträckning blivit bevarade.

Med stöd av de sifferuppgifter, som ovan meddelats, och med hänvisning till i övrigt berörda förhållanden, anser sig riksarkivet kunna helt approximativt räkna med ett utrymme av 2,000 hyllmeter såsom erforderligt för mottagandet av nu leveransfärdiga arkivalier och beredandet av erforderligt accessionsutrymme. Det bör emellertid ej lämnas oanmärkt, att en kännare av ortens förhållanden, långt ifrån att finna den nämnda siffran för hög, som sin bestämda mening uttalat, att den snarare torde komma att visa sig för knappt tilltagen, om det planerade länsarkivet verkligen på allvar söker fylla sina uppgifter gent emot länets för sakkunnig vård mogna arkiv och övriga bestånd av gamla handlingar.

Beträffande den nödvändiga nybyggnaden för *länsarkivet i Östersund* har riksarkivet inhämtat, att staden lär vara villig att kostnadsfritt upplåta ett tomtområde, beläget vid den norra gränsen för det bebyggda området, mellan Kyrkogatan och Åsvägen, för en arkivbyggnad och för uppförande av nya lokaler för länslantmäterikontoret. Riksarkivet, som uppmärksammat dess närhet till militära etablissemang (Jämtlands fältjägarregementes kasern), anser sig icke däri finna tillräckligt skäl att använda tomtens såsom olämplig, helst som den för övrigt genom sitt fria läge erbjuder avsevärda fördelar. Möjligheten att förena arkiv och lantmäterikontor i samma byggnad föreligger icke för närvarande till bedömande, men tanken väcker inga principiella betänkligheter.

Riksarkivet måste naturligtvis i första hand hysa det önskemålet, att om dess här framlagda förslag vinner Kungl. Maj:ts gillande, detta icke blott snarast möjligt måtte komma under riksdagens prövning i fråga om sina principer, utan att Kungl. Maj:t i sin proposition också måtte av riksdagen äska medel för uppgörande av ritningar och för påbörjande av arbetet. Om Kungl. Maj:t icke är i tillfälle att för närvarande begära anslag i sådan omfattning, skulle enligt riksarkivets mening ändock åtskilligt vara vunnet därmed, att riksdagen finge taga ställning till förslaget i dess principer och, om dessa vunne gillande, ansloge medel till dess utarbetande i tekniska detaljer. Riksdagen skulle därmed hava uttalat, att förslagens genomförande vore en sak, som omedelbart skulle bliva aktuell, när statsfinanserna tillåte det, och den norrländska landsarkivsfrågan skulle efter långvarigt utredningsarbete och alltför långvarig meningsstrid erhålla sin i princip slutgiltiga lösning.

Under återopande av det anförda slutar riksarkivet med att anhålla, att Kungl. Maj:t ville för riksdagen framlägga proposition i anslutning till dess här framlagda förslag och äska medel, i den omfattning som Kungl. Maj:t finner lämpligt, för uppgörande av ritningar och eventuellt också för påbörjande av arbetet.

Kungl. Maj:ts Riksarkivets ifrågavarande skrivelse föranledde icke någon framställ-
beslut den ning från Kungl. Maj:ts sida till riksdagen men genom beslut den 18 juni
18 juni 1927.

1927 uppdrog Kungl. Maj:t åt riksarkivet *ej mindre* att uppgöra förslag till en landsarkivorganisation för Norrland, innebärande alternativt dels förläggande av en arkivdepå för Jämtlands län till Östersund och av ett landsarkiv för den övriga delen av Norrland till Härnösand, dels ock förläggande av arkivdepåer för Västernorrlands och Gävleborgs län, för Jämtlands län, för Västerbottens län samt för Norrbottens län till respektive städerna Härnösand, Östersund, Umeå och Luleå, *än även* att i samråd med byggnadsstyrelsen uppgöra ritningar och kostnadsberäkningar för uppförande och inredning av nybyggnader för landsarkiv, respektive arkivdepåer i nämnda städer, vilka nybyggnader borde beräknas uppförda antingen såsom fristående byggnader eller ock förlagda i omedelbar anslutning till redan befintliga byggnader eller beslutade eller planerade nybyggnader för de i samma städer förlagda lantmäterikontoren. Tillika föreskrev Kungl. Maj:t, att sagda förslag jämte ritningar och kostnadsberäkningar skulle snarast och senast den 1 december 1927 vara till Kungl. Maj:t avgivet.

Till åtlydnad härav har riksarkivet till en början till Kungl. Maj:t inkommit med ett den 30 november 1927 dagtecknat utlåtande angående landsarkivorganisationens utsträckande till de norrländska länen. Riksarkivet har därvid anfört huvudsakligen följande:

Riksarkivets
utlåtande av
den 30 no-
vember 1927.

Det har för riksarkivet i första rummet gällt att införskaffa och sammanställa uppgifter om storleken av de arkivbestånd, som enligt gällande författningar obligatoriskt skulle överlämnas till de nya arkiven. I sådant syfte har riksarkivet genom cirkulär av den 30 juni direkt till samtliga ifrågakommande länsstyrelser, häradsskrivare, landsfiskaler, magistrater och stadsstyrelser samt, genom förmedling av domkapitlen respektive vederbörande centrala verk, till samtliga ifrågakommande prost- och pastorsämbeten, fångvårds-, domän-, tull- och lotsmyndigheter anhållit om uppgifter rörande omfattningen dels av varje myndighets hela arkivbestånd, dels av den leverans, som författningens enligt borde ske år 1930, liksom ock rörande årliga tillväxten i medeltal under de fem senaste åren och tillväxten under år 1926. Efter hand och delvis efter påminnelser och förtydliganden ha uppgifter från nämnda myndigheter inkommit, dock med undantag av Nätra landsfiskalsarkiv (Västernorrlands län), Hotagens kyrkoarkiv (Jämtlands län), Sorsele landsfiskalsarkiv (Västerbottens län) och Piteå stads kyrkoarkiv. Riksarkivet saknar icke anledning att antaga, att en del av dessa uppgifter icke äro alldeles exakta (särskilt från Jämtland ha mottagits underhandsmeddelanden, som tyda på att leveranserna i vissa fall underskattats), men å andra sidan kan det icke betvivlas, att de av riksarkivet i det följande sammanställda siffrorna i stora drag giva en riktig bild av läget.

Omfattningen av de leveranspliktiga arkiven inom de alternativt påtänkta landsarkivområdena liksom den första leveransens storlek framgå av följande tablå:

	Arkiven i sin helhet.	Att leverera 1930.	Anmär- ningar.
<i>Alternativ I.</i>			
1) Landsarkiv i <i>Härnösand</i> omfattande arkiv från: domkapitlet i Härnösand	135,70 m.	85 m.	Leverans trolig
Lotsarkiv	23,15 »	0,10 »	
Lev. pliktiga arkiv från			
Gävleborgs län	2,777,01 »	989,74 »	
Västernorrlands »	2,695,30 »	496,56 »	
Västerbottens »	1,537,66 »	243,37 »	
Norrbottens »	1,866,36 »	250,17 »	
	<hr/>		
Summa summarum	9,035,18 m.	2,064,94 m.	
2) Arkivdepå i <i>Östersund</i> , lev. pliktiga arkiv från Jämtlands län	1,991,25 m.	435,42 m.	

Alternativ II.

1) <i>Härnösand</i> , omfattande domkapitlets arkiv	135,70 m.	85 m.	Leverans osäker
Nedre lotsdistriktets arkiv	12,15 »	—	
Lev. pliktiga arkiv från			
Gävleborgs län	2,777,01 »	989,74 »	
Västernorrlands »	2,695,30 »	496,56 »	
	<hr/>		
	5,620,16 m.	1,571,30 m.	
2) <i>Östersund</i> = Jämtlands län	1,991,25 »	435,42 »	
3) <i>Umeå</i> = Västerbottens län	1,537,66 »	243,37 »	
Övre lotsdistriktet	11 »	0,10 »	
	<hr/>		
	1,548,66 m.	243,47 m.	
4) <i>Luleå</i> = Norrbottens län	1,866,36 »	250,17 »	
Luleå domkapitel	32 »	— »	Leverans trolig
	<hr/>		
	1,898,36 m.	250,17 m.	

Beträffande frågan, för hur många tioårsleveranser arkivbyggnadernas storlek för närvarande borde avses, har riksarkivet i likhet med Kungl. Maj:t i framställning till 1907 års riksdag stannat vid den uppfattningen, att 6 sådana leveranser (motsvarande accessionerna under perioden 1930—1980) böra beräknas. Med hänsyn till att de arkivalier, som härröra från tiden 1830—1880 av näraliggande skäl måste antagas äga ett betydligt mindre omfång än motsvarande för tiden 1880—1930, har riksarkivet beräknat de tidigare leveranserna till 0,4, de senare (från och med 1990) till 0,6 av hela det ifrågasvarande arkivbeståndet, varigenom följande siffror erhållas:

Alternativ I:

Härnösand	4,853 m.
Östersund	1,058 m.

Alternativ II:

Härnösand	3,191 m.
Östersund	1,058 m.
Luleå	909 m.
Umeå	765 m.

Det är härvid att märka, att riksarkivet under *alternativ II* räknat med en leverans av c:a 13 hyllmeter från domkapitlet i Luleå, medan en sådan icke förutsättes under *alternativ I*.

Det framgår av dessa siffror, jämförda med den tidigare meddelade tablån, att de ifrågavarande länsdistrikten (enligt *alternativ II*) både i fråga om de nu förefintliga lokalarkiven i deras helhet, i fråga om den första 10-årsleveransen och i fråga om leveranserna under perioden 1940—1980 komma att beträffande storleken betecknas av följande sjunkande kurva: Härnösand, Östersund, Luleå, Umeå.

I hur ringa grad de leveranspliktiga arkivaliernas *omfång* motiverar deras splittring på 4 arkivdepåer framgår tydligt vid uppmärksammande därav att, därest de samlades i ett enda norrländskt landsarkiv, detta först år 1980 skulle ha att uppvisa ett arkivbestånd, som nådde ungefär samma siffror som för närvarande landsarkivet i Vadstena (något mer än 5,900 hyllmeter). Vid samma tidpunkt (1980) skulle den minsta av de ifrågasatta arkivdepåerna (Umeå) äga ett arkivbestånd, som icke fullt uppginge till $\frac{1}{10}$ av landsarkivets i Uppsala under nuvarande förhållanden.

Om de rent kvantitativa hänsynen vore ensamt avgörande, skulle riksarkivet sålunda knappast hava ägt eller äga anledning att förorda inrättandet av mer än *ett* norrländskt landsarkiv. Då riksarkivet den 22 december 1926 gjorde framställning om de norrländska länens fördelning på *två* landsarkivområden, kunde det emellertid åberopa andra vägande skäl, som givetvis sedan dess icke förlorat i betydelse. För närvarande och i det här givna sammanhanget vill riksarkivet framhålla, att de i det föregående meddelade siffrorna klart visa, att kombinationen Härnösand—Östersund redan i dem finner ett långt starkare stöd än den motsvarande Härnösand—Östersund—Luleå—Umeå.

I det föregående har räknats endast med de arkivalier, som äro leveranspliktiga enligt gällande författningar. Såsom riksarkivet i sin nyss åberopade framställning framhållit, måste dock hänsyn tagas jämväl till leveranser i förtid och till eventuellt överlämnande (eller deposition) av icke leveranspliktiga arkivalier, varvid för Norrlands del icke minst bruksarkiven komma i åtanke. Beträffande den förra eventualiteten har riksarkivet inhämtat, att visserligen icke magistraterna i de städer, där arkivdepåer tänkas förlagda, men väl länsstyrelserna ämna begagna sig av möjligheten till en förtidsleverans, som delvis ej är inräknad i tidigare meddelade siffror; vad åter angår den senare, äro troligen betydande accessioner att emotse. Vid sådant förhållande och med tanke på att arkivutrymmena i Sverige i allmänhet enligt erfarenhetens vittnesbörd tilltagits för knappt, har riksarkivet ansett sig böra beräkna en någorlunda bred marginal för dylika ovissa accessioner och har därtför till byggnadsstyrelsen under hand anmält följande magasinsutrymmen såsom önskvärda:

Alternativ I:

Härnösand	6,000 m.	•
Östersund	1,400 m.	

Alternativ II:

Härnösand	3,700 m.
Östersund	1,400 m.
Luleå	1,200 m.
Umeå	1,100 m.

Beträffande byggnadernas inredning till tjänstelokaler och bostäder respektive arkivmagasin har riksarkivet under hand delgivit byggnadsstyrelsen vissa önskemål, som avse att tillgodose det moderna arkivväsendets krav, och därvid ha erfarenheter, som delvis förelegat sedan framlidne riksarkivarien Clasons tid, tjänat till ledning. Då det gäller att uppföra nya, för arkivändamål avsedda byggnader, har riksarkivet ansett det enda riktiga vara att, med särskild tanke på samlingarnas motsedda tillväxt och arkivtjänstens i framtiden med all sannolikhet ökade uppgifter, icke pruta av på sagda krav. Vissa utrymmen och inredningsdetaljer kunna visserligen måhända för närvarande synas väl rikligt tilltagna för länsarkivens del, men riksarkivet söker sin motivering i det redan anförda. De till byggnadsstyrelsen framförda önskemålen ha beträffande tjänstelokalerna avsett ett tillräckligt antal icke alltför små arbetsrum samt frukostrum för tjänstemännen, samtals- och skrivmaskinsrum för forskare, bokbinderi- och fotograferingsrum samt ett med hänsyn till eldfaran isolerat zaponeringsrum. Vad åter angår magasinslokalerna, har riksarkivet, med frångående av det numera omstridda kravet på deras inrymmande i en från tjänsterummen och vaktmästarbostaden avskild byggnad, i det hela kunnat förorda de i landsarkivet i Göteborg befintliga anordningarna, varvid dock i sparsamhetssyfte utrymmena mellan dubbelhyllorna något inskränkts.

Då det vid bedömandet av frågan, till vilka städer landsarkiv lämpligen böra förläggas, alltid har kommit i betraktande, i vad mån den nya institutionen kan finna stöd av redan befintliga *samlingar eller sammanlutningar, som äro av betydelse för kulturforskning*, har riksarkivet hos länsstyrelserna i Västerbottens respektive Norrbottens län anhållit om uppgifter rörande hithörande förhållanden. Sådana ha också mottagits, och deras väsentliga innehåll skall här återgivas.

I Umeå finnas bibliotek av mer allmän karaktär i det högre allmänna läroverket och i folkskoleseminariet, varjämte folkbildningsföreningen Minerva, vars verksamhet huvudsakligen går ut på anordnande av populärvetenskapliga föreläsningar, äger en för dess medlemmar tillgänglig boksamling, som dock enligt länsstyrelsen »icke är av större betydelse» (c:a 2,750 band) och knappast förtjänar avseende i detta sammanhang. *Läroverksbiblioteket*, som icke är i sin helhet katalogiserat, beräknas omfatta c:a 11,000 arbeten, däri inräknat en större samling disputationer och småtryck. Bokförrådet utgöres till största delen av äldre arbeten, särskilt teologi och undervisningslitteratur, varjämte historia och klassiska språk anses vara tämligen väl företrädda. »För forskning i västerbottnisk kultur», heter det i den till riksarkivet översända redogörelsen, »erbjuder varken Umeå läroverksbibliotek eller — än mindre — folkbildningsföreningen Minervas i Umeå bibliotek synnerligen mycket av intresse.» *Seminariebiblioteket* (c:a 5,500 band) består till större delen av nyare verk, tämligen likformigt fördelade mellan de olika vid seminariet studerade ämnena. — Umeå är för övrigt säte för Västerbottens läns hembygdsförening, som innehar stadens enda museala samling. Denna omfattar c:a 4,000 katalognummer och belyser företrädesvis äldre västerbottnisk allmogekultur, kyrklig konst och arkeologi.

I Luleå äger *det högre allmänna läroverket* ett fullständigt katalogiserat bibliotek, som omfattar 19,000 band, huvudsakligen vetenskapliga arbeten av äldre och nyare datum. Såsom betydande avdelningar omnämnas

bland andra de, som omfatta historia, geografi (spec. Norrbotten), tidsningar, tidskrifter samt akademiska avhandlingar från Uppsala (i det närmaste fullständig samling). Ett 30-tal löpande tidskrifter hållas. Staden är säte för *Norrbottens läns hembygdsförening*, som äger ett mindre bibliotek (25 hyllmeter), vilket har och i allt högre grad torde komma att få karaktären av ett hembygdsbibliotek. Föreningen utger för övrigt en egen tidskrift (årgång 6, 1927), äger betydande museala samlingar och har nyligen i samarbete med nordiska museet anordnat en s. k. bebyggelseundersökning i Lule- och Pitedalarnas svenskbygd. Resultatet av denna undersökning föreligger i en samling, som omfattar c:a 1,000 sidor text, 300 ritningar och mer än 500 fotografier och som avser att bilda grundstommen för ett planerat bygdearkiv för Norrbotten. Över huvud synes föreningen utveckla en livlig verksamhet.

På grundval av de uppgifter, som här i huvudsak refererats, måste riksarkivet komma till den uppfattningen, att ur den här närmast anlagda synpunkten Luleå i icke oväsentligt högre grad än Umeå erbjuder gynnsamma villkor för samarbete mellan ett landsarkiv och andra kulturella institutioner och sammanslutningar. Icke minst i fråga om biblioteksförhållanden, som väl i detta sammanhang främst förtjäna avseende, synes Luleå genom sitt större, modernare och fullständigt katalogiserade läroverksbibliotek kunna göra anspråk på ett ostridigt företräde. Vid en vidare utsträckt jämförelse blir det emellertid uppenbart, att varken Luleå eller Umeå kunna mäta sig med Härnösand eller Östersund i fråga om de i detta sammanhang givna förutsättningarna för kulturforskning på grundval av arkivaliskt material. Detta framgår mera grovt vid sammanställningen av de större bibliotekens bandantal (Härnösand år 1922: 30,000 band, Östersund år 1922: 45,000 arbeten, Luleå år 1927: 19,000 band, Umeå år 1927: 11,000 arbeten), men även vid en mer kvalitativ jämförelse kommer riksarkivet till samma slutsats.

Riksarkivet kommer i det sammanhanget till vissa allmänna betraktelser över de olika alternativ, som föreligga till bedömande.

Den grundtanke, som uppbär landsarkivorganisationen kan sägas vara den, att de mot vanvård och olyckor aldrig säkerställda statliga småarkiven böra *centraliseras* i vissa större sakkunnigt skötta depåer, vilkas områden bestämmas med hänsyn till historisk samhörighet och nutida administrativa och andra praktiskt givna förutsättningar. Denna relativa centralisation är emellertid ett viktigt önskemål också för den vetenskapliga forskningen liksom för de intressen, som vid tillfälle påfordra administrativa utredningar av det ena eller andra slaget. Statsmakterna ha genom att för hela rikets del principiellt godkänna denna organisation förklarat, att de inom en trång ram fångna bygdeintressena icke härvid kunna föra en legitim talan mot rikets intressen. Rätt förstådda ha för övrigt dessa bygdeintressen intet väsentligt att förlora, utan tvärtom mycket att vinna av en genomförd landsarkivorganisation. De rent praktiska behov, som lokala världsliga eller kyrkliga myndigheter och menigheter kunna åberopa för att få behålla sina arkivalier på ort och ställe, äro fullt tillgodosedda genom den gällande bestämmelsen, att inga arkivalier yngre än 100 år äro underkastade obligatorisk leverans till landsarkiven, och vad äldre tider angår, torde i många fall korrekta uppgifter icke kunna garanteras, om de icke sökas genom förmedling av personer med arkivalisk erfarenhet och utbildning. I det sammanhanget anser sig riksarkivet böra erinra

därom, att enligt gällande författning (1924: 406, §§ 7 mom. 2, 8 mom. 3) myndighet, offentlig inrättning, kommun och korporation, som helt eller delvis överlämnat sitt arkiv till landsarkiv, äger att såsom lån utfå handlingar, som tillhöra det överlämnade arkivet, liksom de ock kunna räkna med att inom området för samma arkivalier undersökningar skola verkställas av landsarkivets tjänstemän utan gottgörelse.

Vid utstakandet av landsarkivområdena har ur här utvecklade synpunkter *länet* endast i säregna undantagsfall framstått såsom en lämplig enhet; i annat fall skulle centraliseringsprincipen ha blivit till oigenkännlighet förvanskad, och ekonomiska hänsyn skulle över huvud ha ställt sig i vägen för genomförandet av en landsarkivorganisation. *Gotland* har genom sitt insulära läge, men också med hänsyn till sin därav betingade, i viss mån egenartade utveckling kommit i en undantagsställning, som visserligen kanske icke i allo varit till arkivvårdens eller forskningens bättnad. *Jämtlands län* synes riksarkivet ur jämförliga synpunkter äga legitima anspråk på att vid landsarkivorganisationens slutliga fastställande behandlas såsom en enhet; i fråga om motiveringen är intet att tillägga till vad som framhållits i riksarkivets skrivelse av den 27 december 1926. Vad åter angår Västerbottens respektive Norrbottens län, kan riksarkivet icke i den här givna utredningen eller för övrigt finna något väsentligt moment, som skulle tala för att de på liknande sätt borde utbrytas såsom självständiga landsarkivområden. Den botteniska kustbygden äger ingalunda samma karaktär som Jämtlandsbygden av en i viss mån egenartad och i äldre tider relativt sluten kulturkrets, och tanken att fördela den på två landsarkivområden saknar i än högre grad historisk motivering. De praktiska hänsynen till de stora avstånden i Norrland, om nu de skulle åberopas till förmån för två botteniska länsarkiv, förlora i stort sett sin betydelse för den, som besinnar, att upplysningar i landsarkivet i flertalet fall sökas genom skriftliga förfrågningar och att för övrigt även den rena bygdeforskningen i många fall spränger länets ram; det må i det sammanhanget erinras om att Gävle länsstyrelses arkiv för äldre tider innehåller ett rikt material för *hela* Norrlands historia och att för en lång period detsamma kan sägas om Härnösands domkapitels arkiv. Slutligen gäller, att i den mån forskningarna bli mer omfattande, resetiden och resekostnaderna spela en allt mindre roll i jämförelse med övriga faktorer. De olägenheter, som ur forsknings- och utredningsintressenas synpunkt skulle följa av de norrländska arkivaliernas splittring på icke mindre än fyra olika arkiv, förtjäna så mycket större beaktande, och då därtill komma de finansiella hänsyn som riksarkivet har att överlåta till Kungl. Maj:ts övervägande, äger det så mycket mindre anledning att frängå den ståndpunkt, som formulerats i dess skrivelse av den 22 december 1926.

Riksarkivet har emellertid att till slut upprätta förslag till stat för de olika arkiven enligt de båda föreliggande alternativen.

Riksarkivet utgår ifrån, att det tillämnade arkivet i Härnösand. vare sig trenne eller endast ett länsarkiv kommer till stånd, erhåller *landsarkivs* karaktär. Även om det förra alternativet skulle väljas, blir det en institution av betydande omfattning, för vars rätta skötsel den blivande föreståndaren skall ansvara. Därtill kommer, att i denna institution alla de slag av arkivalier, som eljes pläga vara företrädde i landsarkiv, komma att förefinnas, och att tjänstgöringen därstädes alltså kommer att erfordra samma vetenskapliga kvalifikationer och samma förtrogenhet med arki-

vet och med förhållandena i äldre och nyare tider inom de vidsträckta till arkivdistriktet hörande områdena. Stor betydelse torde jämväl böra tillmätas den omständigheten, att föreståndaren inom dessa områden i samma utsträckning som landsarkivarierna i de redan existerande fyra landsarkivdistrikten skulle komma att företräda arkivväsendet samt utöva inspektion över myndigheters arkiv.

Det ligger vidare i landsarkivarietjänstens natur, att en fullt kompetent ställföreträdare måste finnas vid institutionen under semester, sjukdom och annan ledighet för landsarkivariern samt under dennes till en månad beräknade inspektionsresor. Och även då landsarkivariern själv bestrider sin befattning vid landsarkivet, är det nödvändigt, att han inom personalen äger tillgång till åtminstone någon arbetskraft, åt vilken han med fullt förtroende kan överlämna att inträda i hans ställe. Givetvis är det en huvuduppgift för arkiven, att biträde till myndigheter och allmänheten lämnas av fullt kompetenta personer, men det skulle obestriddligen vara ett organisatoriskt missgrepp att låta föreståndaren ensam svara för denna tidskrävande uppgift.

Som landsarkivariens närmaste man står i Lund en andre arkivarie men i övriga landsarkiv en icke-ordinarie befattningshavare, vilken för närvarande i Uppsala är placerad i 20:de lönegraden, medan motsvarande befattningshavare i Vadstena och Göteborg innehava förste amanuens ställning med placering i 18:de lönegraden.

Att landsarkivet i Vadstena blivit sämre lottat än systerinstitutionerna — avlöningsförmånerna för amanuensen äro beräknade allenast för reducerad tjänstgöring — får sin förklaring av den låga besöksfrekvens, som blivit en följd av landsarkivets mindre lämpliga belägenhet. Att åter verksamheten kunnat fullföljas, om än under olägenheter, beror utom på nämnda låga besöksfrekvens på den tillfälligheten, att i staden funnits en person, som vid sidan av annan verksamhet kunnat ägna en del av sin arbetskraft åt arkivet. För de arkivinstitutioner, som nu skulle inrättas i Norrland, förestår till en början ett krävande organisationsarbete, som bör avslutas inom så kort tid som möjligt, och därjämte torde det vara att hoppas, att dessa institutioner med sitt i fråga om kommunikationer fördelaktigare läge skola komma att uppvisa gynnsammare besöksfrekvens än Vadstenaarkivet.

Enligt riksarkivets förmenande torde ett blivande landsarkiv i Norrland lämpligen böra i nu ifrågavarande avseende jämställas med landsarkivet i Göteborg, varför riksarkivet i sitt förslag till stat räknat med behovet av en förste amanuens i adertonde lönegraden.

Arkivarbetets art och särskilt skyldigheten att tillhandagå myndigheter och allmänhet med bestyrkta avskrifter av äldre handlingar nödvändiggör vidare behovet av skrivbiträde, som genom fortsatt träning förvärfvar förtrogenhet med läsandet av äldre skrift. Det torde alltså få anses obestriddligt, att ett skrivbiträde måste varaktigt bindas vid landsarkivet. Skrivbiträdet bör, i den mån övriga uppgifter det medge, användas även för vakttjänstgöring i forskarsalen, varigenom den specialutbildade amanuensens arbetskraft frigöres för ökat och mera ostört deltagande i arbetet på arkivets ordnande. Slutligen är det för arkivens skrivbiträden en viktig uppgift att biträda vid ordnandet av mera ensartade serier, som i stor utsträckning förekomma i de nyare förvaltningsarkiven.

Behovet av en på ordinarie stat uppförd expeditjonsvakt vid en institu-

tion av här ifrågavarande art synes ej behöva motiveras. Det bör emellertid erinras därom, att landsarkivens expeditionsvakter, i den mån deras tid medger, tagas i anspråk jämväl som bokbindare. Inom en nära framtid torde det jämväl komma att krävas av dessa befattningshavare, att de skola kunna utföra fotografiska eller fotostatiska reproduktioner av arkivalier.

Liksom vid övriga landsarkiv bör särskild ersättning för skötsel av värmeledning utgå till expeditionsvakten.

Då enligt de för flertalet landsarkiv gällande staterna behovet av permanent biträde åt landsarkivarien med full arkivkompetens icke fylles av en ordinarie befattningshavare, kunna omständigheterna föranleda, att detta behov kommer att tillgodoses på växlande sätt, exempelvis genom olika befattningshavare med kortare tjänstgöringstid. I sak ändrar detta dock intet, och man är följaktligen nödsakad att normalt räkna med en stat upptagande föreståndare för arkivet, permanent biträde med arkivkompetens åt landsarkivarien, nödigt skrivbiträde och expeditionsvakt. Om denna personal å ena sidan kan anses tillräcklig för en institution avsedd för samtliga kustlandskaps handlingar, minskas därför å andra sidan icke personalbehovet i Härnösand, om de båda nordliga landskapens arkiv kvarhållas i Umeå och Luleå.

I fråga om *länsarkivens* personalbehov har riksarkivet att anföra liknande synpunkter.

En av de särskilda svårigheter, som äro oskiljaktiga från upprättandet av ett flertal smärre arkivinstitutioner, består i vanskligheten att utan skada för myndigheternas och allmänhetens intressen minska antalet befattningshavare på något sätt, som skulle svara mot arkivaliebeståndets mindre omfång.

Avgörande härvid är, att arbetets kvalitativa art icke på något sätt ändras genom arkivdistriktens minskning. Det är alltså samma slag av arkivalier, som skola bestämmas, ordnas och förtecknas, och den teoretiska kompetens, som eljes anses erforderlig för detta arbete, måste vara lika behövlig i läns- som i landsarkiv.

För riksarkivet står det vidare, icke minst på grund av de nedslående erfarenheter, som vunnits genom tillämpningen av ett motsatt system i Visby, alldeles klart, att även de påtänkta länsarkiven, om de skola motsvara sina syften, måste hållas tillgängliga för allmänheten under den vid landsarkiven vanliga tiden. Forskningar, vare sig av mer praktisk eller mer teoretisk syftning, torde i regel gärna koncentreras till en begränsad tidsperiod, men detta blir omöjligt, om arkiven, såsom exempelvis förhållandet är i Visby, hållas tillgängliga endast ett par timmar om dagen. För de på orten boende äro olägenheterna av en snävt tillmätt daglig arbetstid måhända möjliga att övervinna, men om man besöker arkivstaden endast eller huvudsakligen i forskningssyfte, är arbetstidens inknappning ett nästan absolut hinder för lösandet av större och betydelsefullare uppgifter. Med hänsyn till detta finner riksarkivet det vara allt annat än tillrådligt, att nya arkiv av här ifrågakommande typ anläggas, utan att man samtidigt sörjer för att de på ett effektivt sätt hållas öppna för allmänheten.

Även en tredje synpunkt förtjänar i detta sammanhang beaktande. Nödvändigheten av en levande förtrogenhet inom arkiven med den förvaltning, vars akter dessa övertaga, torde vara allmänt erkänd. Såsom ett av

de viktigaste medlen för vidmakthållandet av en dylik förtrogenhet betraktas inspektionerna, och nu gällande inspektionsförfattning (410/1924) föreskriver därför också (§ 2), att inspektioner inom landsarkivdistrikten i regel skola förrättas av vederbörande landsarkivarie. Om länsarkiv komma till stånd, torde minskandet av arkivdistriktens storlek icke innebära någon anledning att frångå en regel, som under i övrigt lika förhållanden befunnits ändamålsenlig. Riksarkivet utgår följaktligen från att länsarkivarierna var inom sitt distrikt skola komma att inspektera lokala arkiv i samma omfattning som landsarkivarierna.

De anförda omständigheterna torde var för sig utvisa, att föreståndarskapet för blivande länsarkiv måste uppdragas åt tjänstemän med ordinarie anställning och med full kompetens för arkivarierket. Men riksarkivet går ett steg längre. Det relativt begränsade arkivbestånd, som varje länsarkiv skulle få att förvalta, gör det visserligen tydligt, att länsarkivarien måste jämföras med riksarkivets andrearkivarier. Men liksom det är en inom förvaltningen erkänd grundsats, att vissa tjänstemän i högre lönegrad, vilka mera på eget ansvar förestå en institution eller större avdelning av en dylik såsom landsarkivarier och riksarkivets förste arkivarier, böra tillerkännas en något förmånligare lönegradsplacering än övriga med dessa eljes jämförda tjänstemän, torde en liknande princip även böra tillämpas i fråga om de föreslagna länsarkivarierna. Medan arkivstatens förstagradsstjänstemän, andre arkivarierna vid riksarkivet och vid landsarkivet i Lund, äro uppförda i lönegraden B 21, har riksarkivet därför i sitt förslag till stat för länsarkiven uppfört länsarkivarierna i lönegraden B 22. De skulle därigenom bli jämförda med arkivarierna i hovrätter, vilka på eget ansvar förestå ganska omfattande arkiv, samt med bl. a. kontrollstyrelsens byråinspektörer och vissa förstagradsstjänstemän vid tullstaten, vilka torde ha erhållit en förmånligare lönegradsplacering på den grund, att deras ämbetsuppgifter — såsom fallet jämväl delvis skulle bli med länsarkivariernas — utsträckts över visst distrikt.

Det är riksarkivets förhoppning, att den något högre avlöning, som föreslagits, och det erkännande åt den mera självständiga verksamheten, som denna skulle innebära, skulle underlätta rekryteringen av länsarkivarieposterna.

Beträffande behovet av ställföreträdare för länsarkivarien och av skrivbiträde gäller till följd av tjänstgöringens art detsamma som i fråga om landsarkiven. På grund av de föreslagna länsarkivens mindre omfattning synes det emellertid möjligt att inskränka personalen. Riksarkivet anser detta lämpligen böra ske på det sättet, att länsarkiven erhålla ett anslag till icke-ordinarie befattningshavare, beräknat så, att det ger tillfälle att anställa en förste amanuens med full tjänstgöring. En fullt kompetent befattningshavare, som kan inträda i föreståndarens ställe, måste alltid finnas vid länsarkivet, och om tillfälle att anställa en dylik med full tjänstgöring — vilket otvivelaktigt för arkivet är fördelaktigast — erbjuder sig, torde de båda befattningshavarna medhinna såväl övriga tjänstgöranden som verkställandet av begärda avskrifter. Blir det åter nödvändigt att åtnöja sig med en amanuens, som delar sin tjänstgöring mellan länsarkivet och annan verksamhet, gör den besparing, som därigenom uppkommer på anslaget, det möjligt att vid institutionen binda ett skriv-

biträde, som genom regelbunden verksamhet kan vinna förtrogenhet med läsning av äldre stilar.

Behovet av en på ordinarie stat anställd vaktmästare torde ej behöva särskilt motiveras vid institutioner, där framtagning och återuppställning av arkivalier ur omfattande serier, som expeditionsvakten måste lära sig behärska, kommer att höra till den dagliga tjänstgöringen lika väl som i landsarkiven och där en viss färdighet i enklare bokbinderiarbeten och fotografisk reproduktion bör vara företrädd.

Om skötsel av värmeledning ålägges expeditionsvakten synes särskild ersättning böra utgå härför.

I enlighet med ovan angivna grunder har riksarkivet med iakttagande därtutav, att samtliga löner upptagits i näst högsta löneklass, beräknat staterna för de föreslagna arkivinstitutionerna på följande sätt.

För landsarkiv i Härnösand, vilken stad befinner sig i samma Ortsgrupp som Göteborg (F), uppgår landsarkivarielönen (B: 26) till 9,300 kronor och expeditionsvaktens lön (B: 5) till 2,880 kronor.

För avlöningar till ordinarie tjänstemän bör alltså upptagas ett förslagsanslag å 12,180 kronor, utjämnat till 12,200 kronor.

Vikariatsersättningar upptagas nedan i likhet med motsvarande anslag vid landsarkivet i Göteborg till 1,300 kronor.

Arvodet för en förste amanuens i 18:de lönegraden 20:de löneklassen utgör 5,850 kronor, arvodet för en extra befattningshavare i 5:e lönegraden 7:e löneklassen blir 2,730 kronor. Under rubriken avlöningar till icke-ordinarie befattningshavare m. m. skulle alltså erfordras ett anslag å 8 580 kronor, men med hänsyn till de besparingar å anslaget, som uppkomma genom förordnande för förste amanuensen, upptages anslaget nedan i enlighet med vad som skett med Göteborg avrundat nedåt till 8,000 kronor.

Härtill kommer expeditionsvaktens ersättning för skötsel av värmeledning 300 kronor.

För länsarkiv i Östersund och Luleå, som båda tillhöra Ortsgrupp G, böra med tillämpande av samma beräkningsgrunder som ovan staterna beräknas på följande sätt:

För länsarkivarien (B: 22) utgör lönen 7,668 kronor, för expeditionsvakten (B: 5) 2,988 kronor. För ordinarie tjänstemän erfordras alltså ett förslagsanslag å 10,656 kronor eller utjämnat till närmast högre hundratal 10,700 kronor.

Vikariatsersättningarna synas i proportion mot vad som föreslagits för landsarkivet i Härnösand, kunna avrundas till 1,000 kronor.

En förste amanuens avlöning utgör 6,048 kronor eller avrundat nedåt 5,800 kronor.

Anslaget till skötsel av värmeledning, som dock eventuellt bortfaller, om gemensam värmeledning anordnas för länsarkivet och annan institution, upptages till 300 kronor.

I Luleå, som tillhör kallortsgrupp III, ökas emellertid alla löner med 195 kronor och bli sålunda, länsarkivariens och expeditionsvaktens 11,046 kronor (utjämnat till 11,100 kronor), förste amanuensens 6,243 kronor (enligt förut tillämpade grunder reducerat till 6,000 kronor).

För Umeå, som tillhör Ortsgrupp F, inträder en proportionell minskning i anslagskraven, varemot emellertid svarar höjning 60 kronor i kallortstillägg (grupp D).

Länsarkivariens lön (7,440 kronor) och expeditionsvaktens lön (2,880 kro-

nor) uppgå sålunda här sammanlagt till 10,320 kronor, eller med kallortstillägg 10,440 kronor, förste amanuensarvodet blir 5,850 kronor och med kallortstillägg 5,910 kronor. Posterna upptagas i statförslaget nedan utjämnade till respektive 10,500 och 5 700 kronor.

I enlighet med ovanstående uträkningar har riksarkivet upprättat

a) Förslag till stat för landsarkiv i Härnösand:

Avlöningar till ordinarie befattningshavare, förslagsanslag	12,200
Vikariatsersättningar, förslagsanslag	1,300
Avlöningar till icke-ordinarie befattningshavare	8,000
Ersättning för eldning av värmeledning	300
Summa kronor	21,800

b) Förslag till stat för länsarkiv i Östersund:

Avlöningar till ordinarie befattningshavare, förslagsanslag	10,700
Vikariatsersättningar, förslagsanslag	1,000
Avlöningar till icke-ordinarie befattningshavare	5,800
Ersättning för skötsel av värmeledning	300
Summa kronor	17,800

c) Förslag till stat för länsarkiv i Umeå:

Avlöningar till ordinarie befattningshavare, förslagsanslag	10,500
Vikariatsersättningar, förslagsanslag	900
Avlöningar till icke-ordinarie befattningshavare	5,700
Ersättning för skötsel av värmeledning	300
Summa kronor	17,400

d) Förslag till stat för länsarkiv i Luleå:

Avlöningar till ordinarie befattningshavare, förslagsanslag	11,100
Vikariatsersättningar, förslagsanslag	1,000
Avlöningar till icke-ordinarie befattningshavare	6,000
Ersättning för skötsel av värmeledning	300
Summa kronor	18,400

Bland kostnader för arkivet märkes även andel i det under åttonde huvudtiteln uppförda ordinarie förslagsanslaget till skrivmaterialier och expenser, ved m. m. Enligt kungl. brev av den 20 maj 1927 utgå för närvarande till landsarkiven och arkivdepån i Visby

dels erforderliga medel för bränsle, lyse, renhållning och städning samt kostnaderna för transport till landsarkiven och nämnda arkivdepå av vissa arkivhandlingar;

dels även

för skrivmaterialier och papper;

bindning av böcker och handlingar, tidningar m. fl. utgifter;

telegram, telefon och annonsering;

inköp och underhåll av möbler

för varje särskilt arkiv högst det belopp, som här nedan anges, nämligen

till landsarkivet i Uppsala	kronor	9,600:—
» » » Vadstena	»	6 100:—
» » » Lund	»	5,400:—
» » » Göteborg	»	6,000:—
» arkivdepån » Visby	»	800:—

Variationen i anslagsbeloppen beror huvudsakligen på den olika omfattning, vari konserverings- och lagningsarbeten bedrivs vid de olika arkiven. I detta avseende har förekommit

att Kungl. Maj:t genom brev av den 1 april 1927 åt arkivdepån i Visby anvisat ett belopp av 750 kronor för lagnings- och konserveringsarbeten, som ej kunnat bekostas av depåns vanliga expensmedelsanslag, samt

att Kungl. Maj:t genom brev av den 9 september 1927 medgivit landsarkivarien i Göteborg att under innevarande budgetår för inbindning av arkivalier använda ytterligare högst 1,800 kronor samt tillika förklarat sig framdeles vilja meddela beslut om anvisande av ytterligare medel för ifrågavarande ändamål.

Riksarkivet, som i båda fallen vitsordat det trängande behovet av dessa ökade anslag, vill särskilt framhålla, att lagningsarbeten av någon omfattning överhuvud ej kunna bekostas med de till arkivdepån i Visby anslagna expensmedlen.

Å ena sidan är det på grund av kända förhållanden säkert, att konserveringsarbeten i stor utsträckning komma att erfordras för det arkivaliebestånd, som skulle komma att sammanföras i Härnösand, men å andra sidan lärer det icke kunna avgöras, i vilken utsträckning dylika konserveringsarbeten, som för övrigt ej under organisationsperioden torde böra företagas i alltför stor utsträckning, komma att visa sig erforderliga. Riksarkivet anser det därför lämpligt att för landsarkivet i Härnösand föreslå samma expensmedelsanslag, som en följd av år utgått till landsarkivet i Göteborg och där (utom i nyss antydda avseende) visat sig tillräckligt, eller 6,000 kronor.

För länsarkiven har riksarkivet, med hänsyn till vunna erfarenheter från Visby, trott sig böra föreslå ett expensmedelsanslag av 2,000 kronor.

Till slut bör anmärkas, att samtliga nya arkiv, utom ett eventuellt större engångsanslag till grundläggande av referensbibliotek, för samma ändamål böra i likhet med övriga arkiv erhålla särskilt anslag. För närvarande utgå biblioteksanslagen för vart och ett landsarkiv med 350 kronor och för arkivdepån i Visby med 150 kronor.

För landsarkivet i Härnösand bör alltså beräknas ett årligt biblioteksanslag av 350 kronor, för länsarkiven, vilka, om de skola fylla sin uppgift, ej böra sättas i samma ogynnsamma läge som arkivdepån i Visby men å andra sidan ej heller torde kunna påräkna samma anslag som landsarkiven, vilket eljest i detta fall mycket väl skulle kunna motiveras, har riksarkivet stannat för att föreslå 250 kronor.

Från byggnadsstyrelsen har riksarkivet under hand mottagit en promemoria med bilagda skisser innefattande dess yttrande med anledning av Kungl. Maj:ts den 18 juni givna uppdrag. För det fall att detta yttrande vid närmare granskning befinnes giva anledning till kommentar från riksarkivets sida, skall riksarkivet med det snaraste inkomma med ny skrivelse till Kungl. Maj:t. För närvarande har riksarkivet såsom ett faktum av mer principiell betydelse uppmärksammat, att varken Umeå stad eller Luleå stad har befunnits villig att utan ersättning upplåta tomt åt staten för uppförande av arkivbyggnad. Detta förhållande synes vara ett bevis på att man i Umeå lika litet som i Luleå hyser något livligare intresse för upprättandet av en arkivdepå inom staden.

Redan tidigare hade byggnadsstyrelsen med skrivelse den 24 november 1927 till riksarkivet överlämnat den genom ovanberörda beslut den 18 juni 1927 anbefallda utredningen rörande landsarkivbyggnader i Norrland och därvid anfört huvudsakligen följande:

Byggnadsstyrelsens utlåtande den 24 november 1927.

Alt. I. Arkivdepå för Jämtlands län i Östersund och landsarkiv för den övriga delen av Norrland i Härnösand.

a) *Arkivdepå i Östersund.* I skrivelse den 12 december 1906 hava stadsfullmäktige i Östersund förklarat, att staden vore villig att till kronan utan ersättning och gravationsfritt samt under äganderätt överlåta ett tomtområde, beläget norr om stadens planlagda område intill den s. k. Fornbyn, Jamtli kallad, och avsett för uppförande av byggnad för ett då ifrågasatt landsarkiv för de norrländska länen. Denna tomt skulle alltså komma till användning för den nu tillämnade arkivdepån i Östersund. För en dylik byggnad har byggnadsstyrelsen låtit uppgöra en vid utlåtandet fogad, såsom bilaga 1 betecknad skissritning. Denna ritning visar en två-våningsbyggnad med tjänstelokaler och forskarsal samt vaktmästarbostad i bottenvåningen och uppackeringsrum och arkiv i våningen 1 trappa upp samt med källarvåningen inredd till arkiv, uppackerings- och zaponeringsrum, pannrum m. m. I arkivutrymmena finnes plats för omkring 1,400 hyllmeter.

Denna byggnad beräknas betinga en kostnad av 165,000 kronor.

Sedan Kungl. Maj:t den 11 juni 1926 anbefallt byggnadsstyrelsen att i samråd med lantmäteristyrelsen och länsstyrelsen i Jämtlands län verkställa utredning samt avgiva förslag rörande lämpligaste sättet för ett mera definitivt ordnande genom nybyggnad eller eljest av lantmäterikontorets i nämnda län lokalfråga, överlämnade byggnadsstyrelsen med skrivelse den 28 oktober 1926 resultatet av en sålunda verkställd utredning, vilken utmynnade i ett förslag om anvisande av 202,000 kronor till uppförande av en nybyggnad för lantmäterikontoret å den nyssnämnda för landsarkivet avsedda tomten, och meddelade styrelsen därvid, att tomten i fråga med en areal av omkring 1,500 kvadratmeter kunde jämlikt stadsfullmäktiges i Östersund beslut av den 21 september 1926 av statsverket förvärvas utan ersättning till staden och med skyldighet för staden att framdraga vatten- och avloppsledningar till tomtgränsen, varvid emellertid staden förutsatt att en nybyggnad för lantmäterikontoret icke skulle hindra eller försvåra uppförande på det reserverade området av landsarkiv eller annan offentlig byggnad. Å en berörda skrivelse bilagd situationsplan visade byggnadsstyrelsen, att lämplig plats för ett landsarkiv skulle å tomten kunna beredas invid lantmäterikontorets byggnad, och framhöll styrelsen, att vissa fördelar kunde vinnas, om landsarkivet och lantmäterikontoret förlades till samma område, såsom anordnande av gemensam värmecentral m. m.

Byggnadsstyrelsens sistberörda framställning föranledde icke någon proposition till 1927 års riksdag. I anledning av väckt motion om anslag till en dylik nybyggnad anhöll emellertid riksdagen om förnyad utredning rörande nya lokaler för lantmäterikontoret. Sedan emellertid numera frågan om en arkivbyggnad i Östersund blivit än mera aktuell genom Kungl. Maj:ts förevarande uppdrag, synes enligt byggnadsstyrelsens uppfattning än större skäl föreligga, att statsverket även för lantmäterikontorets be-

hov begagnade sig av det från stadens sida gjorda erbjudandet om fri byggnadstomt, gemensam för såväl en arkivdepå som lantmäterikontoret.

De båda härför erforderliga byggnaderna, som skulle kunna givas ett med varandra överensstämmande yttre, skulle, såsom å en utlåtandet bilagd, med 2 betecknad situationsplan utvisas, förläggas invid den östra tomtgränsen mitt emot det projekterade hembygdmuseet för Jämtland.

Med anledning av vad byggnadsstyrelsen uttalat rörande möjligheten att anordna gemensam värmecentral för de båda byggnaderna vill byggnadsstyrelsen nu framhålla, att vid de mera ingående undersökningar, som i denna del numera verkställts, befunnits, att någon ekonomisk besparing icke därigenom skulle vinnas, varför de båda byggnaderna försetts med var sin pannanordning.

I byggnadsstyrelsens ovannämnda yttrande av den 28 oktober 1926, som hänförde sig till ett landsarkiv, vilken byggnad måste göras avsevärt större än en arkivdepå, avsågs att arkivet skulle förläggas såsom huvudbyggnad med lantmäterikontoret såsom en flygel, och kunde därvid för den senare byggnaden på grund av det kortare avståndet mellan byggnaderna vissa fördelar tänkas uppstå genom att anordna en gemensam värmecentral. I det nu framlagda förslaget äro byggnaderna för arkivdepån och för lantmäterikontoret av ungefär lika storlek, varför det ansetts lämpligt förlägga dessa skilda från varandra på rätt stort avstånd och blir därvid ingen fördel med gemensam värmecentral.

Byggnadsstyrelsen har även uppgjort ett förslag till de båda institutionernas inrymmande i en gemensam byggnad, vars läge och utrymmesfördelning framgå av en bilagd situationsplan, betecknad 4, och fyra ritningar, betecknade 3. Härvid har givetvis gemensam trappa och gemensam värmeledning kunnat anordnas. Med hänsyn emellertid till framtida utvidgning av byggnaden torde dock bliva nödvändigt att förlägga vaktmästarbostaden till en särskild byggnad såsom å situationsplanen angivits.

Kostnaderna för detta förslag till gemensam byggnad för arkivdepån och lantmäterikontoret hava beräknats till 315,000 kronor, varav 285,000 kronor belöpa å ämbetsbyggnaden och 30,000 kronor å bostadsbyggnaden. På grund av den korta tid, som stått till styrelsens förfogande för utredningens verkställande, har byggnadsstyrelsen icke medhunnit att förelägga lantmäteristyrelsen förslaget, men kommer styrelsen att i samband med inom styrelsen pågående utredning för nytt lantmäterikontor i Östersund inhämta lantmäteristyrelsens yttrande.

b) *Landsarkiv i Härnösand.* Såsom av protokollsutdrag inhämtats hava stadsfullmäktige i Härnösand genom beslut den 20 maj 1927 förklarat sig villiga att till statsverket kostnadsfritt upplåta de intill landsstatshusets tomt belägna tomterna nr 3 och 4 i kvarteret Juristen därstädes att användas för uppförande av ett landsarkiv för Norrland. Enligt en av byggnadsstyrelsen i samband med frågan om förläggning å landsstatshustomten av den under uppförande varande nybyggnaden för lantmäterikontoret i länet verkställd utredning om den lämpligaste dispositionen av nämnda tomt och de för landsarkivet avsedda tomterna böra arkivbyggnaden på sätt, som angivits å en skrivelsen bilagd, såsom bilaga 5 betecknad situationsplan, förläggas parallellt med landsstatshustomtens östra gräns på sådant avstånd från landsstatshuset, att utrymme erhålles mellan dessa byggnader för uppförande invid Pumpbacksgatan av en eventuell byggnad för uppbördsväsendet. Å nämnda situationsplan har även

upptagits en mot lantmäterikontorets nybyggnad svarande flygelbyggnad till landsstatshuset, avsedd att inrymma vaktmästarbostäder för länsstyrelsen, lantmäterikontoret och eventuellt landsarkivet ävensom arkivlokaler för länsstyrelsen. Ehuru beslut om nämnda flygelbyggnads uppförande ännu icke fattats, har byggnadsstyrelsen vid uppgörande av ritningar, betecknade med nr 6 och 7, till en landsarkivbyggnad emellertid icke ansett sig böra räkna med att någon vaktmästarbostad skulle behöva inredas i sistnämnda byggnad. Enligt nämnda ritningar skulle byggnaden i fråga utgöra en fyravaningsbyggnad med en bottenvåning, inrymmande tjänsterum, och däröver tre arkivbottnar, varjämte källaren skulle inredas för arkivändamål. Byggnaden, som skulle rymma omkring 6,000 hyllmeter, skulle erhålla en höjd till taklisten av 12,5 meter över marken. Denna höjd kan måhända, särskilt med hänsyn till det intilliggande landsstatshuset, komma att vid en närmare undersökning, som tiden nu icke medgivit, visa sig väl stor. Utrymme finnes emellertid på tomten för en förlängning av byggnaden med omkring 12 meter, varigenom arkivutrymme, motsvarande en arkivvåning, skulle vinnas och byggnadens höjd på så sätt kunna minskas med en våning eller till 10 meter.

En undersökning har verksätts angående möjligheten att anordna en till landsstatshuset förlagd värmecentral för samtliga de byggnader, som redan finnas eller äro föreslagna till uppförande å landsstatshustomten och de för landsarkiv föreslagna tomterna. Emellertid har nämnda undersökning givit vid handen, att, då byggnaderna komma på så långt avstånd från varandra, att en dylik anordning icke bleve ekonomiskt fördelaktig, arkivbyggnaden bör erhålla egen värmeledning.

Kostnaderna för arkivbyggnadens uppförande hava beräknats till 330,000 kronor.

Vad beträffar ovannämnda för vaktmästarbostäder och arkivutrymme för länsstyrelsen avsedda flygelbyggnad, om vars uppförande beslut ännu icke fattats, får byggnadsstyrelsen framhålla att kostnaden för denna flygelbyggnad av styrelsen beräknats till 95,000 kronor.

Alt. II. Arkivdepåer i Östersund, Härnösand, Umeå och Luleå.

a) Arkivdepå i Östersund. Samma lösning som enligt alt. I a).

b) Arkivdepå i Härnösand. Då enligt uppgift från riksarkivet en dylik arkivdepå bör omfatta 3,700 hyllmeter arkivutrymme och i övrigt samma lokalutrymmen, som erfordras för ett landsarkiv i nämnda stad, skulle den under alt. I b) föreslagna arkivbyggnaden i detta fall kunna minskas på så sätt, att den uppföres med endast en arkivbotten över bottenvåningen. Kostnaderna för en sålunda minskad byggnad hava beräknats till 270,000 kronor.

c) Arkivdepå i Umeå. På av byggnadsstyrelsen framställd förfrågan hava stadsfullmäktige i Umeå, i enlighet med vad som närmare framgår av profokoll vid extra sammanträde den 21 november 1927, för uppförande av en arkivdepå därstädes erbjudit statsverket två markområden, nämligen antingen 2,286,34 kvadratmeter av kvarteret Tyr, utgörande tomten nr 4 och hälften av tomten nr 5 i nämnda kvarter, eller 2,279,92 kvadratmeter av kvarteret Freja, utgörande tomterna nr 1 och 2, allt till ett pris av 7 kronor per kvadratmeter eller 16,008 kronor 58 öre, respektive 15,749 kronor 44 öre. Dessa båda tomter hava ungefär ett lika fritt och centralt läge, men torde tomtområdet i kvarteret Tyr böra givas företräde med

hänsyn till den omständigheten, att statsverket redan äger tomten nr 2 i samma kvarter, dit länets lantmäterikontor är förlagt.

Vad beträffar själva arkivbyggnaden torde denna lämpligen kunna givas samma utformning som den för arkivdepån i Östersund föreslagna. Då för arkivdepån i Umeå enligt uppgift från riksarkivet endast erfordras 1,100 hyllmeter arkivutrymme, torde emellertid i detta fall några arkivlokaler icke behöva inredas i källaren, varigenom byggnadskostnaderna skulle begränsas till 160 000 kronor. Inberäknat kostnaderna för erforderligt tomtutrymme skulle sålunda arkivdepån i Umeå draga en sammanlagd kostnad av omkring 176,000 kronor.

d) *Arkivdepå i Luleå.* I skrivelse av den 12 november 1927 har drätselkammaren i Luleå till inköp för uppförande av en arkivdepå därstädes ifrågasatt de staden tillhöriga tomterna nr 2 i kvarteret Örnen om 2,620 kvadratmeter, betingande en köpeskilling av 5 kronor per kvadratmeter eller 13,100 kronor, samt kvarteret Gersen om 3,412 kvadratmeter, betingande en köpeskilling av 7 kronor per kvadratmeter eller 23,884 kronor.

Emellertid har kronan inom den stora residenstomten i nämnda stad för byggnadsändamål ännu icke utnyttjad mark, och skulle sålunda det fria området framför landsstatshuset lämpligen kunna tagas i anspråk för, bland annat, nu ifrågakomna ändamål. I detta sammanhang vill byggnadsstyrelsen framhålla, att styrelsen med anledning av remiss har frågan om uppförande av en byggnad för lantmäterikontoret i länet under omprövning, och att den i detta ärende verkställda utredningen, vars resultat byggnadsstyrelsen kommer att inom den närmaste tiden framlägga, givit vid handen, att jämväl lantmäterikontoret bör förläggas till ovanberörda område framför landsstatshuset. Här torde även plats kunna beredas för en eventuell nybyggnad för uppördsväsendet.

Lösningen av arkivdepåns lokalfråga inom residenstomten torde lämpligen kunna ske enligt två olika alternativ. Sålunda skulle för arkivdepån eventuellt kunna uppföras en byggnad av samma typ som de för depåerna i Östersund och Luleå föreslagna, vilken byggnad skulle innehålla 1,200 hyllmeter arkivutrymme, samt betinga en kostnad av 160,000 kronor. I sådant fall skulle den för lantmäterikontoret erforderliga byggnaden, som skulle vara av ungefär samma storlek och beräknas draga en kostnad av 185,000 kronor, därest även vaktmästarbostad inrättades i byggnaden, i enlighet med vad som anges å skrivelsen bilagda, med 10 betecknade situationsplan, förläggas på sådant sätt, att de båda byggnaderna erhöles karaktären av flyglar till landsstatshuset. Emellertid skulle lantmäterikontoret och arkivdepån även kunna sammanföras till en enda byggnad, vilken byggnad kan beräknas draga en byggnadskostnad av 320,000 kronor eller 25,000 kronor mindre än två särskilda byggnader för lantmäterikontoret och arkivdepån. Byggnadens utseende och förläggning på residenstomten framgår av bilagda, med 11 betecknade ritningar och situationsplan.

Med utlåtande den 9 december 1927 överlämnade därefter riksarkivet till Kungl. Maj:t byggnadsstyrelsens nu omförmälda förslag med samtliga till ärendet hörande protokollsutdrag och övriga handlingar och anförde därvid bland annat följande:

De endast för arkivändamål avsedda byggnaderna äro samtliga planerade på sådant sätt, att deras storlek och plan bestämts efter de arkiv-

magasin, som erfordras för att bereda det av riksarkivet i varje särskilt fall uppgivna hyllutrymmet. Byggnaderna ha därvid med hänsyn till bärigheten symmetriskt uppdelats i sektioner av lika storlek. I bottenvåningen hava sedan erforderliga tjänsterum och andra begärda utrymmen inpassats i de genom arkivbottnarnas indelning uppkommande sektionerna.

Såsom av ritningarna torde framgå, vinnes på denna väg för en byggnad av den i Härnösand erforderliga storleken en redig och överskådlig rumsindelning. Riksarkivet skulle visserligen hava önskat, att det för allmänheten avsedda lunch- och samtalsrummet kunnat förläggas i närmare anslutning till forskarrummet, men då detta ej synes kunna ernås utan att alltför mycket splittra utrymmena, torde den föreslagna rumsdispositionen även i detta avseende kunna accepteras.

Att ett arkivmagasin erhålles i omedelbar anslutning till forskarsalen är givetvis en fördel, då vissa ofta anlitate serier här kunna uppställas.

Under riksarkivets och byggnadsstyrelsens gemensamma beredning av ärendet har det diskuterats, huruvida forskarsalen enligt förslaget skulle erhålla fullt tillräcklig bredd. Frågan gäller, om transporten av arkivalier till och från forskarna samt framtagandet och uppställandet av böcker i de i salen inrymda bibliotekshyllorna på grund av det ganska snävt tillmätta avståndet mellan bord och vägg komma att verka störande. Det har emellertid förklarats, att ur den yttre arkitekturens och bärighetens synpunkt intet hinder möter att något bredda den sektion, vari forskarsalen är inrymd. och motsvarande sektion i byggnadens andra hälft. Ur kostnadssynpunkt torde en dylik ökning av byggnaden få anses betydelselös. På arkivbottnarna föranleder den ingen annan ändring än en omärklig ökning av gångbredden mellan hyllorna.

Beträffande framtida utvidgningsmöjligheter utgår riksarkivet från, att en flygel framdeles kan byggas i vinkel mot huset parallellt med och närmast Nybrogatan. Då tomtutrymmena äro tillräckliga, synes ingen hänsyn behöva tagas till, att motsvarande utvidgning på andra sidan omöjliggöres av den tilltänkta byggnaden för »Uppbördsväsen».

Riksarkivet fäster slutligen uppmärksamheten därpå, att
dels den av byggnadsstyrelsen föreslagna placeringen av landsarkivbyggnaden 12 meter från tomtgränsen förutsätter ett servitutsavtal med ägaren till angränsande tomt, varför också för vinnande av tillräcklig fribelägenhet 6 meter av nämnda tomt å byggnadsstyrelsens skiss nr 5 beräknats undantagen från bebyggande;

dels stadsfullmäktiges i Härnösand anbud av den 20 maj 1927 avser kostnadsfritt upplåtande av tomt för »ett landsarkiv avsett för Norrland med undantag av Jämtlands län», varför en ny uppgörelse erfordras, om uppförande av ett landsarkiv för endast de båda sydliga länen beslutes.

Beträffande normalplanen för arkivdepåer i Östersund, Umeå och Luleå har riksarkivet intet egentligt att erinra, om det än ej kan nekas, att inpressandet av de erforderliga rummen för amanuens, allmänhet, fotografiering och bokbinderi m. m. inom allenast en sektion medför en viss trångboddhet.

Riksarkivet förbehåller sig att vid de slutliga ritningarnas uppgörande få taga i förnyat övervägande, huruvida det kunde gå för sig att låta arkivarierummet och tjänsterummet med vidliggande samtalsrum byta plats. Därigenom skulle vissa fördelar i expeditionellt hänseende vinnas,

medan det å andra sidan måhända kan anses betänkligt, att arkivdepåns föreståndare mera undandrages den omedelbara kontakten med allmänheten.

Framtida utvidgning av arkivdepån får givetvis tänkas genom tillbyggda flyglar.

Beträffande tomt för en arkivdepå i Östersund torde böra erinras där-om, att stadsfullmäktiges erbjudande av den 12 december 1906 avser upp-låtande av tomt för ett landsarkiv för de norrländska länen. Det torde emellertid vara att förutse, att stadsfullmäktige ställa tomten till disposi-tion även för en arkivdepå för länet.

Byggnadsstyrelsen har jämväl utarbetat förslag till gemensamma bygg-nader för arkivdepåer och länslantmäterikontor i Umeå och Luleå.

Beträffande båda dessa förslag anmärker riksarkivet till en början, att arkivutrymmena uppenbarligen kunna utvidgas endast genom flygelbygg-nad på huvudbyggnadens arkivsida, enär motsvarande flygel av lantmä-terikontoret kommer att skiljas från arkivet.

Förslaget till gemensam byggnad för arkivdepå och länslantmäteri-kontor i Östersund synes riksarkivet även ur andra synpunkter mindre tillfredsställande. Plandispositionen förstöres nämligen därigenom att för-bindelsen mellan de olika våningarna genom trappa och hiss måste förläg-gas på ena sidan om forskarsalen, medan tjänsterummen måste komma att ligga på den motsatta. Vid framtagande och återlämnande av arkiva-lier, vilket alltid förutsätter medverkan av den i skrivrummet placerade vakthavanden, måste dessa sålunda föras från, respektive till magasinet (hissen) genom forskarsalen, vilket ej kan undgå att verka störande.

Oändamålsenligt är även, att allmänheten för kollationering och samtal måste visas upp till övre botten, där tjänsteman ej finnes.

Olägenheter av dessa slag synas omöjliga att undvika, om två så rela-tivt stora institutioner som de föreslagna skola inrymmas i samma bygg-nad med gemensam ingång och gemensam huvudtrappa. Slopas åter den gemensamma ingången och huvudtrappan, bortfaller en väsentlig bespa-ringspost.

I Luleå, där arkivets anspråk på hyllutrymme skulle bliva mindre, har sammanbyggnadsförslaget utfallit lyckligare.

Det torde böra påpekas, att arkivdepåns vaktmästare, vilken till fullo blir upptagen av allmänhetens expediering och inre arkivarbeten, bör er-hålla arbetsplats i det ena av de föreslagna mindre »tjänsterummen», varest eventuellt särskilt kapprum för arkivdepån kunde anordnas utan kostnadsökning.

Vid riksarkivets nu omförmälda skrivelse är fogad följande tablå över byggnads- och förvaltningskostnader för landsarkiv i Norrland enligt de olika förslagen:

<i>Byggnadskostnader.</i>	
<i>Två arkiv.</i>	<i>Fyra arkiv.</i>
a) med självständiga byggnader Härnösand 330,000: — ¹⁾ Östersund 165,000: —	a) med självständiga byggnader Härnösand 270,000: — ¹⁾ Östersund 165,000: — Umeå 176,000: — Luleå 160,000: —
495,000: —	771,000: —

¹⁾ Öfverräknad andel i kostnaden för vaktmästarhuset 95 000 kronor.

Tillkommer:	Tillkommer 2 länslant-
Länslantmäterikontor	mäterikontor
i Östersund	387,000: —
202,000: —	
<hr/> Summa 697,000: —	<hr/> Summa 1,158,000: —
b) med gemensam byggnad för arkiv och länslantmäterikontor i Öster- sund	b) med gemensamma byggnader för arkiv och länslantmäterikontor i Östersund och Luleå
Härnösand	Härnösand
330,000: — ¹⁾	270,000: — ¹⁾
Östersund	Östersund
315,000: —	315,000: —
	Umeå
	176,000: —
	Luleå
	320,000: —
<hr/> 645,000: —	<hr/> 1,081,000: —

<i>Förvaltningskostnader.</i>	
I. Löner	
<i>Two arkiv.</i>	<i>Fyra arkiv.</i>
Härnösand	Härnösand
21,800: —	21,800: —
Östersund	Östersund
17,800: —	17,800: —
	Umeå
	17,400: —
	Luleå
	18,400: —
<hr/> 39,600: — ²⁾	<hr/> 75,400: — ²⁾

II. <i>Expenser (utom lyse och värme, renhållning m. m.) samt biblioteksanslag.</i>	
<i>Two arkiv.</i>	<i>Fyra arkiv.</i>
Härnösand	Härnösand
6,350: —	6,350: —
Östersund	Östersund
2,250: —	2,250: —
	Umeå
	2,250: —
	Luleå
	2,250: —
<hr/> 8,600: —	<hr/> 13,100: —

Summa förvaltningskostnader (utom lyse m. m.).	
<i>Two arkiv.</i>	<i>Fyra arkiv.</i>
Kronor	Kronor
48,200: —	88,500: —

Vidare torde jag få bringa i erinran att *byggnadsstyrelsen* i skrivelse den 16 februari 1828 avgivit den i riksdagens förut omförmälda skrivelse den 28 maj 1927, nr 222, avsedda utredningen.

Efter att till en början hava framhållit att med hänsyn till länsstyrelsens i Östersund behov av utvidgade ämbetslokaler landsstatshusets tomt därstädes icke beredde tillräckligt utrymme för uppförande av byggnad jämväl för lantmäterikontoret samt efter erinran om sina förut avgivna alternativa förslag rörande tillgodoseende av det ifrågasatta länsarkivets lokalbehov, meddelar byggnadsstyrelsen att styrelsen ansett sig böra ytterligare undersöka lämpligheten av att sammanföra lantmäterikontoret och arkivdepån i en gemensam, till ovannämnda tomt norr om staden förlagd byggnad. I anslutning härtill hade byggnadsstyrelsen i samråd med lantmäteristyrelsen och riksarkivet utarbetat bilagt skissförslag till lös-

¹⁾ Oberäknat andel i kostnaden för vaktmästarhuset (95,000 kronor).

²⁾ I summan ingår även ersättning för skötsel av värmeledning, 300 kronor per arkiv. vilken kostnad vid sammanbyggnaden av arkiv och länslantmäterikontor blir gemensam.

ning av lantmäterikontorets och arkivdepåns lokalfråga. Enligt detta förslag skulle de båda institutionerna inrymmas i en gemensam byggnad, varvid arkivdepån förlagts till bottenvåningen och källaren, där ett hyllutrymme av sammanlagt 1,750 hyllmeter skulle erhållas. Lantmäterikontoret skulle förläggas till våningen en trappa upp, varjämte i denna byggnad inrymts en expeditivsvaktbostad. En andra dylik bostad skulle förläggas i en särskild flygel, men torde möjlighet föreligga att vid ett vidare utarbetande av förslaget jämväl inrymma denna bostad i huvudbyggnaden. Kostnaderna för detta förslags genomförande hade beräknats till 325,000 kronor.

I detta sammanhang framhåller byggnadsstyrelsen, att en förnyad kostnadsberäkning givit vid handen, att uppförandet av en fristående byggnad för arkivdepån skulle draga en kostnad av 158,000 kronor, varför och då en fristående byggnad för lantmäterikontoret skulle betinga en kostnad av 202,000 kronor, dessa två byggnader skulle draga en sammanlagd kostnad av 360,000 kronor eller 35,000 kronor mer än det här framlagda förslaget till uppförande av en gemensam byggnad för de båda institutionerna.

I skrivelse den 18 januari 1928 hade *lantmäteristyrelsen* avgivit yttrande över sistnämnda förslag, och hade nämnda styrelse därvid avstyrkt lantmäterikontorets förläggande till området invid Jamtli, varjämte beträffande själva byggnadsförslaget framstälts vissa erinringar, vilka numera blivit i förslaget, sådant det nu föreläge, iakttagna.

Riksarkivet hade i yttrande av den 28 januari 1928 förklarat förslaget vara antagligt men därvid framhållit, att en framtida utvidgning av arkivmagasinen måhända komme att erbjuda större svårigheter, om de båda institutionerna förenades i ett hus än om en särskild byggnad uppfördes för länsarkivet.

För egen del framhåller byggnadsstyrelsen, att den verkställda utredningen givit vid handen, att ett sammanförande av lantmäterikontoret och arkivdepån i en gemensam byggnad skulle medföra avsevärda ekonomiska fördelar.

Byggnadsstyrelsen förordar alltså, att omförmälda område invid fornbyn Jamtli tages i anspråk för en gemensam byggnad för lantmäterikontoret och den avsedda arkivdepån i Jämtlands län, och hemställer styrelsen, att för ändamålet måtte för budgetåret 1928—1929 anvisas 325,000 kronor. Därest en arkivdepå icke skulle komma att förläggas till Östersund, hemställer styrelsen om anvisande av ett belopp av 202,000 kronor för uppförande å nämnda område av en nybyggnad för lantmäterikontoret i enlighet med styrelsens i merberörda skrivelse den 28 oktober 1926 framlagda förslag.

Över denna byggnadsstyrelsens utredning har lantmäteristyrelsen den 23 februari 1928 avgivit utlåtande och däri förordat lantmäterikontorets förläggning till landsstatshusets tomt, vilken förläggning åter länsstyrelsen i Jämtlands län samt byggnadsstyrelsen på det bestämdaste avstyrkt i utlåtanden av den 28 februari, respektive den 5 mars 1928. Beträffande dessa ämbetsverkens utlåtanden, vilka finnas återgivna i det statsrådsprotokoll över kommunikationsärenden, som i utdrag fogats vid den proposition angående ny byggnad för lantmäterikontoret i Jämtlands län, vilken Kungl. Maj:t förut denna dag beslutat avlåta till riksdagen, tillåter jag mig hänvisa till nämnda proposition.

Vår svenska landsarkivorganisation kan i år blicka tillbaka på en cirka 25-årig tillvaro. Den har utvecklats långsamt och målmedvetet och tillgodoser på ett i stort sett tillfredsställande sätt de krav, som från allmänhetens och forskningens sida ställas på densamma.

Landsarkivorganisationen lider emellertid ännu i dag av den väsentliga bristen att ej hava blivit fullt genomförd i den utsträckning, som man från början åsyftat. Medan södra och mellersta Sverige redan tidigt inordnats i organisationen, saknar ännu Norrland den arkivvård, som ett modernt kultursamhälle måste anses vara skyldig sin historia och dess utforskande.

Detta sakernas tillstånd kan enligt min mening icke i längden försvaras. I Norrland råder full enighet därom, att dess arkivfråga med nödvändighet kräver sin lösning, och med skyldig hänsyn till det länge eftersatta kravet har den centrala arkivledningen upprepade gånger gjort framställningar och förslag i frågan. Kungl. Maj:ts uppmärksamhet har desslikes vid flera tillfällen varit riktad på dessa förhållanden, men på grund av mellankommande omständigheter och skäl, för vilka jag omedelbart skall redogöra, har själva huvudfrågan, arkivvården i Norrland, kommit att få träda tillbaka för med densamma förenade detaljfrågor.

Olägenheterna av de nu rådande förhållandena ligga i öppen dag. I första rummet drabba dessa den historiska forskaren eller den, som av en eller annan anledning önskar tillgodogöra sig de nu spridda lokala norrländska arkivens bestånd. Hans undersökningar försvåras och hämmas av den brist på överskådlighet över arkivmaterialet, som ligger i saknaden av lokal koncentration av de historiska källurkunderna. Men främst och mest betydelsefullt är, att det nuvarande tillståndet innebär påtagliga vådor för bevarandet av det kringstridda arkivbeståndet. Riksarkivet har i sin senaste skrivelse erinrat om de risker för skada genom eld, fukt eller bristande vård, för vilka de norrländska kyrko-, domsago- och häradsskrivararkiven ständigt äro utsatta, ävensom påpekat en del fall, då dyrbara och värdefulla arkivalier gått sin förgångelse till mötes.

Jag har låtit mig angeläget vara att taga närmare kännedom om de lokala förutsättningarna för vården av vissa arkivalier inom ett begränsat område. Därvid har jag valt kyrkoarkiven i Härnösands stift. Av de uppgifter, jag härvid erhållit, framgår, att för en mera betryggande förvaring i såväl brand- som fuktfria särskilda arkivrum av sten eller betong är sörjt i 71 församlingar; dock äro i flera av dessa arkivrummen så smått tilltagna, att de redan nu omöjliggöra hela arkivaliebeståndets förvaring, varigenom arkivalierna till vissa delar måste förvaras i sakristiorna eller prästgårdarna. I icke mindre än 12 församlingar hava de uppförda arkivrummen icke kunnat uttorkas utan fukta alltjämt i betänklig grad; i dessa arkivrum hava arkivalierna icke kunnat inflyttas utan inrymmas såsom förut i sakristian eller prästgården. I 4 församlingar äro de använda arkiv-

rummen icke betryggande från brandsynpunkt. Särskilt arkivrum saknas i icke mindre än 40 församlingar, där arkivalierna måste förvaras antingen i sakristierna eller prästgårdarna. Då dessa, antingen båda eller alltid åtminstone endera, utgöras av träbyggnader, är givetvis brandsäkerheten icke betryggande. På sina håll, där arkivalierna förvaras i kistor i sakristian, har fukt åstadkommit ej obetydlig skadegörelse och medfört, att åtminstone på ett ställe man nödgats under somrarna utlägga arkivalierna till torkning i den bredvid liggande folkskolan. På vissa ställen har man till arkivaliernas förvaring anskaffat kassaskåp, men dels kunna dessa ej helt utestänga fukt, dels äro de otillräckliga att rymma det förefintliga arkivbeståndet.

Så ter sig i stora drag förhållandena beträffande kyrkoarkiven i Härnösands stift. Det synes mig sannolikt, att de yttre betingelserna för övriga arkivs förvaring inom stiftet äro i stort sett enahanda, liksom jag anser mig kunna utgå från att i huvudsak motsvarande, om ej värre förhållanden äro för handen i fråga om arkivbestånden inom övriga delar av Norrland.

Det synes mig vara en bjudande plikt att söka åstadkomma en ändring i dessa förhållanden, och denna ändring torde ej kunna ernås på annat sätt än i samband med lösandet av arkivfrågan för hela Norrland. Ett ytterligare uppskov med denna fråga anser jag vara ägnat att medföra menliga följder, och jag anser därför av största vikt att något snart åtgöres i denna sak, därest icke de spridda norrländska arkiven skola gå samma öde till mötes, som beklagligtvis redan träffat flera av dessa arkiv och jämväl många arkiv i övriga delar av Sverige, innan dessa sistnämnda blevo omhändertagna av den statliga arkivorganisationen. Jag är därför fullt ense med riksarkivet i den uppfattning, som ämbetsverket nu senast gjort gällande, nämligen att huvudsynpunkten i det föreliggande spörsmålet är en snabb lösning av den norrländska arkivfrågan.

Vad som närmast föranlett dröjsmålet med den norrländska arkivfrågans avgörande har varit svårighet att fälla utslaget mellan de olika meningar, som gjort sig gällande i avseende å förläggningssorten för ett blivande landsarkiv. Det är företrädesvis två orter — Härnösand och Östersund — som starkast gjort sina speciella synpunkter gällande. Jag anser mig böra framhålla, att båda orterna företräda ett fullt legitimt intresse. Båda städerna hava på ett högst erkännansvärt sätt ådagalagt livaktighet i kulturellt avseende, och ett värdesättande av den ena staden framför den andra med aktgivande å förefintliga kulturella resurser eller andliga intressen synés mig vara ytterst vanskligt, för att ej säga omöjligt. Även andra synpunkter, såsom kommunikationsförhållanden, militära synpunkter, respektive städers lägen och utvecklingsmöjligheter, synas mig ej heller böra äga någon avgörande betydelse, helst det torde vara omöjligt

att även i dessa stycken giva den ena staden ett bestämt företräde framför den andra i den fråga, det nu gäller.

Norrlands betydande utsträckning och de stora avstånden där hava emellertid lett tanken på en i viss mån annan arkivorganisation än som blivit genomförd i mellersta och södra Sverige. Det har nämligen befunnits motiverat och lämpligt att till övervägande upptaga spørsmålet, huruvida det skulle vara påkallat och möjligt att i stället för den av riksarkivet förordade indelningen i två arkivdistrikt genomföra en organisation med fyra arkivdistrikt, koncentrerade kring de fyra residensstäderna Härnösand, Östersund, Umeå och Luleå. I anslutning till denna tanke gav Kungl. Maj:t, såsom i det föregående omnämnts, riksarkivet och byggnadsstyrelsen i uppdrag att utarbeta förslag efter vissa angivna alternativa linjer. Dessa förslag föreligga nu.

Skäl kunna onekligen anföras för såväl det ena som det andra av dessa alternativ. Den starkt utpräglade hembygdskänslan och befolkningens på grund härav växande och berättigade intresse av att på ej alltför långt avstånd hava tillgång till källorna till bygdens historia tala till förmån för en uppdelning på ett större antal arkivdistrikt. Häremot står dock det allmänna intresset av en efter historiska synpunkter och moderna arkivprinciper ledd koncentration av arkivbeståndet. Ej minst böra vidare de ekonomiska faktorerna tillerkännas en stor betydelse.

Vid övervägande av samtliga de skäl och synpunkter, som kunna anläggas på denna fråga, har jag slutligen stannat inför det alternativ, som även förut vunnit riksarkivets förord, nämligen en begränsning av arkivdistrikten till endast två. Givet är, att man i så fall kan möta den invändningen, att det vore ur samma synpunkter mest ändamålsenligt med endast ett landsarkiv för Norrland. Jag har tagit även denna tanke under noggrant övervägande, men därvid, såsom jag omedelbart får anledning närmare motivera, funnit så starka skäl tala för en fördelning på två arkivdistrikt, att jag ansett mig böra stanna för en sådan organisation.

Om jag då utgår från denna uppfattning, har jag vidare att pröva, huru en dylik distriktsindelning bör ske och till vilka städer de tänkta arkiven lämpligen böra förläggas.

Enligt min mening bör man vid bedömande av Norrlands landsarkivfråga frigöra problemet från jämförelsen mellan de av riksarkivet alternativt angivna två städerna och i stället söka bedöma frågan helt från synpunkten av den statsorganisation, varom nu är tal, och den uppgift den har att fylla. Ser jag saken från denna utgångspunkt, kan jag ej finna annat än att riksarkivet anlagt ett riktigt betraktelsesätt på frågan. Ett landsarkiv skall innehålla historiska dokument av olika slag, vilka belysa en viss landsändas inre utveckling under äldre tider, och det synes mig naturligt att den historiska synpunkten härvid tillerkännes samma avgö-

rande betydelse nu, som den ägt, då det gällt att fastslå landsarkivorganisationen inom övriga delar av landet.

Såsom riksarkivet erinrat, kan den historiska och kulturella utvecklingen i Norrland i dess helhet ingalunda sägas hava fortskridit efter en enhetlig och homogen utvecklingslinje; två skilda kulturområden — kustbygden och Jämtlandsbygden med Härjedalen — hava att uppvisa var sin intressanta historia och i stort sett egenartade kultur, avspeglad i de ännu bevarade historiska dokumenten och i trots av den moderna utvecklingen ännu för handen. Detta har också förklarat de lokala motståndningarna i arkivfrågan. Jag har ej kunnat finna annat än att de synpunkter, som från de två rivaliserande orterna framförts, äro var för sig värda att noga övervägas. Med utgångspunkt från det rent historiska betraktelsesätt, som riksarkivet — såvitt jag kan bedöma — med rätta anlagt på denna fråga, synes man mig komma till den slutsatsen, att inrättandet av ett landsarkiv för hela Norrland icke erbjuder en lycklig lösning av detta spörsmål. Man kommer liksom riksarkivet följdriktigt till den slutsatsen, att den från alla synpunkter mest ändamålsenliga lösningen av frågan är anordnande av två arkiv, det ena förlagt till Östersund och det andra till Härnösand. Ett större arkiv, såsom omfattande det större kulturområdet, torde under namn av landsarkiv böra förläggas till Härnösand, och ett mindre, länsarkiv, omfattande det mindre och historiskt begränsade området, till Östersund. Denna tanke är icke ny. Såsom framgår av min förut lämnade redogörelse, upptogs den redan av framlidne riksarkivarien Hildebrand, vilken alternativt räknade med två arkivområden i Norrland. Tanken har nu återupptagits av riksarkivet och lett till ett förslag från dess sida. Jag finner nämnda förslag ej endast tillgodose de lokala önskemålen utan framför allt forskningens, arkivvårdens och den historiska kontinuitetens fullt berättigade krav.

Ett realiserande av Norrlands arkivfråga, på sätt jag nu angivit, förutsätter i främsta rummet uppförande av för ändamålet lämpliga byggnader. Några i statens ägo befintliga för arkivändamål passande byggnader finnas nämligen icke i Härnösand eller Östersund. Riksarkivet och byggnadsstyrelsen hava haft i uppdrag att jämväl överväga byggnadsfrågan och härutinnan framlagt vissa förslag och kostnadsberäkningar. I uppdraget ingick även att överväga möjligheten att uppföra i respektive städer byggnader, gemensamma för både landsarkiv och lantmäterikontor. Alternativa förslag till såväl fristående arkivbyggnader som kombinerade arkiv- och lantmäteribyggnader hava även av ämbetsverken framlagts.

Vid prövning av frågan har jag funnit att byggnadsfrågan bör bedömas för varje ort särskilt. Vad först beträffar Härnösand, dit det stora norrländska landsarkivet skulle förläggas, har staden erbjudit en tomt, vars läge och beskaffenhet i övrigt synes väl lämpa sig för ändamålet. Enär 1927 års riksdag allaredan fattat beslut om uppförande i Här-

nösand av byggnad för lantmäterikontor, måste givetvis planen på en för landsarkiv och lantmäterikontor gemensam byggnad här förfalla. För en särskild landsarkivbyggnad i denna stad föreligga vissa skissritningar, vilka synas mig böra läggas till grund för de mera detaljerade specialritningar, som äro av nöden, innan beslut fattas om uppförande av byggnaden. Jag anser, att därest riksdagen godtager den av mig angivna planen för landsarkivorganisationens utsträckande till Norrland, byggnadsstyrelsen bör erhålla i uppdrag att i samråd med riksarkivet utarbeta detaljritningar till ett å den av Härnösands stad erbjudna tomten förlagt landsarkiv för Norrland. Sedan dylikt förslag avgivits, torde frågan om byggnadsarbetena och kostnaderna härför böra föreläggas 1929 års riksdag. Då emellertid medel ej stå till buds för utarbetande av berörda detaljritningar, synas de nu böra äskas av riksdagen. Jag beräknar för ändamålet ett belopp av 3,500 kronor.

Vad därefter beträffar Östersund, tillåter jag mig hänvisa till vad t. f. chefen för kommunikationsdepartementet förut denna dag anfört till statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden vid behandling av frågan om avlåtande av proposition till riksdagen angående nybyggnad för lantmäterikontor i Jämtlands län; i anslutning till vad han anfört anser jämväl jag, att arkivfrågan lämpligen bör kombineras med frågan om beredande av nya lokaler för länets lantmäterikontor. Det gäller här en arkivbyggnad av betydligt mer begränsade proportioner, och av ekonomiska hänsyn finner jag en dylik förening väl försvarad, helst några vägande erinringar från arkiv- eller lantmäterisakkunnigt håll ej försports. Stadsfullmäktiges erbjudande av 1906 avser upplåtande av tomt för ett landsarkiv för samtliga norrländska län. Jag utgår därför från, att ett eventuellt beslut av riksdagen i denna fråga sker under förutsättning att omförmälda tomt upplåtes för en för lantmäterikontor och länsarkiv för Jämtlands län kombinerad byggnad. Efter vad jag tror mig hava anledning antaga, läser hinder ej möta för ett dylikt erbjudande från stadsfullmäktiges sida.

Kostnaderna för den gemensamma byggnaden hava enligt byggnadsstyrelsens av t. f. chefen för kommunikationsdepartementet refererade yttrande av den 16 februari 1928 beräknats till 325,000 kronor. I detta belopp skulle nu, efter vad t. f. chefen för nämnda departement anfört, vardera institutionen beräknas deltaga med hälften, vadan för länsarkivets del alltså skulle erfordras 162,500 kronor. Enligt vad jag inhämtat av byggnadsstyrelsen kan emellertid en del av kostnaderna utan olägenhet skjutas över till budgetåret 1929—1930. För byggnadsarbeten torde med hänsyn härtill böra för budgetåret 1928—1929 beräknas ett anslag av 144,000 kronor, vilket belopp nu bör såsom extra reservationsanslag äskas hos riksdagen.

I sitt utlåtande den 30 november 1927 har riksarkivet även framlagt en beräkning av de övriga kostnader, som skulle betingas av en utsträckning

av landsarkivorganisationen till Norrland på sätt jag nu angivit. Beräkningen av stater och övriga utgifter äro gjorda i anslutning till vad som gäller för den redan bestående arkivorganisationen; och jag saknar i stort sett anledning att nu göra någon erinran mot vad här ifrågasatts. Förslag i sistnämnda hänseenden behöver emellertid, i vad angår länsarkivet i Östersund, ej föreläggas riksdagen förrän år 1929, då den nya byggnaden kan beräknas färdig att tagas i bruk först under senare delen av nämnda år. Vad angår länsarkivet i Härnösand, bör uppenbarligen frågan om stat och övriga kostnader för detsamma ej upptagas till prövning förrän beslut fattats om uppförande av byggnad för sådant landsarkiv. Innan statförslagen och därmed sammanhörande spörsmål föreläggas riksdagen, läser dessutom statskontorets yttrande över riksarkivets beräkningar i denna del böra inhämtas.

Vad slutligen beträffar den norrländska arkivorganisationens praktiska genomförande torde det ankomma på riksarkivet att med ledning av moderna arkivprinciper besluta om de verkställighetsåtgärder, som i detta hänseende äro av nöden. I den mån Kungl. Maj:ts beslut kan erfordras, bör riksarkivet få i uppdrag att utarbeta de förslag, som påkallas, varefter Kungl. Maj:t torde få vidare besluta i ämnet.

Den av mig nu för budgetåret 1928—1929 beräknade sammanlagda kostnaden — 3,500 kronor till ritningar till byggnad av ett landsarkiv i Härnösand och 144,000 kronor till uppförande av länsarkivbyggnad i Östersund — uppgår till 147,500 kronor. I statsverkspropositionen är, såsom jag inledningsvis erinrade, under åttonde huvudtiteln för uppförande av arkivbyggnad i Norrland m. m. beräknad en summa av 108,000 kronor. Härtill kommer skillnaden mellan det i statsverkspropositionen under sjätte huvudtiteln för ändamålet beräknade beloppet, 202,000 kronor, och den av Kungl. Maj:t på förslag av t. f. chefen för kommunikationsdepartementet nu föreslagna summan, 162,500 kronor, eller alltså 39,500 kronor. Följaktligen finnas beräknade sammanlagt 147,500 kronor eller samma belopp, som jag i det föregående föreslagit nu skola äskas hos riksdagen.

Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels till utförande av specialritningar till en byggnad, avseende ett till Härnösand förlagt landsarkiv för Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län för budgetåret 1928—1929 anvisa ett *extra* reservationsanslag av 3,500 kronor;

dels ock — under förutsättning att Östersunds stad utan ersättning såväl för ändamålet upplåter lämplig tomt som ombesörjer framdragande till tomtgränsen av vatten-, avlopps- och belysningsledningar — besluta, att för ett till Östersund förlagt länsarkiv för Jämtlands län skall i samband med anordnande av lokaler för lantmäterikontoret i

nämnda län uppföras en nybyggnad i huvudsaklig överensstämmelse med företedda, av byggnadsstyrelsen uppgjorda ritningar, ävensom för detta ändamål bevilja ett anslag av 162,500 kronor samt därav för budgetåret 1928—1929 såsom *extra* reservationsanslag anvisa ett belopp av 144,000 kronor.

Statsrådet Rosén anför härefter:

En lösning av arkivfrågan efter de av föredragande departementschefen föreslagna riktlinjerna kan icke bliva tillfredsställande för de båda nordligaste länen, vilkas sammanlagda folkmängd uppgår till 400,000, fördelad på ett område som omfattar mer än en tredjedel av hela landet. För Jämtlands län med allenast 136,500 invånare och en areal som är mindre än en tredjedel av de båda nordligaste länen avses särskild arkivdepå. Enligt min mening bör Norrlands arkivfråga lösas på så sätt, att en arkivdepå inrättas i vart och ett av Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Jag delar till fullo föredragandens uppfattning att den starkt utpräglade hembygdskänslan och befolkningens på grund härav växande och berättigade intresse av att på ej alltför långt avstånd hava tillgång till källorna till bygdens historia talar till förmån för en sådan uppdelning, men jag kan icke ansluta mig till den meningen att kravet på en koncentration av arkivbeståndet efter moderna arkivprinciper skulle äga sådan betydelse, att en dylik synpunkt bör vara avgörande.

På grund härav kan jag icke biträda det nu föreliggande förslaget.

Statsrådet övriga ledamöter instämna med föredragande departementschefen och behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall till vad denne hemställt samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet
I. A. Hedenlund.

Särskilt
yttrande.